

Biznis.rs

BESPLATAN PRIMERAK

BROJ 2 / NOVEMBAR 2021.

Ekonomске posledice geopolitike

GLOBALNA ENERGETSKA KRIZA PRETI PRIVREDNOM OPORAVKU

Slavko Carić, predsednik
Izvršnog odbora Erste banke

**KAMATE U
EVROZONI OSTAJU
NISKE BAR JOŠ DVE
DO TRI GODINE**

Ljubodrag Savić, profesor
Ekonomskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

**ULAGANJE U
INFRASTRUKTURU
BIĆE ZAMAJAC
DINAMIČNIJEG
RAZVOJA SRBIJE**

ISSN 2787-3358

9 772787 335002

ДРУШТВО ЗА ИЗГРАДЊУ И ОДРЖАВАЊЕ АУТОПУТЕВА

СРБИЈА АУТОПУТ Д.О.О.

БЕОГРАД

**ИЗГРАДЊА САОБРАЋАЈНИЦА
РЕДОВНО ОДРЖАВАЊЕ АУТОПУТЕВА
И МРЕЖЕ АУТОПУТЕВА**

ЗИМСКА СЛУЖБА

САОБРАЋАЈНА СИГНАЛИЗАЦИЈА

Љубе Чупе 5 11000 Београд, Вождовац
011/2451152 011/2451158 011/3085811 063/223515
z.markovic@srbijaautoput.rs www.srbijaautoput.rs

SMRZAVANJE EKONOMIJE

**Marko
Andrejić**

Odgovorni
urednik

Možda je srpski budžet ostao bez milion evra pošto se fudbalska reprezentacija Srbije plasirala na Svetsko prvenstvo u Kataru, ali ovaj veliki sportski uspeh mogao bi da bude i odlična motivacija u vreme još uvek aktuelne korona krize – ne samo za sportiste već i za sve građane i privrednike.

Posle derbija na kraju kvalifikacija između Srbije i Portugala, svi nestrpljivo očekuju još jedan važan susret, koji bi trebalo da odredi cenu ruskog gasa za Srbiju – sastanak srpskog i ruskog predsednika 25. novembra. Naime, energetska kriza drma celu Evropu, a zima koja je pred vratima mogla bi da bude jedna od najtežih u poslednjih nekoliko decenija. Gas je početkom oktobra dostigao najvišu cenu ikada, a još veću brigu predstavlja neizvesnost da li će ga biti u dovoljnim količinama. Neizvesno je i kako će se kretati cena struje, ali i nafte, a sve su to ključni faktori za kreiranje svih ostalih cena na tržištu. Zato je i inflacija jedna od najčešćih tema u proteklom periodu.

Stručnjaci tvrde da je glavni razlog za ovakva dešavanja na tržištu energenata zapravo geopolitika, a ne ekonomija, ali to objašnjenje neće mnogo značiti građanima ako budu morali da sprema više novca za mesečne račune ili da strepe da li će se ogrejati u narednim mesecima.

Ipak, srpski zvaničnici tvrde da se cene energenata za domaćinstva neće menjati do kraja zimske sezone, dok bi privreda mogla da dobije određene olakšice.

Ekonomisti ocenjuju da će ulaganje u infrastrukturu biti zamajac dinamičnijeg razvoja Srbije, dok bankari smatraju da ćemo „jeftin novac“, odnosno niske kamate, u Evropi imati bar još dve ili tri godine, a u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) najmanje do naredne jeseni.

Biznis.rs već od novembarskog broja magazina počinje sa posebnim edicijama u kojima će predstavljati liste najuspešnijih kompanija u različitim sektorima. Projekat „99 najuspešnijih“ ima cilj da skrene pažnju šire javnosti na uspešno poslovanje domaćih preduzeća. Privredni subjekti biće predstavljeni kroz naše štampano izdanje i na portalu, rangirani po postignutim rezultatima u odnosu na veličinu ili delatnosti. Za početak vam donosimo listu najuspešnijih srednjih preduzeća.

Sadržaj

20 INTERVJU

10 PORESKI KALENDAR

12 TEMA BROJA

Globalna energetska kriza
preti privrednom oporavku

20 INTERVJU

Ljubodrag Savić,
profesor Ekonomskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

Ulaganje u infrastrukturu biće
zamajac dinamičnijeg razvoja
Srbije

25 INTERVJU

Slavko Carić, predsednik Izvršnog
odbora Erste banke

Kamate u evrozoni ostaju niske
bar još dve do tri godine

30 INTERVJU

Patrizio dei Tos,
predsednik Confindustria Serbia
Italijanski privrednici
zainteresovani za nove
investicije u Srbiji

35 99 NAJUSPEŠNIJIH

Srednja preduzeća su najzdraviji
deo domaće privrede

39 BERZA

Tehnička analiza u službi
investitora

40 KRIPTOVALUTE

Treba li zaista da nas plaši
rudarenje bitcoina

42 FINANSIJE

Digitalizacija poreskog
izveštavanja

44 FINANSIJE

Pravo vreme za zaokret
ka domaćoj privredi uz
sveobuhvatne poreske
podsticaje

46 NAUKA

Aleksandar Bogojević,
direktor Instituta za fiziku u Beogradu

Znanje može da
transformiše Srbiju

50 TEHNOLOGIJA

Investitori sve više gledaju
prema Istočnoj Evropi

52 REGION

Autoput sa mnogo nepoznatih

54 SVET

Od globalnog minimalnog
poreza do klimatskih promena i
vakcina

57 TRŽIŠTE

Tržište frilensera u stagnaciji

30 INTERVJU

46 NAUKA

60 TRŽIŠTE

Sprovođenje zakonskih normi bitan činilac za zaštitu potrošača

64 AGROBIZNIS

Manji proizvođači moraju da se okrenu visokoprinosnim kulturama

68 NEKRETNINE

Srpskom tržištu nekretnina nedostaje još stanova

72 INVESTICIJE

Turizam, zdrava hrana i dijaspora glavni aduti Istočne Srbije

74 EKOLOGIJA

Građani sami sakupljaju smeće i daju primer drugima

76 STARTUP

Beogradski startup unikatnim ortopedskim pomagalom stigao do svetskog tržišta

79 ZAVISNOST BIZNISA OD TEHNOLOŠKIH PLATFORMI

Da li je Fejsbukov metaverzum "Matriks" u realnom životu?

82 ZANIMLJIVOSTI

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNOJ STRANICI: SHUTTERSTOCK

IMPRESUM

Izdavač: INFO BIZNIS.RS DOO

Adresa: Makenzijeva 53
11000, Beograd

E-mail: redakcija@biznis.rs

Web: www.biznis.rs

Telefon: 011 4049 200

PIB: 111891277

MB: 21562335

Broj računa

165-0007011548541-71

Addiko banka

UREDNIŠTVO

Glavna urednica

Maja Kljun

Izvršni direktor

Danijel Farkaš

Odgovorni urednik

Marko Andrejić

Urednik sveta

Vladimir Jokanović

Šef deska

Marko Miladinović

Zamenik šefa deska

Miljan Paunović

Novinari

Ljiljana Begović

Julijana Vincan

Marija Jovanović

Stanislav Stanišić

Stefan Petrović

Saradnici

Tanja Kovačević

Ana Radonjić

Jelena Mihajlović-Tanasijević

Lektura

Marija Krsmanović

Dizajn i priprema za štampu

studio triD

Štampa

La Mantini Štamparija

Braće Jerković 117v

11000 Beograd

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Народна библиотека Србије,

Београд

330

BIZNIS.RS / glavna urednica Maja

Kljun ; odgovorni urednik Marko

Andrejić. - 2021, br. 1 (okt.)-

Beograd : Info Biznis.rs, 2021-

(Beograd : La Mantini). - 29 cm

Mesečno.

ISSN 2787-3358 = Biznis.rs

COBISS.SR-ID 48289289

 Biznis.rs

FOTO: RAWPIXEL

SRBIJA BIRA ČETIRI SEKTORA PRIVREDE SA NAJVEĆIM INOVATIVNIM POTENCIJALOM

Srbija se u 2021. godini našla na 54. mestu Globalnog indeksa inovativnosti (Global Innovation Index - GII), koji meri inovativne kapacitete privreda, što je tri mesta bolji plasman nego 2019, ali jedno mesto slabije nego prošle godine. U delu koji meri inpute za inovacije, poput uslova za inovativno poslovanje, napredovali smo nešto brže, od 62. mesta pre dve godine do 50. pozicije danas. Kada je reč o takozvanim inovativnim autputima, odnosno rezultatima i proizvodima, zadržali smo poziciju iz 2019. godine (57. mesto).

Ovi rezultati predstavljeni su na konferenciji povodom realizacije projekta "Srbija Inovira", a tom prilikom je direktor ICT Huba Kosta Andrić, ocenio da Srbija na polju inovacija napreduje "jako dobro, ali nedovoljno brzo". On je našu zemlju uporedio sa Bugarskom koja je, kako kaže, slična po privrednim, intelektualnim i finansijskim resursima, i naveo da se inovativni napredak Srbije ogleda u tome što smo 13 pozicija iznad istočnih komšija.

- Svi učesnici u inovacionom ekosistemu moraju blisko da saraduju, od preduzetnika i akademije, preko države do investitora i privrede koja treba da koristi te inovacije. Poslednjih godina naš IT sektor brzo raste, ali u dužem roku smo zabrinuti za budućnost jer se naš uspeh bazira na činjenici da dajemo kvalitetne proizvode sa prihvatljivom, ne više jeftinom, cenom rada. Međutim, cena rada raste, a ljudi odlaze - zaključio je Andrić,

uz napomenu da za dve godine možda više nećemo biti konkurentni tom cenom.

On je naveo da su se pojedine zemlje opredelile za strategiju da izaberu oblasti ekonomije znanja koje će razvijati i u kojima će biti izuzetni i prepoznatljivi, odnosno da naprave takozvanu "veliku opkladu". To su uradile Rumunija, Poljska, Švedska...

- Siguran sam da ćemo videti velike uspehe naših kompanija, velike "exite" i izlaske na berzu, preuzimanja od velikih svetskih kompanija, ali jedan ili dva jednoroga (kompanije sa valuacijom iznad milijardu dolara) nemaju takav efekat na celu ekonomiju - ocenio je Kosta Andrić.

Upravo sa namerom da unapredi našu ekonomiju i reši neka od pomenutih pitanja, ICT Hub je sa Centrom za istraživanje javnih politika i WMEP, uz finansijsku podršku USAID-a, pokrenuo projekat "Srbija Inovira", čiji je cilj umrežavanje svih učesnika i obezbeđivanje finansijskih sredstava.

Trenutno je u toku nacionalno istraživanje čiji je cilj prepoznavanje četiri domena, odnosno sektora privrede, koji imaju najveći inovativni potencijal. Krajem godine trebalo bi da bude poznato koje četiri oblasti su se našle u najužem krugu i one će tokom 2022. godine biti testirane u realnom okruženju. Krajnji cilj je da Srbija u naredne četiri godine dobije svoj prvi "superklaster".

- Za sada smo identifikovali deset oblasti i do kraja godine očekujemo da ćemo od tih deset da izaberemo četiri domena, odnosno oblasti koje imaju ekonomski, tehnološki i naučni potencijal da na-

prave inovacije visoke vrednosti. Važno nam je da te inovacije sutra mogu da se skaliraju i na domaćem i na inostranom tržištu - rekla je direktorka projekta "Srbija Inovira" Aleksandra Popović.

Ona ističe da je ideja stvaranje superklastera, ekosistema koji će okupljati sve učesnike - startape, profesore, preduzetnike, privredu koja treba da prihvati te inovacije, kao i investitore i na kraju državu koja obezbeđuje uslove za inovacije.

Projekat "Srbija Inovira" pokrenut je u februaru 2020. godine i trajaće do 2025. godine, kada je predviđeno da prvi srpski superklaster postane samostalan na svetskom tržištu.

CENE OSNOVNIH NAMIRNICA PORASLE ZA TRI Odsto NA SVETSKOM NIVOU

FOTO: PEXELS

Organizacija Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu (FAO) objavila je da je indeks cena hrane, koji prati međunarodne cene potrošačke korpe, ustanovio da je u oktobru cena osnovnih životnih potrepština porasla za tri odsto u odnosu na septembar.

Indeks cena žitarica FAO porastao je u oktobru za 3,2 odsto u odnosu na prethodni mesec, dok je cena pšenice porasla za pet odsto usled podbacivanja žetvi kod velikih izvoznika pšenice, među kojima su Kanada, Rusija i Sjedinjene Američke Države, prenosi Tanjug.

FAO je takođe zabeležio da su međunarodne cene drugih velikih žitarica porasle.

U međuvremenu, agencija UN je saopštila da je cena biljnog ulja u oktobru dostigla „maksimum svih vremena“ od 9,6 odsto, što predstavlja četvrti uzastopni mesec povećanja cena.

FAO je saopštio i da je rastuća cena biljnog ulja „u velikoj meri potpomognuta stalnom zabrinutošću zbog smanjene proizvodnje u Maleziji zbog tekućeg nedostatka radne snage migranata“.

Cene mlečnih proizvoda porasle su za 2,5 odsto, dok su cene mesa pojeftinile za 0,7 odsto, „što je treći mesečni pad“.

USKORO BRŽI BESPLATNI INTERNET U VOZOVIMA

FOTO: TANJUG

Direktori Telekom Srbije, Srbija voza, Infrastruktura železnica Srbije i ministar saobraćaja Tomislav Momirović potpisali su 6. novembra na stanici Prokop u novom Stadlerovom voz sporazum o uspostavljanju još bržeg besplatnog interneta u vozovima.

Ministar Momirović istakao je da Srbija voz u partnerstvu sa Telekomom Srbije želi da obezbedi najbolje za putnike ovog, ali i drugih vozova na srpskim prugama.

- Ako želimo da vratimo putnike u vozove oni moraju da koriste savremenu telekomunikacionu infrastrukturu - rekao je Momirović i dodao da je u Srbiji nastupilo novo vreme u kome građani treba da budu pozicionirani kao žitelji zemalja Srednje Evrope, a uskoro i zemalja Zapadne Evrope.

Ministar je istakao da građani Srbije to zaslužuju, a da je sada vreme u kojem to može i da im se obezbedi.

Direktor Telekom Vladimir Lučić rekao je da je strateški pravac te kompanije da pomogne i bude nosilac digitalizacije privrede.

- Potpisivanje sporazuma je korak ka tom cilju. Obezbedićemo svim putnicima u vozovima besplatni brzi wi-fi internet što će podići nivo putovanja - rekao je on.

Lučić je najavio da će Telekom zajedno sa Srbija Vozom do proleća napraviti aplikaciju za jednostavniju kupovinu voznih karata.

Direktor Srbija voza Jugoslav Jović rekao je da je ovo nastavak uspešne saradnje sa Telekomom Srbije.

- Želimo da unapredimo saradnju i da

internet veza bude besprekorna za naše putnike. Zajednički razvijamo aplikaciju za kupovinu karata koja je potrebna putnicima i nama - rekao je on i naglasio da nije dovoljno da imamo lepe, brze i udobne vozove, nego da putnicima treba ponuditi kompletnu uslugu.

NLB BANKA ISPLAĆUJE JOŠ 67,4 MILIONA EVRA DIVIDENDE

FOTO: SHUTTERSTOCK

Na Glavnoj skupštini sredinom decembra deoničari NLB-a odlučiće na predlog Uprave i Nadzornog odbora da banka ove godine isplati još 67,4 miliona evra dividende, to jest 3,37 evra bruto po deonici, „budući da je krajem septembra istekla odluka Banke Slovenije kojom je ograničena isplata dividende“. Isplata je zakazana za 24. decembar, prenosi SEEBiz.eu

Kako se navodi u saopštenju NLB-a, deoničari će 16. decembra odlučiti o dodatnoj raspodeli bilansne dobiti za prošlu godinu u iznosu od 317,2 miliona evra. Uprava i Nadzorni odbor Banke predlažu da se deoničarima NLB-a ove godine isplati 67,4 miliona evra raspodele dobiti u obliku dividende, dok je 249,8 miliona evra ostalo neraspoređeno i predstavlja zadržanu dobit.

Prvi deo dividende u iznosu od 12 miliona evra isplaćen je vlasnicima deonica NLB-a 22. juna, a drugi deo u iznosu od 12,8 miliona evra 18. oktobra. Ukoliko predlog dodatne raspodele bilansne dobiti za prošlu godinu dovoljnu podršku deoničara, NLB će ove godine deoničarima isplatiti ukupno 92,2 miliona evra dividende, čime će „potvrditi uspešnu poslovnu strategiju banke“.

Ambicija banke ostaje da ukupna isplata dividende deoničarima u razdoblju od 2021. do 2023. godine bude veća od 300 miliona evra, dok bi banka zadržala potencijal za budući rast poslovanja uz visoku dividendu, dodaju iz NLB-a.

RGZ UVEO NOVE MERE PROTIV UCENJIVANJA VLASNIKA PARCELA

FOTO: UNSPLASH

Republički geodetski zavod (RGZ) dao je uputstvo svim katastrima kako da prepoznaju slučajeve zloupotrebe zahteva za zabeležbu i, urgentno reagujući, spreče ucenjivanje vlasnika parcela.

Kako se navodi, zahtevi koji se procene da vode ka ucenjivanju biće odmah odbacivani „sa vrata“, te se tako reketašima i ucenjivačima neće ostaviti prostor da uđu u proceduralne zavrzlake, prenosi Tanjug.

Kroz uputstvo se onemogućava i da neki od zaposlenih u katastru dođu u iskušenje da pomažu reketašima prolomiranjem postupaka, izgovarajući se na nedovoljno jasne procedure.

- Na ovaj način RGZ je, u okviru zakonskih mogućnosti, maksimalno „zategao“ liniju odbrane prema onima koji rade protiv interesa sigurnosti pravnog prometa i uveo politiku nulte tolerancije za reketaše - navodi se u saopštenju.

RGZ apeluje na vlasnike nepokretnosti da se pridruže u ovoj borbi i da zaštitu od lica koja zloupotrebljavaju podnošenje zahteva samo da bi naneli drugome štetu potraže i pred sudovima, jer samo oni mogu kazniti počinioc.

Ovim uputstvima RGZ je reagovao, kako se navodi, na sve češću pojavu ucenjivanja vlasnika nepokretnosti podnošenjem katastru očigledno neosnovane zahteve za zabeležbu.

Za investicije atraktivne nepokretnosti, neodgovorni pojedinci „zatrpavaju“ zahtevima za upis zabeležbe spora, potpuno svesni da nemaju ispravu na osnovu koje bi mogao da se zabeleži spor.

Iz RGZ-a navode da nemaju strah od posledica jer su troškovi postupka upisa minimalni, a i nisu čuli da je neko osuđen zbog takvih zloupotreba.

Navodi se da je praksa da podnose više zahteva u kratkom periodu i da izjavljuju žalbu čim se jedan zahtev reši, a

kada se i žalba odbije, ponovo podnose isti ili sličan zahtev, koji opet mora da se reši.

- Iako katastar redovno odbacuje te zahteve, ponovnim podnošenjem i korišćenjem žalbi stvara se utisak da sistem ne može da se izbori sa njima. Vlasnik nepokretnosti zbog toga trpi pritisak jer mu se u izvodu iz katastra stalno pojavljuju zahtevi za zabeležbu spora u teretima, usled čega gubi poverenje potencijalnih kupaca, odnosno ulagača, i etiketira se kao problematičan – objašnjeno je iz RGZ-a.

ABU DABI NAJAVIO DEVET NOVIH PROJEKATA ZA RAZVOJ ZELENE ENERGIJE

FOTO: PIXABAY

Ministarstvo energetike Abu Dabija najavilo je devet novih projekata koji će doprineti realizaciji Strateške inicijative Ujedinjenih Arapskih Emirata (UAE) za nultu emisiju gasova do 2050. godine, saopštila je u petak kancelarija za medije tog emirata.

Očekuje se da će planirani projekti, zajedno sa postojećima, smanjiti emisije CO2 u sektoru proizvodnje električne energije u Abu Dabiju za najmanje 50 odsto tokom 10 godina, prenosi Tanjug, pozivajući se na Reuters.

Predsednik Ministarstva energetike emirata Abu Dabi Avaida Al Marar (Awaidha Al Marar) naveo je u saopštenju da se procenjuje da će emisije CO2 koje potiču iz proizvodnje električne energije biti smanjene sa 40 miliona tona u 2020. godini na približno 20 miliona tona u 2025. u Abu Dabiju.

Ovaj emirat ima za cilj da dostigne ukupan kapacitet proizvodnje čiste energije od 8,8 GW do 2025. godine.

Inicijativa UAE obuhvata postojeće i planirane projekte energetskog sektora Abu Dabija, koji uključuju i prvu nuklearnu elektranu u UAE Baraka, kao i so-

larne elektrane Nur Abu Dabi i Al Darfa, precizira se u saopštenju.

Ova zemlja Persijskog zaliva je prošlog meseca objavila plan o neto nultoj emisiji do 2050. godine i predviđa ulaganja od 600 milijardi dirhama (163 milijarde dolara) u obnovljive izvore energije.

Iako su veliki proizvođač nafte, Ujedinjeni Arapski Emirati su u proteklih 15 godina uložili 40 milijardi dolara u čistu energiju, saopštila je vlada. Prvi reaktor nuklearne elektrane Baraka u Abu Dabiju je počeo proizvodnju u avgustu 2020. godine i povezan je na nacionalnu energetska mrežu.

Cilj UAE je da proizvode 14 GW čiste energije do 2030. godine u odnosu na oko 100 MW iz 2015. godine.

TURISTIČKE AGENCIJE MOGU DA KONKURIŠU ZA DRŽAVNE SUBVENCIJE

FOTO: SHUTTERSTOCK

Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija raspisalo je javni poziv za dodelu subvencija za podršku radu turističkih agencija organizatora turističkih putovanja zbog poteškoća u poslovanju prouzrokovanih epidemijom bolesti Covid-19, navodi se u saopštenju.

Subvencije koje se dodeljuju predviđene su za pokriće troškova u vezi obezbeđenja garancije putovanja. Isplata subvencija će se vršiti u zavisnosti od kategorije licence, a finansijska podrška je od 2.000 do 5.000 evra.

Isplata subvencija će se vršiti u dinarskoj protivvrednosti obračunatoj po srednjem kursu Narodne banke Srbije na dan kada je državna pomoć dodeljena.

Pravo na korišćenje bespovratnih sredstava imaju privredna društva, druga pravna lica ili preduzetnici, lica registrovana u odgovarajućem registru i ona koja poseduju licencu organizatora putovanja.

Da bi turistička agencija ostvarila pravo na subvenciju, potrebno je da je

registrovana u odgovarajućem registru, da poseduje licencu, da je obezbedila garanciju putovanja, da nad turističkom agencijom nije pokrenut stečajni postupak, da se nad turističkom agencijom ne sprovodi postupak za unapred pripremljeni plan reorganizacije ili da na snazi nisu mere iz unapred pripremljenog plana reorganizacije (UPPR) i da se nad turističkom agencijom ne sprovodi plan reorganizacije ili da na snazi nisu mere iz plana reorganizacije, finansijsko restrukturiranje ili postupak likvidacije.

Pravo na podnošenje zahteva ima privredno društvo, drugo pravno lice ili preduzetnik koji poseduje licencu ili je u 2021. godini posedovao licencu, a koji je Agenciji za privredne registre podneo zahtev za izdavanje nove licence.

Rok za podnošenje zahteva je 24. novembar 2021. godine.

NAUČNO-TEHNOLOŠKI PARK NOVI SAD POČINJE SA RADOM KRAJEM NOVEMBRA

FOTO: UNSPLASH

Početak rada Naučno-tehnološkog parka Novi Sad, površine 19.000 kvadratnih metara, očekuje se krajem novembra i u toku je postupak odlučivanja o budućim korisnicima koji su se putem javnog poziva prijavili za članstvo, rekli su za Biznis.rs iz ove ustanove.

Naučno-tehnološki parkovi predstavljaju mesto spajanja i razmene između privrede, nauke i institucija. Aktivnostima, programima i uslugama mogu imati veliki uticaj na razvoj inovacionog ekosistema jedne zemlje. Oni pružaju širok spektar usluga koje uključuju poslovnu podršku, mentorstvo, radionice i treninge, pristup mladim talentima, investicionim fondovima, prostor i rad u savremenim inovacionim laboratorijama.

Naučno-tehnološki park Novi Sad osnovala je Autonomna pokrajina Voj-

vodina sa ciljem okupljanja privrednih društava i organizacija koje se bave inovacionim delatnostima. Članovima parka, na osnovu odredbi Zakona o inovacionoj delatnosti, obezbeđivaće se prostor, infrastrukturni uslovi i usluge, kao i drugi Zakonom određeni uslovi za njihovu delatnost iz naučno-istraživačke i inovacione oblasti.

Ciljevi su njihovo povezivanje i što brža primena novih tehnologija, stvaranje i plasman novih proizvoda i usluga na tržištu, promovisanje istraživačkih i naučnih rezultata, razvijanje klime za razvoj preduzetništva, otvaranje novih radnih mesta, kao i stvaranje uslova za razvoj inovativnih startup kompanija.

Kako navode iz NTP Novi Sad, pravo učešća po ovom Javnom pozivu imali su registrovani privredni subjekti (do dve godine postojanja u momentu slanja prijave) sa registrovanim delatnostima u oblasti razvoja novih inovativnih proizvoda, usluga i tehnologija u funkciji zadovoljenja tržišnih potreba, kao i startup timovi za razvoj novih inovativnih i visokotehnoloških proizvoda, usluga i procesa, timovi potencijalnih preduzetnika koji imaju inovativne ideje za razvoj novih proizvoda, usluga i tehnologija potrebnih tržištu, sa obavezom registracije u privredne subjekte u momentu potpisivanja Ugovora.

Novosadski Naučno-tehnološki park sa svojim članicama treba da omogući okupljanje privrednih društava i organizacija koje se bave inovacionim delatnostima u cilju brže primene novih tehnologija, promovisanja istraživačkih i naučnih rezultata, razvijanja klime za razvoj preduzetništva, otvaranja novih radnih mesta, stvaranje uslova za razvoj inovativnih startup kompanija.

Naučno-tehnološki park će, osim navedenog, promovisati inovacionu kulturu i konkurentnost svojih kompanija i institucija zasnovanim na znanju.

Takođe će stimulisati i upravljati timovima znanja i tehnologijama između univerziteta, naučno-istraživačkih organizacija, kompanija i tržišta, kao i olakšavati kreiranje i rast inovativnim kompanijama kroz programe inkubacije.

Pored Novog Sada, naučno-tehnološki parkovi već funkcionišu u Beogradu, Nišu i Čačku, a u planu je otvaranje ovakvog objekta i u Kragujevcu.

FOTO: PIXABAY

DODELJENI UGOVORI LOKALNIM SAMOUPRAVAMA ZA SOLARNE PANELE

Ugovori o sufinansiranju programa za ugradnju solarnih panela potpisani su 5. novembra između predstavnika Ministarstva rudarstva i energetike i 37 lokalnih samouprava, a vrednost projekta iznosi oko 390 miliona dinara.

Među gradovima i opštinama koji su dobili sredstva na javnom pozivu su Kraljevo, Bojnik, Bosilegrad, Prijepolje, Svilajnac, Užice, Ivanjica, Vladimirci, Sečanj, Vranje, Rača, Vrnjačka Banja, Jagodina, Pećinci, Kragujevac, Novi Pazar, Smederevo, Bor, Novi Sad, Zemun, Aleksinac, Apatin.

Ugovore je uručila ministarka rudarstva i energetike Zorana Mihajlović koja je izjavila da je država sufinansiranjem projekata za zamenu stolarije i ugradnju solarnih panela pokrenula najveći proces koji će trajati u našoj zemlji narednih nekoliko godina, a to je proces jedne zdravije, održivije i zelene Srbije, prenosi Tanjug.

Istakla je da se 37 lokalnih samouprava potrudilo i napravilo uslove da se pojave na konkursu koje je raspisalo Ministarstvo rudarstva i energetike za subvencionisanje postavljanja solarnih panela.

Mihajlović je navela da su projekat zamene stolarije i projekat ugradnje solarnih panela rezultat zajedničkog rada ministarstva i lokalnih samouprava i najavila da će iduće godine biti još više takvih javnih poziva i da će svako doma-

ćinstvo u našoj zemlji imati mogućnost da zameni stolariju ili postavi solarni panel.

Ministarka je istakla da su ciljevi davanja podsticaja za ugradnju solarnih panela smanjenje potrošnje energije na nacionalnom nivou, niži računi za domaćinstva i zdravija životna sredina.

Direktor Direkcije za investicije „Elektro distribucije Srbije“ Predrag Matić rekao je da je EDS spremna za sprovođenje projekta i izrazio nadu da će se veliki broj potrošača odlučiti za sticanje statusa kupca-proizvođača.

- Mi smo potpuno spremni za ovaj izazov. Pojednostavljena je procedura i svi uslovi su javno dostupni – rekao je on.

Cilj programa energetske sanacije kuća – ugradnja solarnih panela je unapređenje energetske efikasnosti i povećano korišćenje obnovljivih izvora energije u domaćinstvima. Do 50 odsto investicije za ugradnju solarnih panela obezbeđuju država i lokalne samouprave, a 50 odsto sami građani kao kupci.

Sredstva na javnom pozivu dobilo je 37 gradova i opština, a ukupna vrednost programa iznosi oko 390 miliona dinara. Od toga 25 odsto finansiraju lokalne samouprave, 25 odsto Ministarstvo rudarstva i energetike i 50 odsto građani.

Maksimalna snaga solarne elektrane koja se finansira sa 50 odsto sredstava je šest kilovata, očekivana proizvodnja električne energije iz oko 500 solarnih panela je 3.000 MWh, dok će se 3.300 tona manje ugljen-dioksida emitovati proizvodnjom iz solarnih panela.

PORESKE OBAVEZE U NOVEMBRU

PRED POČETAK SVAKOG MESECA PORESKA UPRAVA OBJAVLJUJE KALENDAR SA SPISKOM OBAVEZA I ROKOVIMA ZA IZMIRIVANJE ISTIH. OVO SU OBAVEZE KOJE DOSPEVAJU NA NAPLATU U NOVEMBRU:

1. novembar

Poslednji rok za podnošenje zahteva za paušalno oporezivanje za 2022. godinu, a do istog datuma neophodno je platiti doprinose za obavezno socijalno osiguranje za neisplaćene zarade za septembar 2021. godine.

5. novembar

Dostavljanje obaveštenja o zaključenim ugovorima po osnovu estradnih programa u prethodnom mesecu

Isplatioci prihoda po osnovu estradnih programa zabavne i narodne muzike i drugih zabavnih programa dužni su da dostave prijavu i obaveštenje do petog u mesecu za ugovore zaključene u prethodnom mesecu. Obaveštenja se podnose na obrascu OZU, uz koji se podnose i kopije svih zaključenih ugovora u prethodnom mesecu.

Dostavljanje izveštaja o izvršenju obaveze zapošljavanja osoba sa invaliditetom za prethodni mesec i uplata sredstava

Svi poslodavci koji imaju obavezu zapošljavanja osoba sa invaliditetom dužni su da dostave odgovarajući izveštaj nadležnoj jedinici Poreske uprave prema svom sedištu na obrascu IOSI. Obrazac se dostavlja najkasnije do petog u mesecu za prethodni mesec, bez obzira na koji način je obaveza izvršena u prethodnom mesecu. Poslodavci nemaju obavezu dostavljanja drugih dokaza uz sam obrazac izveštaja.

10. novembar

Podnošenje poreske prijave i plaćanje poreza na premije neživotnih osiguranja za prethodni mesec

Poreski obveznik poreza na premije neživotnog osiguranja je društvo za osiguranje. Prijave se podnose na obrascu PP-PPNO, bez obzira da li postoji obaveza plaćanja za taj mesec.

Podnošenje poreske prijave i plaćanje PDV za prethodni mesec poreskog dužnika iz člana 10.

Zakona o PDV

Poreski dužnik koji nije obveznik PDV dužan je da za promet dobara i usluga obračuna i plati PDV i podnese poresku prijavu za poreski period, odnosno mesec u kojem je nastala poreska obaveza. Prijava se podnosi na obrascu PP PDV.

15. novembar

Plaćanje akontacije poreza i doprinosa na prihode od samostalne delatnosti za prethodni mesec

Preduzetnik koji vodi poslovne knjige mesečnu akontaciju poreza plaća u roku od 15 dana po isteku svakog meseca na osnovu podnete poreske prijave PPDG-1S.

Preduzetnik koji porez plaća na paušalno utvrđen prihod akontaciju poreza plaća u roku od 15 dana po isteku svakog meseca na osnovu rešenja Poreske uprave.

Plaćanje doprinosa za sveštenike i verske službenike, za domaće državljane zaposlene u inostranstvu i za inostrane penzionere za prethodni mesec

Obveznici doprinosa – sveštenici i verski službenici, domaći državljani zaposleni u inostranstvu i inostrani penzioneri plaćaju mesečnu akontaciju doprinosa za obavezno socijalno osiguranje u roku od 15 dana po isteku meseca na osnovu rešenja Poreske uprave.

Plaćanje doprinosa za samostalne umetnike za četvrti kvartal 2021. godine

Obveznici doprinosa su samostalni umetnici koji plaćaju tromesečnu akontaciju doprinosa za obavezno socijalno osiguranje na osnovu rešenja Poreske uprave.

Plaćanje doprinosa za poljoprivrednike za četvrti kvartal 2021. godine

Obveznici doprinosa su poljoprivrednici koji plaćaju tromesečnu akontaciju doprinosa za obavezno socijalno osiguranje na osnovu rešenja Poreske uprave.

Podnošenje poreske prijave i plaćanje doprinosa za obavezno socijalno osiguranje za osnivače, odnosno članove privrednog društva za prethodni mesec

Prijava se podnosi na obrascu PP OD-O - Poreska prijava o obračunatim doprinosima za obavezno socijalno osiguranje za osnivače, odnosno članove privrednog društva.

Podnošenje poreske prijave i plaćanje PDV za prethodni mesec

Poreski obveznici koji su se evidentirali za PDV i kojima je poreski period kalendarski mesec dužni su da podnesu poresku prijavu PP PDV i plate obračunati PDV u roku od 15 dana po isteku meseca.

Takođe, obveznik PDV dostavlja nadležnom poreskom organu, uz poresku prijavu PDV i obrazac PID PDV 1- pretežni izvoz dobara u inostranstvo za prethodni mesec, ako je u tom mesecu ispunio jedan od kriterijuma da postane obveznik PDV koji pretežno vrši promet dobara u inostranstvo.

Plaćanje akontacije poreza na dobit pravnih lica za prethodni mesec

Obveznici poreza na dobit pravnih lica vrše plaćanje akontacije poreza na dobit pravnih lica za prethodni mesec na osnovu podnete PP PDP prijave.

Plaćanje obračunate akcize za period od 16. do kraja prethodnog meseca

Obveznik akcize je dužan da obračunatu akcizu uplati najkasnije 15. dana u mesecu za iznos akcize obračunat za period od 16. do kraja prethodnog meseca.

Podnošenje poreske prijave za obračun akcize za prethodni mesec

Obveznik akcize obavezan je da utvrđenu obavezu po osnovu akcize iskaže u poreskoj prijavi koju podnosi Poreskoj upravi na propisanom obrascu PP OA najkasnije u roku od 15 dana po isteku kalendarskog meseca za taj mesec.

Podnošenje poreske prijave za obračun akcize na električnu energiju za krajnju potrošnju za prethodni mesec

Obveznik akcize obavezan je da utvrđenu obavezu po osnovu akcize na električnu energiju iskaže u poreskoj prijavi koju podnosi Poreskoj upravi po isteku kalendarskog meseca u kojem se vrši očitavanje, na propisanom obrascu PP OAEL i obračunatu akcizu plati u periodu za podnošenje poreske prijave, odnosno najkasnije u roku od 15 dana po isteku kalendarskog meseca u kojem je izvršeno očitavanje potrošnje električne energije...

30. novembar

Plaćanje doprinosa za obavezno socijalno osiguranje za neisplaćene zarade za oktobar 2021. godine

Poslodavac je dužan da doprinose obračuna uplati istovremeno sa isplatom zarade, razlike zarade ili ugovorene naknade za privremene i povremene poslove. Ukoliko ne isplati zaradu do poslednjeg dana u tekućem mesecu za prethodni mesec, poslodavac je dužan da najkasnije do tog roka obračuna i uplati doprinose za prethodni mesec na najnižu mesečnu osnovicu doprinosa. U suprotnom, nadležna organizaciona jedinica Poreske uprave, po službenoj dužnosti, a na osnovu raspoloživih podataka, obračunava doprinose u ime i za račun poslodavca.

Plaćanje obračunate akcize za period od 1. do 15. dana u mesecu

Obveznik akcize je dužan da obračunatu akcizu uplati najkasnije poslednjeg dana u mesecu za iznos akcize obračunat u periodu od 1. do 15. dana u mesecu.

EKONOMSKE POSLEDICE GEOPOLITIKE

GLOBALNA ENERGETSKA KRIZA PRETI PRIVREDNOM OPORAVKU

SUDAR VELIKIH SILA ZBOG NESTAŠICE PRIRODNOG GASA PREVAZIŠAO JE EKONOMSKU RAČUNICU I PRENEO SE NA TEREN VISOKE POLITIKE. EVROPLJANI SU ZABRINUTI ZBOG PREDSTOJEĆE ZIME, A UZ CENU GASA BRINU IH I DEŠAVANJA NA TRŽIŠTU STRUJE I NAFTE. SRPSKI ZVANIČNICI I STRUČNJACI ZA ENERGETIKU UVERAVAJU DA GRAĐANI NEMAJU RAZLOGA ZA BRIGU I DA SU KOLIČINE ENERGENATA DOVOLJNE ZA ZIMSKU SEZONU KOJA JE NA PRAGU, KAO I DA SE CENE NEĆE MENJATI. SVI NESTRPLJIVO OČEKUJU PREGOVORE O NOVOJ CENI GASA I SUSRET SRPSKOG I RUSKOG PREDSEDNIKA

Gasna kriza u Evropi primer je ekonomskih posledica geopolitičke borbe. Rusija se našla pod optužbama Evrope da namerno podstiče nestašicu, jer ne isporučuje dovoljno gasa koji je zbog toga postao preskup. Moskva to negira, navodeći da je Evropa sama kriva za problem, jer se odrekla dugoročnih ugovora sa Gazpromom da bi kupovala gas na berzi, gde su i cene berzanske. Nesporno je da je ponovno otvaranje privrede posle striktnih epidemioloških ograničenja povećalo privredne aktivnosti, a samim tim i potražnju. Logično rešenje za nestašicu gasa u Evropi bilo bi puštanje u rad gasovoda "Severni tok 2", ali od toga za sada nema ništa.

Prirodni gas ponovo je počeo da skuplja u prvim danima novembra, iako se taman učinilo da će njegova cena nastaviti da se vraća u razumne okvire. Na kraju prve novembarske nedelje njegova cena pala ispod 900 dolara za 1.000 kubnih metara, što je i dalje papreno skupo. Primera radi, Srbija trenutno plaća ruski gas po ceni 270 dolara za 1.000 kubnih metara, ali taj ugovor ističe krajem godine. O našem novom ugovoru sa Gazpromom i snabdevanju tokom zime biće reči nešto kasnije. Vratimo se Evropskoj gasnoj berzi.

Cene gasa u Evropi naglo su porasle u trećem kvartalu. Početkom avgusta cena fjučersa holandskog TTF gasnog indeksa bila je oko 515 dolara za 1.000 kubnih metara, a do kraja septembra se udvostručila. Posle dostizanja istorijskog maksimuma u oktobru, cene su prepolovljene, ali su u odnosu na početak godine porasle za oko 250 odsto.

Gas nikad skuplji, industrija smanjuje kapacitete

U prvoj dekadi oktobra gas je dostigao najvišu cenu ikada – 1.936 dolara za 1.000 kubnih metara. Bila je to cena fjučersa na glavnom evropskom TTF čvorištu u Holandiji. To je ekvivalentno ceni od 186 dolara za megavat električne energije koju troše domaćinstva. Milioni Evropljana sa strahom očekuju zimu, znajući da neće moći da plate račune za grejanje. Industrijska potrošnja struje u Evropi opala je u oktobru za 12 odsto u odnosu na prethodnu godinu. Vlade evropskih zemalja održavaju hitne sed-

nice pokušavajući da pronađu rešenje i da umire građane.

Smanjenje potrošnje gasa najočiglednije je u Nemačkoj, koja je ekonomski najrazvijenija država EU. Visoke cene gasa direktno su ugrozile ekonomski oporavak Evrope, slabeći privrednu aktivnost i doprinoseći rastu inflacije, koja je odavno prerasla ciljne okvire. Holandija i Velika Britanija takođe su značajno smanjile potrošnju.

U sličnoj situaciji je i Kina. U zemlji koja je druga najveća ekonomija sveta u nekim gradovima uvedene su restrikcije struje, a neki industrijski pogoni su redukovali ili obustavili proizvodne aktivnosti. Sa nestašicama struje suočile su se čeličane. Očekivana posledica je usporen ekonomski rast Kine. Prema zvaničnim podacima rast BDP Kine u trećem kvartalu tekuće godine bio je 4,9 odsto. Podsetimo, ekonomski rast Kine u drugom kvartalu, bio je 7,9 odsto. Vlada je početkom novembra savetovala građanima da obezbede zalihe hrane za

rel sirove nafte Brent već nedeljama se koleba između 80 i 85 dolara.

Energetska situacija na tri ekonomski najvažnija kontinenta sveta je krizna. Pritom, u Evropi i Americi inflacija sve više izmiče kontroli. Rizici poslovanja postaju sve veći, a gladnih u svetu je sve više, dok se pandemiji korona virusa ne nazire kraj. Neizvesnost, rizik i opasnost su ključne reči ove zime, a od toga koliko će biti hladno tokom u narednih pet meseci zavisice sudbine mnogih pojedinaca, ali i vlada.

Srbija će imati stabilno snabdevanje

Bez obzira na to što je kriza globalna, predsednik Skupštine Udruženja za gas Vojislav Vuletić, ocenio je za Biznis.rs da energetska kriza Evrope nema nikakav uticaj na energetiku Srbije.

- Ugovorene količine prirodnog gasa sa Gazpromom obezbeđuju sigurnost stabilnog snabdevanja potrošača u Srbiji. Domaći ugalj, domaće termoelek-

---

INDUSTRIJSKA POTROŠNJA STRUJE U EVROPI OPALA JE U OKTOBRU ZA 12 Odsto U Odnosu NA PRETHODNU GODINU. VLADE EVROPSKIH ZEMALJA ODRŽAVAJU HITNE SEDNICE POKUŠAVAJUĆI DA PRONAĐU REŠENJE I DA UMIRE GRAĐANE.

zimu, što može da se tumači na različite načine, a jedan od njih je prognoza ekstremno hladne zime.

Nije samo energetska kriza usporila rast najbrže rastuće svetske ekonomije u ovom veku, već i nestašica mikročipova koja je negativno uticala na proizvodnju, poplave u severnom delu zemlje, kriza likvidnosti u sektoru nekretnina i problemi u globalnim lancima snabdevanja. S druge strane Pacifika benzin je premašio cenu od tri dolara za galon, što je za dolar više nego pre godinu dana. Bela kuća već mesecima zahteva od zemalja izvoznica nafte i njihovog saveznika Rusije da povećaju dnevnu proizvodnju, kako bi uticale na pad cena sirove nafte. Od toga za sada takođe nema ništa. Organizacija OPEC+, u kojoj ključni uticaj imaju Saudijska Arabija i Rusija, ostala je pri ranijoj odluci da pojača dnevnu proizvodnju nafte u decembru za skromnih 400.000 barela. Cena za ba-

trane i domaći elektroprenos garantuju i obezbeđuju snabdevanje električnom energijom. Utisnute količine gasa u podzemno skladište Banatski Dvor obezbediće sigurno snabdevanje potrošača i u toku predstojeće zime. Nema mogućnosti nestašice energenata - tvrdi Vuletić.

To je svakako dobra vest za građane Srbije, koji su sa više strana primili uveravanja da struja i gas neće poskupeti tokom tekuće grejne sezone.

- Obezbedićemo sigurno i stabilno snabdevanje gasom u vreme svetske gasne krize, konkurentne cene, a naplaćivaćemo tranzitnu taksu. Pre svega, bićemo neko preko koga će se snabdevati srednjoevropske zemlje gasom, što do sada nije bio slučaj. To je još jedna potvrda koliko je bila dobra i pametna odluka Gazproma da zajednički gradimo ovaj gasovod (Balkanski tok). Zahvaljujući ovom projektu moći ćemo da koristimo sve resurse u regionu, da ih

ujedinimo i komercijalizujemo – naveo je generalni direktor Srbijagasa Dušan Bajatović.

Ono što Srbiji predstoji jeste ugovaranje nove cene gasa početkom naredne godine, a kako bi se ponovo postigla najbolja cena, razgovori o tome vodiće se na najvišem nivou između predsednika Srbije Aleksandra Vučića i predsednika Rusije Vladimira Putina. Upućeni u gasni sektor priželjkuju da će se prilikom ugovaranja nove cene kao ključna uzeti u obzir naftna formula, odnosno kretanje cene sirove nafte u prethodnih devet meseci, a ne berzanska cena gasa.

U oktobru je prestalo snabdevanje Mađarske ruskim gasom preko Ukrajine. Prvi put u istoriji, gas se doprema u Mađarsku zaobilazeći Ukrajinu. U Kijevu je ova odluka primljena krajnje negativno i ocenjena je kao „politička i ekonomski neopravdana“. U nekim od komentara Kijeva ocenjeno je da je reakcija Budimpešte na nezadovoljstvo Ukrajine „arogantna“. Mađarski premijer Viktor Orban odbacio je kritike susjedne Ukrajine na račun dugoročnog sporazuma o snabdevanju gasom koji je potpisan sa ruskim Gazpromom, poručivši da ga ne zanima stav Kijeva o tome, preneo je Reuters.

Orban je u izjavi za državni radio re-

kao da je odgovoran samo mađarskim biračima, koji bi bez novog sporazuma s Rusijom bili primorani da plaćaju mnogo više cene gasa. Evropska komisija (EK) navela je da bi Budimpešta trebalo da proceni uticaj ugovora o gasu sa Rusijom na sigurnost snabdevanja energijom i da joj dostavi zaključke, a EK će verovatno tražiti da joj se pokaže ugovor.

Rusija čeka dozvolu za "Severni tok 2"

Ruski predsednik Vladimir Putin ocenio je da je situacija sa nestašicom gasa u Evropi posledica politike Evropske komisije i da Rusija sa tim nema nikakve veze. Kremlj je ranije negirao optužbe na račun Rusije u vezi sa rekordnim skupljenjem gasa u Evropi. Putin je istakao da je Rusija pouzdan snabdevač gasom potrošača širom sveta, a da je rast cena u Evropi povezan sa visokom potrošnjom energije u uslovima ekonomskog oporavka, klimatskih promena i nepopunjenih skladišta. Putin je objasnio da je celokupna filozofija Evropske komisije poslednjih godina bila usmerena na regulisanje tržišta energije, pa i gasa, kroz berzu, preko takozvanih spotova. Zbog toga su evropske kompanije odustale od dugoročnih ugovora, čije su cene vezane za kotaciju sirove nafte

i njenih derivata, a na spotovima, odnosno terminalima nema dovoljno gasa.

- One evropske kompanije koje dobijaju gas od Gazproma po dugoročnim ugovorima, dobijaju ga, pazite – četiri puta jeftinije! Ne za jedan odsto, nego četiri puta (jeftinije). A Gazprom ne dobija superprofit, mi ne plaćemo zbog toga, jer nas zanimaju dugoročni ugovori, dugoročne međunarodne obaveze – naveo je Putin. On je istakao da će Rusija krenuti sa isporukama gasa kroz "Severni tok 2" čim se druga cev napuni i čim bude dobijena dozvola nemačkog regulatora.

- Sledećeg dana krećemo sa isporukom – naglasio je Putin. On je podsetio da je obim emisije ugljen-dioksida tokom transporta gasa kroz "Severni tok 2" od pet do šest puta manja nego kroz sistem za transport gasa preko Ukrajine, preneo je TASS.

Gasovod čija je izgradnja okončana u septembru verovatno bi mogao da reši probleme snabdevanja Evrope, ali i da donese ogroman profit Gazpromu, ako se ima u vidu da je njegov pun kapacitet 55 milijardi kubnih metara gasa godišnje, a to je oko 50 milijardi dolara pri berzanskoj ceni od oko 900 dolara za 1.000 kubnih metara. Moskva ocenjuje da bi prema procedurama i propisima,

INTERVJU: ZORANA MIHAJLOVIĆ, MINISTARKA RUDARSTVA I ENERGETIKE, ZA BIZNIS.RS O ENERGETSKOJ SITUACIJI

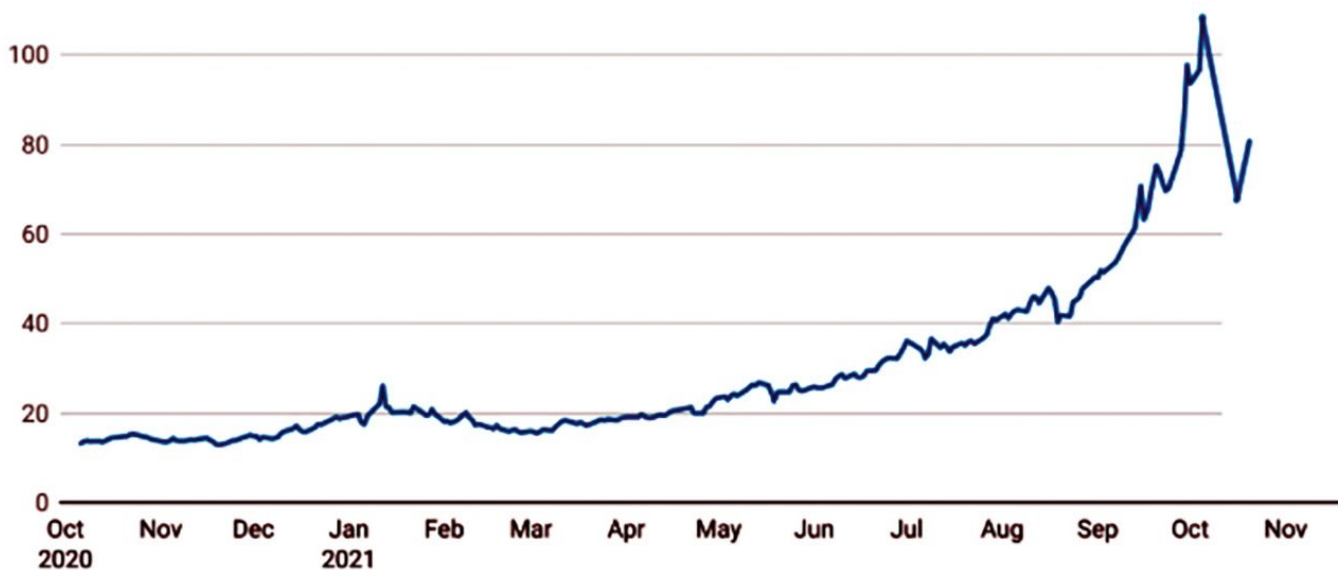
OVO NIJE POSLEDNJA KRIZA SA KOJOM ĆEMO SE BORITI

Potpredsednica Vlade Srbije i ministarka rudarstva i energetike Zorana Mihajlović istakla je u razgovoru za Biznis.rs da će Srbija imati dovoljno energije i energenata ove zime, a za domaćinstva i po nepomenjenim cenama, s obzirom na to da za njih važe garantovane cene. Ona je navela da je kriza najviše uticala na industrijske potošače koji se snabdevaju na otvorenom tržištu. - Ovo nije poslednja kriza sa kojom ćemo se boriti. Da bismo imali dovoljno energije važna je, s jedne strane, izgradnja novih energetske kapaciteta i povezivanje sa regionom, a s druge strane, bolje planiranje i efikasnija realizacija postojećih projekata, što se pre svega odnosi na javna preduzeća. Rast cena struje i gasa počeo je još proleto. Bilo je dovoljno vremena da Srbijagas obezbedi dodatne količine gasa po povoljnijim cenama od onih koje su sada na tržištu. Takođe, znalo se da nas čeka remont bloka B1 u TENT-u i EPS je mnogo ranije trebalo da misli o načinima da se osigura snabdevanje

FOTO: MINISTARSTVO RUDARSTVA I ENERGETIKE

CENA PRIRODNOG GASA NA HOLANDSKOM TTF ČVORIŠTU, (EVRA PO MWH)

bez politizacije pitanja, onda gasovod morao da bude sertifikovan u Nemačkoj najkasnije u decembru ili u januaru iduće godine.

Prema oceni Moskve, pritisak koji se vrši na Nemačku, uključujući i zemlje koje nisu članice Evropske unije, može da odloži proces, iako bi pokretanje "Severnog toka 2" izmenilo situaciju u

evropskim zemljama. Rusi navode da je izvoriste gasa Bovanenkovsko polje dostiglo kapacitet od 15 milijardi kubnih metara godišnje. Gas sa ovog polja ne može da se isporučuje preko koridora Nižnji Novgorod i preko Ukrajine, može se isporučivati samo preko "Severnog toka 2" ili "Severnog toka 1".

S druge strane gasovoda, 2.450 kilo-

metara dalje u Nemačkoj, gde se očekuje odluka regulatora o sertifikaciji, otpor prema ovom projektu ojačao je nakon parlamentarnih izbora koji su održani 26. septembra. Šefica partije Zelenih, koja će verovatno biti deo buduće vladajuće koalicije, Analena Berбок, najoštrije je protivnik ovog projekta za koji je rekla da je "greška" Berlina.

energijom dok traje remont po znatno nižim cenama, kakve su bile početkom godine.

Ima li mogućnosti da, uprkos ohrabrujućim najavama, ipak u nekom obliku dođe do nestašice energenata?

Posao svih u energetske sistemu je da do krize ne dođe i uverena sam da neće biti problema u snabdevanju bilo električnom energijom, bilo gasom ili toplotnom energijom. Ali, o energetske bezbednosti ne treba da se razmišlja onda kad dođe kriza, već mnogo ranije. Ova kriza će se, prema svim procenama, završiti na proleće iduće godine, ali mi i dalje moramo da se bavimo našom energetske bezbednošću i da napredujemo u procesu energetske tranzicije. Ceo svet ide ka zelenoj energetici u kojoj su pomireni imperativi sigurnog snabdevanja energijom i borbe protiv klimatskih promena. Ako ne želimo da zaostajemo, Srbija mora biti deo "voza" zelene energetske tranzicije. Zato smo pripremili plan investicija vredan 17 milijardi evra, jer kod nas nije izgrađen 30 godina nijedan veliki kapacitet i potrebne su nam i nove velike i

srednje hidroelektrane, i gasne elektrane, i mnogo veće korišćenje obnovljivih izvora energije.

U slučaju eventualne drastičnije promene cene energenata, kakav je plan ministarstva i države po ovom pitanju?

Stanje na svetskom tržištu se prati redovno, a postoji i posebna radna grupa za praćenje sigurnosti snabdevanja energijom i energentima u kojoj su, pored predstavnika Ministarstva rudarstva i energetike, i najvažnija energetska preduzeća od kojih zavisi stabilnost energetske sistema. Takođe, veoma je važan predstojeći sastanak predsednika Srbije sa ruskim predsednikom, na kome će se razgovarati i o novom dugoročnom ugovoru za snabdevanje gasom. Kad je reč o električnoj energiji, očekujemo da se sa završetkom remonta u TENT B1 stabilizuje i situacija sa proizvodnjom električne energije koju trenutno jednim delom obezbeđujemo iz uvoza.

Kako će čitava energetska situacija uticati na domaću privredu?

Energetska kriza je izazov za praktično sve zemlje u Evropi i svetu, koja ne utiče samo na naš energetske sektor, niti samo na našu privredu. Ako budemo radili sve što je do nas, u smislu povećanja efikasnosti javnih preduzeća, njihovog boljeg planiranja remonta i investicija, kao i realizacije investicionog plana u oblasti energetike, verujem da ćemo buduće krize dočekati mnogo spremniji.

Energetske sektor je bazni sektor i stub privrede, i sve negativne tendencije u ovoj grani na kraju se preliju i na ostatak privrede. Isto tako, sve što se pozitivno događa u energetici – i povećanje energetske efikasnosti i veće korišćenje OIE i nove investicije, znači korist za čitavu privredu, donoseći sigurnost snabdevanja i veću konkurentnost, a svim građanima život u zdravijoj životnoj sredini. U tom smislu, zelena agenda treba da bude model rasta koji će Srbiji u narednim decenijama osigurati ne samo energetske bezbednost već i nove investicije, visoke stope privrednog rasta, tehnološki napredak i nova radna mesta – zaključuje ministarka Mihajlović.

Prema njenim rečima "Gazprom igra poker sa Nemačkom" i ucenjuje Evropu prekidajući isporuke gasa zarad pokretanja "Severnog toka 2". Ona je potvrdila da su povećana potražnja i ograničena ponuda uticali na rast cene gasa, ali ključni problem je po njenom mišljenju Moskva. "Ne smemo dozvoliti da nas (Rusija) ucenjuje", istakla je ona.

Da li je gas političko ili ekonomsko pitanje?

Ipak, najava Kremlja da će nakon popunjavanja skladišta u Rusiji, od 8. novembra pojačati snabdevanje Evrope kroz postojeće sisteme uticala je na sniženje cena, koje su i dalje iznad granice održivosti. Prema oceni sekretara Udruženja naftnih kompanija Srbije,

nije povećala ugovorene količine – naveo je prvi čovek evropske diplomatije. U oktobarskom intervjuu španskom dnevniku El Pais, Borel je takođe sugerisao da Rusija koristi prednost energetske krize kako bi primorala Evropu da uskoro počne da uvozi gas preko "spornog" gasovoda "Severni tok 2".

Borelj je ipak naglasio da Rusija nije jedini geopolitički faktor. On je takođe pomenuo probleme u severnoj Africi, koji uključuju Alžir i Maroko, kao i značajne količine tečnog prirodnog gasa koje se sa Bliskog istoka i iz SAD brodovima dopremaju u Aziju, umesto u Evropu. Nemački televizijski kanal N-TV nedavno je izvestio da su velika kineska energetska preduzeća u završnoj fazi pregovora sa američkim izvoznicima o više milijardi dolara vrednom sporazu-

- Kao što sam napomenuo, prirodni gas je postao geopolitičko pitanje. Ne od ove godine, već i od ranije. Treba se setiti kako je miniran projekat "Južni tok", koji je za potrebe Srbije, Bugarske i zemlje Srednje Evrope bio od velikog značaja. Da je on realizovan, bilo bi gasa u dovoljnim količinama i po prihvatljivim cenama za celu Evropu. Onaj koji je imao interes da se projekat "Južni tok" tada onemogući, sada ima isti interes, zbog čega je izazvana energetska kriza i visoke cena prirodnog gasa - tvrdi naš sagovornik.

U vezi sa predstojećim sastankom Vučića i Putina 25. novembra u Moskvi, kada će se razgovarati o novoj ceni po kojoj ćemo plaćati ruski gas, Mićović je naveo da je "teško reći kakav bi dogovor oko cene gasa mogao da bude postignut.

- Koliki će procenat takozvanog "naftnog" dela cene biti u ukupnoj ceni, to je pitanje razgovora - rekao je Mićović za naš list.

Vojslav Vuletić ranije je govorio o ceni gasa za portal Biznis.rs, navodeći da "ruski prirodni gas mora da poskupi, ali da za sada ne možemo da znamo po kojoj ceni ćemo ga nabavljati po isteku važećeg ugovora. "Bilo kako bilo, problema u snabdevanju ne bi trebalo da bude i gasa će biti dovoljno tokom zime", rekao je Vuletić. On je objasnio da je sadašnja cena od 270 dolara za 1.000 kubnih metara gasa, koju plaća Srbija, ugovorena kada je nafta koštala 40 do 45 dolara za barela, ona je sada dvostruko skuplja. Vuletić je podsetio da je 1973. godine ustanovljena takozvana naftna formula po kojoj se određuje

RUSIJA IMA DOBIT OD PRODAJE GASA. IMA GA I ŽELI DA GA PRODA ŠTO VIŠE. NESTAŠICU GASA I VISOKE CENE IZAZVALE SU ONE DRŽAVE U EVROPI KOJE SU POVEROVALE U PRIČE DA ĆE MOĆI DA SE SNABDEVAJU IZ NEKIH DRUGIH IZVORA GASA, A NE IZ RUSKIH, I ŽELE DA SE IZVRŠI PRITISAK DA SE GAS TRANSPORTUJE PREKO UKRAJINE, A NE PREKO GASOVODA "SEVERNI TOK 2" – TOMISLAV MIĆOVIĆ

Tomislava Mićovića, optužbe na račun Rusije nisu osnovane.

- Nisu u pravu, jer Rusija ima dobit od prodaje gasa. Ima ga i želi da ga proda što više. Nestašicu gasa i visoke cene izazvale su one države u Evropi koje su poverovale u priče da će moći da se snabdevaju iz nekih drugih izvora gasa, a ne iz ruskih, i žele da se izvrši pritisak da se gas transportuje preko Ukrajine, a ne preko gasovoda "Severni tok 2". Situacija sa snabdevanjem prirodnim gasom Evrope veštački je postala geopolitičko, a ne energetske i ekonomsko pitanje – ocenio je Mićović u razgovoru za Biznis.rs.

O političkim uzrocima energetske krize govorio je i visoki predstavnik EU za spoljnu politiku i bezbednost Žozef Borelj, koji je naveo da oštro povećanje cene gasa ima "duboke geopolitičke korene" i da je ono "deo geopolitičke borbe.

- Rusija je ispunila svoje ugovorne obaveze, ne može se reći da ne isporučuju gas kada kažu da hoće, ali (Rusija)

mu o isporuci prirodnog gasa u Kinu.

Prema navodima nemačke N-TV, Rusija bi mogla da pomogne u rešavanju situacije na evropskom tržištu gasa povećanjem obima isporuka putem svojih cevovoda. Međutim, nemačka televizija ocenjuje da su izvozne mogućnosti Moskve trenutno ograničene zbog potrebe popunjavanja sopstvenih skladišta i činjenice da je proizvodnja već na maksimalnom nivou. U svakom slučaju, eventualni veliki ugovori o izvozu američkog gasa u Kinu bili bi težak udarac za Evropu, koja bi praktično ostala bez izbora i morala bi da se osloni na Rusiju iz koje je do sada dobijala 40 odsto ukupne količine gasa.

Gasovod "Južni tok" bi mogao da bude rešenje problema

Prema oceni Tomislava Mićovića, da je svojevremeno realizovan projekat izgradnje gasovoda "Južni tok", Evropa ne bi imala problem sa snabdevanjem, a cene bi bile umerene.

JOŠ UVEK NEPOZNATA FORMULA ZA BUDUĆU CENU GASA

Ria Novosti navele su 17. oktobra da je ruska strana ponudila da se cena gasa za Srbiju izračunava po „naftnoj formuli“ 30 odsto, a da 70 odsto bude na bazi berzanske cene, što bi podiglo cenu na 790 dolara za 1.000 kubnih metara. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je, kako je navela ruska novinska agencija, predložio obrnutu proporciju pri računanju cene, koja bi u tom slučaju bila 510 dolara za 1.000 kubnih metara gasa.

FOTO: FREEPIK

cena gasa.

Profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu Ljubodrag Savić rekao je za Biznis.rs da ne očekuje da će se energetska kriza u nekom bližem periodu reflektovati na domaću privredu, zato što mi još uvek imamo ugovor za gas.

- Rekao bih da je cena energenata još uvek na prihvatljivom nivou. Privrednici strahuju od potencijalnih scenarija, ali ja ne mislim da će se desiti neka katastrofa. Cena je još, barem što se tiče električne energije, značajno niža nego što je u svetu. Dakle, do kraja godine ne očekujem neki značajniji uticaj, ali to ne znači da ga neće biti sledeće godine. Što se tiče zime, građanima se neće desiti apsolutno ništa – niti će se povećati cena gasa, niti struje - naveo je Savić.

On je naglasio da je direktor Srbijagas Dušan Bajatović rekao da očekuje da će biti razumevanja na ruskoj strani i da neće biti ogromnih skokova u visini cene, ali da "svakako lopta nije na našoj strani". Savić navodi da je Bajatovićeva procena da bi Srbija bila zadovoljna ako bi cena za 1.000 kubnih metara gasa bila između 500 i 550 dolara. Prema njego-

vim rečima, bez obzira na to kako će se dalje razvijati situacija sa cenama energenata na evropskim berzama, već je poznato da će cena morati da bude viša.

Poremećaj i na tržištu nafte

Kada je reč o tržištu nafte, Tomislav Mićović je ocenio da je pravilnije kazati da je ono pretrpelo poremećaj tokom pandemije, nego da se nalazi u krizi.

- Kriza po pravilu dovodi, ili postoje nagoveštaji da može da dovede, do problema u snabdevanju tržišta, a potrošači derivata nafte ni u jednom trenutku nisu bili uskraćeni za tražene količine,

niti je snabdevenost bila ugrožena. Poremećaj na globalnom tržištu nafte izazvao je značajne promene berzanskih kotacija sirove nafte i derivata nafte, što se naravno prelilo na regionalno, i na kraju i na srpsko tržište. Zapravo, već dve godine svetsko tržište nafte je u potrazi za ravnotežom ponude i potražnje, a s obzirom na okolnosti koje diktira pandemija, a ne ekonomija, ni proizvođači ni kupci se ne snalaze baš uspešno – rekao je Mićović.

On je rekao da ne zna da li se ikada dogodilo da se zbog visokih cena drugih energenata potrošači okreću nafti, jer je obično bilo obrnuto. Procena je da je u

SRBIJA POSTALA VAŽNO GASNO ČVORIŠTE

Završetkom gradnje gasovoda "Balkanski tok", kojim gas iz Rusije i Turske preko Bugarske i Srbije stiže do Mađarske, naša zemlja postala je tranzitna i važno gasno čvorište, od čega ćemo imati višestruku korist, ocenio je generalni direktor Srbijagasa Dušan Bajatović u izjavi srpskim medijima.

- Zbog toga nam je ovaj interkonektor dodatno važan. Ovim se oslobađamo pravca preko Horgoša, možemo da se širimo dalje i postanemo otvoreno tržište kao Mađarska, jer je reč o novom pravcu, novoj diversifikaciji i novim mogućnostima – istakao je Bajatović.

FOTO: FREEPIK

poslednjih nekoliko meseci ovaj fenomen na globalnom nivou povećao potražnju za naftom za oko 600.000 barela na dan. Na to je malo ko računao, tako da se očekivalo da bi OPEC+ mogao da revidira svoje procene i eventualno više poveća dnevnu proizvodnju, nego za 400.000 barela prema ranijem planu.

Međutim, 4. novembra OPEC+ je ipak odlučio da ne menja utvrđeni plan povećanja proizvodnje, uprkos zahtevima SAD, Japana i drugih zemalja, velikih potrošača nafte. Bela kuća saopštila je tim povodom da OPEC+ rizikuje da ugrozi oporavak globalne ekonomije odbijanjem da poveća obim proizvodnje nafte. SAD su najavile da su "spre-

ne da upotrebe sve alate" kako bi snizile cenu goriva i ističu da prate ruske akcije na tržištima prirodnog gasa, jer su ove godine cene u Evropi i Aziji skočile petostruko. Analitičari ocenjuju da će SAD odgovoriti strateškom akcijom, a verovatno i Međunarodna agencija za energiju.

Visoke cene benzina u SAD mogle bi da imaju političke posledice za američku Demokratsku stranku, koju očekuju izbori za Kongres iduće godine. Cena benzina je na sedmogodišnjem maksimumu od 3,40 dolara za galon. Uporedo sa rastom cene benzina opada popularnost demokratskog američkog predsednika Džoa Bajdena, a gorivo je drastično

poskupelo i u Velikoj Britaniji i nekim delovima Evrope. Stručnjaci ocenjuju da bi Bajdenova administracija mogla da posegne za trošenjem nafte iz strateških rezervi, koje su, kako je naveo CNN, najveće u svetu.

Ne treba zaboraviti da su SAD godina ma kočile izgradnju "Severnog toka 2", uvodeći sankcije kompanijama koje su radile na projektu. Neke od njih povukle su se pre završetka radova, tokom mandata bivšeg američkog predsednika Donalda Trampa. Bajdenova administracija letos je neočekivano odustala od sankcionisanja radova koji su najzad okončani u septembru. Nikada, međutim, nije saopšteno šta se Bajden tačno dogovorio sa odlazećom nemačkom kancelarkom Angelom Merkel i kakve je ona ustupke obećala Americi zauzvrat. O tome se može nagađati, ali ono što je očigledno je da Evropska unija ne pokazuje nameru da uskoro pokrene rusko-nemački gasovod, dok OPEC+, odnosno Saudijska Arabija i Rusija, ne žele da nafta pojeftini.

ŽOZEF BORELJ JE NAGLASIO DA RUSIJA NIJE JEDINI GEOPOLITIČKI FAKTOR. ON JE TAKOĐE POMENUO PROBLEME U SEVERNOJ AFRICI, KOJI UKLJUČUJU ALŽIR I MAROKO, KAO I ZNAČAJNE KOLIČINE TEČNOG PRIRODNOG GASA KOJE SE SA BLISKOG ISTOKA I IZ SAD BRODOVIMA DOPREMAJU U AZIJU, UMEMSTO U EVROPU

VLADIMIR JOKANOVIĆ
STEFAN PETROVIĆ

AMIGO
FRUIT

Borisa Kidriča 148b
11308 Beograd, Begaljica
069/1530095 064/2619857
amigofruit@gmail.com

**OTKUP I IZVOZ VOĆA
U EVROPU**

BGD iplomat

Antifasisticke borbe 23e 11050 Beograd

069/341 95 88

office@bgdiplomatlimo.com

www.belgradelimo.net

luxury cars

Limo Service
Car rental & car sales

LJUBODRAG SAVIĆ, PROFESOR EKONOMSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU

ULAGANJE U INFRASTRUKTURU BIĆE ZAMAJAC DINAMIČNIJEG RAZVOJA SRBIJE

MI NEMAMO MNOGO DOMAĆIH INVESTITORA U INDUSTRIJI, A I AKO IH IMA, ONI SU UGLAVNOM POVEZANI SA NEKIM VEĆIM STRANIM KOMPANIJAMA. NEMAMO VIŠE ONA PREDUZEĆA IZ VREMENA JUGOSLAVIJE KOJA SU BILA NOSIOCI RAZVOJA. SADA SE FORMIRA NOVA INDUSTRIJSKA STRUKTURA U KOJOJ IMA MALO VELIKIH DOMAĆIH FIRMI, I TO UGLAVNOM U AGROINDUSTRIJI, DOK SU SVA DRUGA VELIKA PREDUZEĆA INOSTRANA

Srbija ima prednosti koje joj niko ne može oduzeti – još uvek zdravu hranu, ekološki očuvano područje, zdravije nego evropsko u poljoprivrednom smislu, ogromne komplekse zemljišta i ogromne mogućnosti za prehrambenu industriju. Potrebno je da se udruže proizvođači, država, banke, trgovinski lanci, da svi zajedno oblikuju agrarne i industrijske politike, jer je u udruživanju šansa za napredak – ocenjuje profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu Ljubodrag Savić u razgovoru za Biznis.rs.

On ističe da je Srbija sada među zemljama koje najviše grade, što je veoma bitno jer će u narednim godinama dobra infrastruktura tek biti zamajac dinamičnijeg razvoja zemlje. Sa profesorom Savićem razgovarali smo i o trenutnom stanju privrede u Srbiji, uticaju pandemije u proteklih godinu i po dana, ali i mogućnostima za skori oporavak srpske industrije.

- Rekao bih da je stanje naše privrede verovatno i mnogo bolje nego što bi se moglo očekivati, imajući u vidu ukupnu situaciju u Srbiji, kao i u svetu. Tu mislim, pre svega, na pandemiju i njen uticaj, ne samo na industrijsku i privrednu proizvodnju, već na naše živote u potpunosti. Industrija deli sudbinu privrede, a mnoga industrijska preduzeća, kao i većina kompanija u znatno bogatijim zemljama od naše, pogođene su ekonomskom krizom koja nas prati već godinu i po dana. Pokidani su lanci snabdevanja, što možda i nema direktnog uticaja na srpsku industriju, ali u nekom smislu ima veliki efekat jer se naša industrija mnogo oslanja na strane kompanije koje ovde, u Srbiji, imaju fabrike.

Da li to znači da je uticaj pandemije na domaću privredu veći upravo zbog poslovanja toliko stranih kompanija u Srbiji?

- Dolazak stranih investitora se posebno stimuliše od 2014. godine donošenjem novog zakonskog okvira koji je podrazumevao veće subvencije, a sa idejom da se najpre povećaju industrijski kapaciteti. To je u poslednjih pet do šest godina dalo poprilično dobre rezultate, ako merimo samo iz ugla broja zaposlenih radnika i povećanja bruto domaćeg proizvoda (BDP) i izvoza, parametara koje ne možemo da zaobiđemo. Ideja sa ozbiljnijim povećanjem iznosa subvencija je, između ostalog, bila i da se razvija ukupna industrija, ali i posebno devastirani krajevi, kao i da se zaposle

ljudi. Na koji god način o tome mislili, činjenica je da su mnogi manji gradovi, pa i veći – Niš, Kragujevac, Kraljevo, praktično oživelili. Nekada su to bili veliki industrijski centri koji su, pre svega, zbog sankcija devedesetih godina, bombardovanja, pa nesmotrene ekonomske politike i lošeg modela privatizacije, koja nije imala za cilj da sačuva industriju, dospeli u tešku situaciju.

Ta vrsta industrijalizacije dovela je do toga da je najveći broj tih industrijskih preduzeća propao i sada je ovo što smo dobili dolaskom stranih investitora dobro. Posebno je promena nastala od 2015. godine, pa 2016. i 2017. godine, gde su zapošljavani ljudi najnižeg kvalifikacionog nivoa, gde su rađeni jednostavni poslovi, na izuzetno niskom tehničko-tehnološkom nivou. To su uglavnom bili jednostavni modeli proizvodnje, kojima smo morali u tom trenutku da budemo zadovoljni zato što nam se ništa drugo nije nudilo.

Kasnije se menja ta struktura stranih investicija?

- U novije vreme se struktura menja i mislim da je država, posebno u poslednje dve godine, izdvojila značajno veća sredstva za subvencije. Sada su počele da nam dolaze kompanije koje zapošljavaju po nekoliko hiljada radnika, fabrike koje donose i srednje tehnologije, kao i fabrike u kojima se koriste visoke tehnologije i gde se angažuju vrlo obrazovani, stručni i sposobni mladi ljudi. Sve ovo ističem, jer treba razumeti da je pandemija pogodila i ove fabrike. One su zapravo uglavnom naslonjene na inostrane, pre svega evropske, odnosno nemačke kompanije, kao fabrike koje prave određene komponente koje se ugrađuju u finalne proizvode (najčešće automobile), ali nažalost te fabrike u evropskim zemljama su strahovito pogođene pandemijom.

Zatvaranje granica i prekid funkcionisanja saobraćaja je doveo do toga da su najpre pogođene one fabrike, koje su proizvodile jednostavnije proizvode, a vidimo da nedostaju i delovi za visoke tehnologije, poput čipova i poluprovodnika. Sada su mnoge evropske fabrike u velikom problemu što se odražava i na funkcionisanje fabrika koje posluju u Srbiji. To je taj veliki posredan uticaj na našu privredu, jer su mnoge kompanije u zastoju. Sve u svemu, treba naglasiti da srpska industrija jeste krenula „stazama oporavka“, sa promenom strukture u smislu osvajanja viših nivoa proizvodnje, ali da je to u nekom smislu

uticajem pandemije zaustavljeno ili barem usporeno.

Ranije ste isticali da će srpska industrija teško dostići nivoe proizvodnje iz osamdesetih godina. Mislite li da se industrijski rast može ubrzati primenom novih tehnologija?

- Nažalost, mi nemamo mnogo domaćih investitora u industriji, a i ako ih ima oni su uglavnom povezani sa nekim većim stranim kompanijama. Nemamo više ona preduzeća iz vremena Jugoslavije koja su bila nosioci razvoja. Formira se nova industrijska struktura u kojoj ima malo velikih domaćih preduzeća, i to uglavnom u agroindustriji, dok su sva druga velika preduzeća inostrana. To daje neke rezultate, ali situacija sa stranim preduzećima je takva da vi nikada ne možete računati da li će oni ostati ili ne. Stranci će poslovati u našoj zemlji sve dok imaju povoljne uslove i subvencije. Kada postoji industrija koja pretežno zavisi od stranih fabrika i stranih investitora i takve vrste industrijske proizvodnje, ne možete da govorite o stabilnosti i da planirate na duži rok u kom pravcu će se kretati. To je velika razlika ukoliko bi se današnje stanje poredilo sa periodom razvoja posle Drugog svetskog rata. Tada je, recimo, moglo da se nabroji najmanje deset industrijskih fabrika sa našeg prostora koje su bile prepoznate u svetu, što je danas nemoguće. Sada se dešava i to da nam dolaze i te takozvane "prljave" industrije u vreme kada je ekološko pitanje veoma važno, što svakako nije dobro.

Pojedini ekonomisti su isticali da bi Srbija mogla da iskoristi trenutnu situaciju u prekidima lanaca snabdevanja i postane spona između evropskih i azijskih privreda, imajući u vidu dobru lokaciju, kao i odnose sa jednim i drugima. Mislite li da je to moguće?

- To bi bilo veoma dobro, ali mislim da taj proces neće ići lako, a posebno ne u kratkom roku. Pre svega, Srbija nema kapaciteta za tako nešto, a mislim ni da Evropska unija ne bi olako prihvatila još veće angažovanje zemalja dalekog Istoka na Balkanu. Kinezi su dobili veliki prostor za poslovanje u Srbiji, kupujući smederevsku železaru, pa rudarski kompleks u Boru, izgradnju fabrike guma Linglong u Zrenjaninu, izgradnju velikih mostova, auto-puta... i sve te fabrike i objekti infrastrukture predsta-

CVETA I GRAĐEVINSKA INDUSTRIJA

Nije samo izgradnja auto-puteva nešto što je tokom krize doživelo pravu ekspanziju, slično se dešava i sa tržištem nekretnina, pa deluje da građevinska industrija u Srbiji cveta. Kako to objašnjavate?

- U Srbiji postoji veliki tržišni potencijal i to se može videti upravo po kupovini stanova za vreme trajanja pandemije. Za mnoge je to iznenađenje, ali ja smatram da postoji vrlo racionalno objašnjenje. Najpre, određen broj ljudi koji je imao neke biznise čije funkcionisanje je pandemija dovela u pitanje ulagao je novac u nekretnine da ga ne bi izgubio. Kupovali su stanove da bi kasnije mogli da ih iznajmljuju, kada se turizam oporavi, što daje priliku za dobru zaradu. Stanove kupuju i građani iz država iz okruženja, koje se nalaze u sličnoj situaciji kao i Srbija. Nije mali broj onih koji kupuju stanove od tzv. "prljavog" novca, koji je stečen na nelegalan način. Kupovina stanova na kredit cveta, jer su kamatne stope vrlo povoljne. Svi ovi razlozi su značajno povećali tražnju, ali, nažalost i cenu kvadrata. Ipak, velika tražnja je dovela do toga da se nikada nije gradilo više nego danas.

vljaju veliki prodor na tržište Evropske unije, iako mi još uvek nismo članica EU, već kandidat, koji će, kako sada stvari stoje, biti još dugo godina u istom statusu. Evropa na to ne gleda blagonaklono i smatra da je kineski kapital prljav kapital, kao i da oni koriste prljave tehnologije, koje Zapad ne želi.

Velika društvena pitanja poput klimatskih promena i promocije održivih izvora energije trenutno su u centru pažnje celog sveta. Analitičari ističu da sve više vlada preko industrijskih politika pokušava da reši takva društvena pitanja. Znači li to prekid slobodnog tržišta?

- Zapadne zemlje uvek pribegavaju korišćenju industrijskih politika u teškim vremenima i koriste ih samo do onog trenutka dok se ne reše problemi u kojima se nalaze, a zatim se opet vrate na tržišnu privredu. Onda kada Zapadu, pre svega Americi, dobro ide, država se "izvlači iz igre" smatrajući da poslodavci najbolje znaju šta mogu da proizvode i da ostvare profit. Danas se situacija na svetskoj sceni, uz ubrzan ekonomski uspon Kine, poprilično menja.

U prethodnoj svetskoj krizi iz 2009. godine, model razvoja oslonjen na tržišni mehanizam je pokazao izuzetnu ekonomsku neefikasnost, a danas, u vreme pandemije korona virusa, kapitalizam se pokazao i kao društveno neefikasan. Kinezi su preko noći mogli da proizvode milione maski, stotine hiljada respiratora i tone raznog medicinskog materijala, dok se Zapad našao u čudu, shvatajući da je greška napravljena mnogo ranije, kada se on odrekao teške, radno intenzivne i ekološki neprihvatljive industrije, prepuštajući njihov razvoj

zemljama Dalekog istoka. To je bila racionalna i dobra odluka dok je svetska trgovina normalno funkcionisala. Pandemija je zatvorila granice, zaustavila saobraćaj i zemlje su se u takvoj neočekivanoj situaciji mogle osloniti samo na domaću industriju. A kada nje nema, onda kao zemlja zavisite od nekih drugih, u ovom slučaju od Kine.

Naravno, još uvek su zapadne ekonomije centar sveta, ali razlika između Zapada i Istoka (bez obzira šta pod tim podrazumevate – Kina, Rusija) nije više tako velika kakva je bila pre nekoliko decenija. Nikada više one neće biti tržišne privrede kao ranije, jer je to bilo moguće dok je Zapad bio dominantan. Oni jesu tržišno orijentisani i veruju da je tržište savršen mehanizam, ali taj savršeni mehanizam s vremena na vreme otkáže, pri čemu su krize pokazale da je ceo sistem na kome počiva kapitalizam doveden u pitanje.

S tim u vezi, kako bi trebalo da izgleda industrijska politika Srbije?

- Srbija nažalost, nema čvrsto opredeljenu industrijsku politiku. Manje-više smo opredeljeni za tržišni mehanizam, smatrajući da je efikasan i da može dobro da funkcioniše kao u zemljama Evropske unije. Srbija nema ni dobar koncept domaće industrijalizacije, jer se preterano oslanja na mnogo stranih kompanija, ali je to svakako bolje nego biti bez bilo čega. Industrija se kod nas još uvek ne doživljava ozbiljno i mnogi ne veruju da Srbija može da bude ozbiljna industrijska zemlja. Mnogi ne veruju da imamo bilo kakve šanse u sudaru sa velikim silama. Ali, treba uvek uzeti u obzir istoriju, jer ako se pogleda iz drugog ugla, većina bogataša iz druge polovine dvadesetog

tog veka su osobe kojima su dede bili potpuno anonimni ljudi.

Srbija još uvek luta, ima neku industrijalizaciju, ali ona nije masovna kao posle Drugog svetskog rata, i nije industrijalizacija koja ima visok multiplikativni efekat. Ipak, postoje mogućnosti, jer sve na svetu ima svoje mesto. Možda je najbolji primer propale proizvodnje naših traktora – pošto mnogi ističu da naši traktori neće imati tržište pored kompanije John Deere, ali ja vidim mogućnosti u plasmanu traktora u manje razvijenim afričkim zemljama, kao i u zemljama sa sitnijim posedima, gde bi naši traktori mogli da budu veoma konkurentni.

Da li to znači da ima nade za rast srpske industrijske proizvodnje i da joj se smeši svetlija budućnost?

- Iako nisam preterani optimista po tom pitanju, jer mislim da su karte već podeležene i da ne možemo baš mnogo toga da uradimo, moram da kažem da Srbija najozbiljniju šansu ima u agroindustrijskom kompleksu. Ima dobru osnovu, imamo prepoznatljive proizvode u svetu, značajnu količinu poljoprivrednih proizvoda, a imamo i preduzetnike. Kapitalizam je dobro zagazio u poljoprivredu, imamo privrednike sa po deset ili dvadeset hiljada hektara u vlasništvu, i dalje izvozimo šećer, meso u neprerađenom stanju, smrznute maline... Sada su počeli seljaci da se udružuju i da se bave preradom poljoprivrednih proizvoda. To jesu mali kapaciteti, ali od nečega se mora početi, jer jedino prerada poljoprivrednih proizvoda značajno smanjuje neizvesnost plasmana poljoprivrednih proizvoda, posebno u brdskim područjima Srbije.

Istakli ste ranije da su kapitalne investicije izuzetno dobar pristup delanja države tokom krize. Zašto to smatrate i na koje investicije konkretno mislite?

- Mislim da su kapitalne investicije najbolji deo aktivnosti naše vlasti u prethodnoj tekućoj godini. U vreme krize Srbija je povećala učešće kapitalnih investicija, dostižući skoro sedam odsto BDP-a. Inače smo mi, kao zemlja, u ukupnom zaostatku što se tiče ukupnih investicija (javne i privatne), jer se taj postotak u zemljama sličnog nivoa razvijenosti, članicama Evropske unije (istočna i srednja Evropa) kreće od 25 do 28 odsto BDP-a. Srbija je godinama bila negde

na 17 ili 18 odsto, a bitno je istaći da nema razvoja bez investicija. Zakon o ulaganjima koji smo pomenuli nije mnogo podstakao domaće investitore, te njih nema mnogo, ali je tu država dobro postupila kroz program Srbija 2025. kojim je zaista veliki novac izdvojen za ovu oblast. Ono što nije dobro je što se na takvim projektima, u koje se sada investira, samo u određenoj meri angažuju domaće kompanije, zbog čega izostaje multiplikativni efekat, odnosno uticaj na razvoj ostalih porivrednih delatnosti. Važno je istaći da smo sada među zemljama koje trenutno najviše grade.

Da li će se realizacijom kapitalnih projekata Srbija vratiti na mapu glavnih puteva, kao najkraća veza između Evrope i Istoka?

- Jedno vreme su Srbiju zaobilazili tranzitni putnici i roba, iako je najbrži put između centralne Evrope i Bliskog i Srednjeg istoka išao prirodno ovim prostorima. Nekako smo kasnili u celoj toj priči. Situacija se sada menja, uz gradnju autoputeva – završili smo Koridor 10, mislim da će brzo biti i Koridor 11, kao i ostali poprečni autoputevi. Upredo sa tim gradi se i brza pruga Beograd – Subotica, što će značajno ubrzati i olakšati saobraćaj ne ovim prostorima. Uglavnom su nam se vratili i putnici i roba, a pored toga što imamo značajne tranzitne takse od putnika, mi smo od tranzitnog saobraćaja napravili važnu “žilu kućavicu”, koja pokreće razvoj u neposrednoj okolini, kuda putevi i pruge prolaze. Kada bude završena izgradnja ovih puteva, to će stvarno biti jedna izvanredna osnova i za dolazak stranih investitora, a najbitnije od svega je što ćemo dobiti kvalitetnije strane investitore.

Dodatno, upredo sa tim se gradi i gasna mreža koja je još jedna od važnih pretpostavki za dolazak stranih ulagača. U svakom slučaju, ta orijentacija Vlade Srbije na povećanje javnih investicija, uprkos bojazni većine da se to sve radi paralelno sa krizom, sada već daje rezultate, a ja očekujem da će ti rezultati u narednih pet - deset godina biti značajno veći i da će to biti jedan od zamajaca dinamičnijeg razvoja Srbije. Ako samo pogledamo istoriju Amerike, njihovo otvaranje je počelo sa prugom Istok-Zapad i to je išlo veoma mukotrpno, ali to je bila cena koju su mnogi platili da bi se zemlja razvila. Ulaganje u infrastrukturu je zaista odlična stvar za jednu zemlju.

 TANJA KOVAČEVIĆ

CORSO d.o.o.

Mokranjčeva 52 IV Prilaz
18106 Niš

018/4559450
corsodoo@gmail.com

**PORESKI I RAČUNOVODSTVENI KONSALTING
LICENCIRANO PRIVREDNO DRUŠTVO ZA
RAČUNOVODSTVO I KNJIGOVODSTVO**

Save Maškovića 3
11010 Beograd, Voždovac

011 397 47 23
011 24 64 059 011 24 62 241
b.sunkic@dinara.rs www.dinara.rs

SPOLJNA I UNUTRAŠNJA TRGOVINA

**SOLI AUSTRIJSKOG PROIZVOĐAČA SALINEN
ZASTUPANJE INOSTRANIH FIRMI**

SLAVKO CARIĆ, PREDSEDNIK IZVRŠNOG ODBORA ERSTE BANKE

KAMATE U EVROZONI OSTAJU NISKE BAR JOŠ DVE DO TRI GODINE

VAŽNO JE SHVATITI DA SVE ONO NA ŠTA SMO NAVIKLI VIŠE NE VAŽI U TRENUCIMA OVAKO DUBOKIH KRIZA, ILI MORA DA SE U TRENUTKU MENJA I PRILAGOĐAVA NOVIM OKOLNOSTIMA. FLEKSIBILNOST JE JEDNA OD KLJUČNIH STVARI ZA SVE IGRAČE NA TRŽIŠTU. PANDEMIJSKA KRIZA MENJA I JOŠ DUBLJE ĆE IZMENITI SVETSKU PRIVREDU U PRAVCU VEĆE ODRŽIVOSTI I EKOLOGIJE, DIGITALIZACIJE I NOVIH NAČINA RADA

Visoka očitavanja inflacije su već tu, pa je pitanje samo da li će ona biti prolaznog karaktera ili će novi poremećaji u poslovnim tokovima dovesti do novih šokova. Možda se baš u tome krije odgovor o dužini trajanja ovog inflatornog talasa, jer se u nekom trenutku sigurno očekuje povratak na ustaljene ekonomske tokove. Razvoj situacije sa virusom Covid-19 i dalje predstavlja rizik za takav scenario, kao i novi poremećaji izazvani energetskom krizom i cenama. Međutim, mi ne očekujemo da će doći do dugotrajnih prekida proizvodnje u pojedinim industrijama, kao ni do visokog rasta plata koji bi mogao podići inflatorna očekivanja domaćinstava i monetarnih (i političkih) vlasti. Prirodno je očekivati da su se pojedini sektori navikli na državnu pomoć, ali oporavak uz prudencijalne mere rasta ne bi trebao biti problem jer je evidentno da tražnja postoji i da su neki segmenti ekonomije već prebacili rezultate iz godina pre pojave Covid-19.

Ovako Slavko Carić, predsednik Izvršnog odbora Erste banke, ocenjuje trenutno stanje ekonomije i mogućnosti za oporavak privrede od korona krize u vremenu kada pojedini stručnjaci najavljuju čak i mogućnost stagflacije, kao verovatne posledice obimnih paketa pomoći i podrške koje su države širom sveta pripremile za vreme pandemije.

U intervjuu za Biznis.rs prvi čovek Erste banke u Srbiji govori i o glavnim izazovima na srpskom bankarskom tržištu, saradnji finansijskog i realnog sektora, kreditiranju građana za vreme pandemije, kao i o novim akvizicijama i spajanjima banaka i mogućoj dužini trajanja perioda „jeftinog novca“ i niskih kamata na globalnom nivou.

Već više od godinu i po dana živimo u svojevrsnom “vanrednom stanju”, sa pandemijom korona virusa koja je uticala na sve oblasti života i poslovanja. Kako je finansijski sektor prošao kroz dosadašnji tok pandemije? Šta su bankari naučili iz početnog udara korone i koliko su srpske banke bile spremne za ovakvu iznenadnu krizu?

- Što se bankarskog sektora tiče, posle krize iz 2008. godine, banke su se pripremale za novu krizu. Dočekale su je iz pozicije visoke likvidnosti i upravo su

zbog toga i mogle da podrže i pomognu privredu i građane. Možda nije uvek bilo dovoljno naglašavano, ali finansijski sektor je odigrao veoma važnu ulogu kako na samom početku pandemije tako i kasnije kroz sprovođenje različitih mera koje je donosila Vlada Republike Srbije. Obezbeđen je kontinuitet poslovanja u najtežim trenucima da bi klijenti mogli neometano da obavljaju svoje aktivnosti, uz sve mere zaštite. Upravo ta stalna briga o njima podstakla nas je da osmislimo načine da nastavimo da ih uslužujemo i da u trenucima kada je bilo najvažnije brinuti o zdravlju, ne brinu o novcu. Ova pandemija je potvrdila da su stručni, kvalitetni i posvećeni ljudi, usmereni na klijente i njihove potrebe, najvažniji za uspešno prevazilaženje krize. Sve one kompanije, ne mislim samo na banke, koje imaju takvu korporativnu kulturu dale su najveći doprinos.

Koliko se bankarstvo promenilo u novim okolnostima i koji su trenutno glavni izazovi na srpskom bankarskom tržištu?

- Važno je shvatiti da sve ono na šta smo navikli više ne važi u trenucima ovako dubokih kriza, ili mora da se u trenutku menja, prilagođava novim okolnostima. Fleksibilnost je jedna od ključnih stvari za sve igrače na tržištu. Pandemijska kriza menja i još dublje će izmeniti svetsku privredu u pravcu veće održivosti i ekologije, digitalizacije i novih načina rada. Ove teme bile su među najvažnijim i pre pandemije, ali su sada dodatno došle do izražaja. Važno je da ih sve industrije kao takve prepoznaju, a to se naravno odnosi i na finansijski sektor. Tokom 2020. godine, sve države su se trudile da izađu sa paketima pomoći i preventivne ekonomske mere su ublažile posledice krize. Mere su većinom bile slične, od moratorijuma, preko odlaganja poreskih obaveza, do minimalnih davanja za zaposlene u najpogođenijim industrijama.

U narednom periodu važno je pomno pratiti razvoj situacije i posebno obratiti pažnju na ugrožene industrije i njihove zaposlene. Podsetio bih da je Erste banka bila prva banka koja je potpisala sa Evropskom investicionom bankom kreditnu liniju od 30 miliona evra kako bi se omogućio snažan oporavak malih, srednjih i srednje kapitalizovanih preduzeća

u Srbiji, kao odgovor na pad ekonomske aktivnosti izazvane virusom korona. Na taj način smo obezbedili kredite preduzećima koja su pretrpela teške posledice pandemije i tako im pomogli da sačuvaju radna mesta, održe likvidnost i osiguraju kontinuitet poslovanja.

Bankarski sektor je već tokom prvih meseci pandemije isticao da je najviše zabrinut zbog eventualnog pada privredne aktivnosti i mogućeg ponovnog gomilanja nenaplativih kredita, što bi usporilo kreditiranje privrede koje se ionako nije oporavilo od prethodne finansijske krize. S druge strane, mnogi privrednici i

SRBIJI JE DOVOLJNO 12 BANAKA

- Srbija trenutno ima oko 27 filijala na 100.000 odraslih stanovnika, a u skladu sa saturacijom tržišta i dinamikom digitalizacije poslovanja, taj broj će težiti ka 10-15, što odgovara tržištu od nekih 12 banaka. Ako govorimo o kriznim situacijama, manje banke ili banke sa specifičnim poslovnim modelima su uvek podložnije negativnim efektima koji bi u pesimističnim scenarijima mogli naterati akcionare da iniciraju prodaju ili pokušaju da se spoje sa drugom bankom – ističe Carić.

dalje ističu nedovoljnu dostupnost izvora finansiranja i podsećaju na problem sa likvidnošću. Kako ocenjujete trenutnu saradnju finansijskog i realnog sektora i u kom pravcu bi mogla da se kreće u narednom periodu?

- Saradnja finansijskog i realnog sektora je stabilna sa pozitivnim trendom. Nekoliko faktora utiče na produbljanje odnosa, a to su pre svega veliki infrastrukturni projekti koji se sprovode po međunarodnim standardima, što podrazumeva i značajnu ulogu bankarskog sektora kroz ceo set bankarskih proizvoda i usluga, od garancija za učešće na tenderu i garancija za povraćaj avansa,

preko garancija za dobro izvršenje posla i otklanjanje nedostataka u garantnom roku, kao i samo finansiranje različitih učesnika u lancu. Veličina i složenost projekata podiže letvicu potrebnog znanja i razumevanja svih učesnika u procesu. Drugi značajan faktor je sve veća važnost energetske efikasnosti i mogućnost da privrednici postanu energetski nezavisni(iji). Zajedno sa klijentima se bavimo razumevanjem njihovih trenutnih i budućih potreba za energijom, ali i načinima da se ona obezbedi. Treći faktor koji nas je približio je rast cena sirovina na globalnom tržištu i posledično veće potrebe naših klijenata za obrtnim sredstvima kojima bi obezbedili potreb-

ne zalihe.

S druge strane, mi se stalno trudimo da kompanijama olakšamo pristup finansiranju. Stoga smo sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD) obezbedili kreditnu liniju za podršku konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Srbiji. Finansiranje će im pomoći da dostignu najbolje industrijske standarde i primene direktive Evropske unije. Cilj ove podrške jeste da ohrabri mala i srednja preduzeća da ulažu u dostizanje standarda EU u tri ključne oblasti: zaštita životne sredine, zdravlje i bezbednost i kvalitet proizvoda. Ona će takođe imati pristup savetodavnim uslugama prilagođenim njihovim potrebama i eksper-

tizi za uvođenje i primenu standarda i direktiva kako bi bili konkurentniji na tržištima EU. Na raspolaganju će im biti i grantovi u iznosu do 15 odsto od ukupnog iznosa kredita po uspešnom završetku projekta. Savetodavnu podršku i grantove finansira Evropska unija.

A koliko se i u kom smeru promenio obim kreditiranja građana tokom pandemije?

- Pandemija je imala najveći uticaj na obim kreditiranja građana tokom aprila i maja 2020. godine, jer je u tom periodu značajno pala tražnja za svim kreditnim proizvodima, što je i razumljivo, s obzirom na to da su tada građani imali značajno ograničenu mogućnost kretanja. Takođe, pandemija je uticala na manju iskorišćenost limita po dozvoljenim prekoračenjima i kreditnim karticama, što se može objasniti smanjenom ukupnom potrošnjom usled ograničene mogućnosti kretanja, zatvaranja ugostiteljskih i trgovinskih objekata, kao i nemogućnosti putovanja u inostranstvo. Od jula 2020. godine stvari počinju polako da se normalizuju, gotovinski i stambeni krediti ponovo postaju najtraženiji kreditni proizvodi među građanima, sa stabilnim stopama rasta sve do današnjih dana.

Možemo reći da smo se prilagodili novim okolnostima i da se kreditna aktivnost razvija kao u pretpandemijskom periodu. S druge strane, od početka pan-

demije štednja građana je konstantno rasla, a naročito ona u domaćoj valuti. Konkretno u Erste banci, prosečan dinarski štedni ulog se uvećao za skoro tri puta u odnosu na prošlu godinu i trenutno iznosi 1.325.000 dinara.

Kako ocenjujete nastavak konsolidacije srpskog bankarskog tržišta? Da li očekujete nove akvizicije i spajanja banaka u narednom periodu?

- Trend konsolidacije bankarskog tržišta Srbije je svakako očekivan i može se čak reći da je otpočeo 2005. i 2006. godine ulaskom nekoliko stranih igrača koji su danas vodeće banke u Srbiji. Proces je usporen nakon globalne finansijske krize 2008. godine, pa ponovo nastavljen 2016. godine, otkad se i intenzivirao. Neminovno je da će banke ukрупnjavanjem pokušati da ostvare zadovoljavajuću profitabilnost, boreći se sa konkurentskim pritiscima, kako u tradicionalnom poslovanju, tako i sa eksternim pritiscima fintech kompanija.

Nije lako odrediti optimalan broj banaka, kako za naše, tako i za druga tržišta. Postoje tržišta razvijenija od našeg koja imaju mnogo veći broj filijala po broju odraslih stanovnika, a takođe i onih koji imaju manje. Međutim, na svakom od njih postoji 4-5 dominantnih učesnika u vidu univerzalnih banaka, dok ostali svoje mesto pod suncem po-

kušavaju pronaći targetiranjem određenih grupa klijenata ili specijalizacijom za određene poslove.

Evropska i američka centralna banka već neko vreme razmatraju nove strategije, razmišlja se o smanjenju obima kupovine obveznica i promeni kamatnih stopa. Koliko još možemo očekivati da traje period takozvanog "jeftinog novca" i niskih kamata?

- Američki FED je na novembarskom sastanku sproveo u delo dugo najavljivano smanjenjekvantitativnih olakšica, te uz moguća prilagođavanja na mesečnom nivou proces može biti

završen već polovinom 2022. godine. Nakon toga će nastaviti praćenje ključnih parametara ekonomije ili preciznije rečeno – dinamiku oporavka nakon pandemijskog šoka. Prema trenutnim izgledima za 2021. i 2022. godinu, ali i na srednji rok, uslovi za podizanje kamatnih stopa mogli bi se steći krajem trećeg ili početkom četvrtog kvartala 2022. godine. Iako su već gotovo svi zvaničnici FED-a delimično promenili stav o "dužini trajanja" trenutnog inflatornog talasa, stav je i dalje da će biti prolaznog karaktera i da će se stabilizovati kada budu uspostavljeni normalni poslovni tokovi.

Kada je Evropska centralna banka (ECB) u pitanju, inflacija je takođe percipirana kao prolazni poremećaj, te se predviđa da će se periodi visokih očitavanja uprosečiti sa ranijim slabim inflatornim pritiscima u veoma kratkom roku, a u srednjem roku će se, normalizacijom poslovnih aktivnosti i visokim baznim efektom, inflacija vratiti u, ili blizu ciljane vrednosti (dva odsto). U poslednjim obraćanjima članova saveta guvernera ECB dominira reč "fleksibilnost" kojom se uglavnom nagoveštava sudbina programa za kupovinu aktive, odnosno potencijalni obimi i alokacija postojećih programa nakon završetka specijalnog pandemijskog programa za kupovinu obveznica. Time se ponovo sugeriše kontinuirana podrška privredi u evrozoni, a samim tim i produženi period niskih kamatnih stopa. S obzirom na navedena očekivanja u pogledu inflacije, podizanje kamatnih stopa u evrozoni može sačekati još bar dve, možda čak i tri godine.

 MARKO ANDREJIĆ

MORATORIJUM NIJE MNOGO UTICAO NA POSLOVANJE BANAKA

- Osim prilagođavanja samih pravila knjiženja, unapređenja informacionih sistema i neophodnih brzih reakcija banke na odluke donete od strane države, moratorijum nije mnogo uticao na poslovanje banaka. Jedan od razloga je i taj što je priliv depozita bio konstantan na samom početku pandemije i taj trend se nastavlja i danas, tako da nije bilo problema sa likvidnošću banaka. S druge strane, klijentima je moratorijum predstavljao značajnu pomoć, naročito onima koji su ostali bez posla ili bez primanja. U teškim trenucima za njih, oni su bili rasterećeni, a nakon što smo izašli iz karantina, i kada je privreda polako počela da staje na noge, njihova primanja su se stabilizovala i mogli su da nastave sa izmirivanjem svojih obaveza. Takođe, bilo je i klijenata koji su prihvatili moratorijum iako nisu imali prekid u svojim novčanim tokovima, ali su jednostavno želeli da sebi i svojim porodicama obezbede dodatnu finansijsku sigurnost, jer niko nije mogao da predvidi u kom pravcu će se kretati pandemija ili, jednostavnije rečeno, kako će izgledati sutra. Trenutni nivo problematičnih kredita i kredita u kašnjenju ne pokazuje pogoršanje situacije, ali i dalje ne možemo da zanemarimo potencijalni rizik u narednom periodu koji može biti izazvan eventualnim pogoršanjem usled mogućih novih talasa epidemije, povećane inflacije usled logističkih zastoja kako u svetskoj tako i u domaćoj privredi, ali i energetske krize koja je zahvatila ceo svet. Očekivanja su da ovi inflatorni efekti budu kratkotrajni, ukoliko se poveća stepen imunizacije i pandemija konačno počne da jenjava – ocenjuje Slavko Carić.

Beauty Mari-Mark

Knjaza Miloša 116 34300 Arandelovac
060/5509187
dragana.stanosevic5@gmail.com
f Mari Mark

PROFESIONALNA OPREMA
ZA FRIZERE I KOZMETIČARE
ŠMINKA
KOZMETIČKI PREPARATI
ORIGINALNI PARFEMI

€ **ELDORADO**
EXCHANGE

MENJAČNICE
PLAĆANJE RAČUNA

**WESTERN
UNION**
MONEY TRANSFER

45 LOKACIJA
7 GRADOVA
15 VALUTA

063/582-610
menjacnica@eldorado-exchange.rs
www.eldorado-exchange.rs

CONFIND
SERE

ITALIJANSKI PRIVREDNICI ZAINTERESOVANI ZA NOVE INVESTICIJE U SRBIJI

FIRME SA APENINSKOG POLUOSTRVA BILE SU PRVE KOJE SU VEROVALE U SRBIJU I VEĆ OD DEVEDESETIH GODINA SU POČELE STABILNO DA RADE NA OVOM PROSTORU. NAŠE KOMPANIJE IMAJU TU TENDENCIJU DA SE VEŽU ZA TERITORIJU, IMAJU ČVRSTE ODNOSI SA LOKALNOM ADMINISTRACIJOM I ČITAVOM ZAJEDNICOM KOJA IH OKRUŽUJE. ZATO VERUJEM DA NAŠA SARADNJA MOŽE DA BUDE SAMO JOŠ BOLJA

Verujem da je na samom početku pandemije nama preduzetnicima, a ovdje mislim i na italijanske, ali i na partnerske firme i dobavljače iz Srbije, glavna zabrinutost bila za zdravlje naših radnika. Zaista je bilo komplikovano smanjiti širenje virusa i moram da kažem da je kampanja vakcinacije olakšala situaciju. Efekti pandemije i zatvaranja stvorili su velike probleme u nekim sektorima ekonomije. Kad to kažem, mislim, pre svega, na one koji zavise od Dalekog istoka kada je u pitanju proizvodnja ili nabavka osnovnih sirovina čija je cena drastično skočila u prethodnom periodu. Ipak, mislim da je u narednom periodu oporavak neizbežan, iako ima raznih turbulencija, među kojima je i situacija sa cenom električne energije.

Ovako efekte pandemije i najveće izazove kroz koje su u proteklih godinu i po dana prošli italijanski privrednici ocenjuje Patrizio dei Tos, predsednik udruženja Confindustria Serbia. On je na čelu predstavništva konfederacije italijanske industrije u našoj zemlji od decembra 2019.

godine, kada je nasledio Erika Košutu.

U razgovoru za Biznis.rs Patrizio dei Tos kaže da je ponosan na ostvarene rezultate Confindustrije Srbije, koja je osnovana još 2012. godine sa ciljem da bude adresa za sve privrednike sa Apeninskog poluostrva koji u Srbiji traže poslovne partnere i ovaj deo Balkana prepoznaju kao interesantan za razvoj poslovnih aktivnosti. Naš sagovornik rado ističe sličnosti između dva naroda i ocenjuje da će privredna saradnja u budućnosti biti još bolja i intenzivnija. Zadovoljan je komunikacijom sa srpskim institucijama i ističe da se za deset godina rada Confindustrije u našoj zemlji Srbija značajno promenila, i to nabolje.

Kako je pandemija korona virusa uticala na poslovne i socijalne veze Italije i Srbije?

- Pandemija je ozbiljno uticala na naše živote i sigurno i na naše ekonomske i proizvodne aktivnosti. U pitanju je, međutim, globalni fenomen koji nije uticao samo na veze između Srbije i Italije. Ja sam op-

timista u ovom smislu, naše firme u Srbiji nastavljaju sa investicijama i šire mrežu saradnika. Mnogi gledaju na ovaj istorijski momenat, uz izvesni paradoks, kao na priliku za napredovanje. Vide potrebu za novim klijentima i novim tržištima kao mogućnost koju će razne firme sigurno umeti da iskoriste. Uvek težim da naglasim da je Srbija dosta pomogla Italiji u teškom trenutku na početku pandemije, pošiljkama ključnih medicinskih sredstava. Zbog ovoga se osećam sigurno da kažem da naši ekonomski i društveni odnosi nisu doživeli pogoršanje, štaviše, mislim da su jači nego ikada.

Italija je drugi spoljnotrgovinski partner Srbije. Koliko italijanskih firmi trenutno posluje u Srbiji? Postoji li mogućnost za unapređenje poslovne saradnje i u kom smeru bi ona išla?

- Postoje različiti podaci o broju firmi koje su prisutne i operativne u Srbiji. Narodna banka Srbije govori o 1.500 firmi sa italijanskim kapitalom koje su aktivne u Srbiji. Ko ne poznaje dovoljno dobro italijansku privredu često se začudi ovim podacima. Zapravo, italijanski preduzetnici koji rade u Srbiji u međunarodnim lancima snabdevanja ili poluproizvodima nisu dovoljno predstavljeni. Naše firme su bile prve koje su verovala u Srbiju, već od devedesetih godina su počele stabilno da rade. Italijanske firme imaju tendenciju da se vežu za teritoriju, imaju čvrste odnose sa lokalnom administracijom, sa svojim osobljem, školama i čitavom zajednicom koja ih okružuje. Iz tog razloga verujem da naša saradnja može samo da bude još bolja. Dodatno pojednostavljivanje administrativnih procedura, kao i završetak infrastrukturnih projekata na kojima radi Srbija, verujem da će samo dodatno doprineti većem toku italijanskih investicija i dodatnim ulaganjima firmi koje su ovde već prisutne.

Krajem septembra je kompanija IstraBenZ plini dodatno investirala u pogone tehničkog gasa u Šimanovcima. Da li postoji interesovanje i drugih kompanija koje trenutno nisu prisutne na srpskom tržištu za dolazak u Srbiju?

- Predstaviti Srbiju kao destinaciju za investicije jedna je od glavnih misija Confindustrije Srbije. Sa našim kolegama iz Confindustrije Italija organizujemo promotivne događaje svake godine. Štaviše, i sami privrednici među sobom razgovaraju

VELIKE PROMENE NABOLJE

- U odnosu na period pre deset godina, kada je počela sa radom Confindustrija Srbija, vidim jednu sasvim drugačiju Srbiju, i to sigurno nabolje. Ima još mnogo toga da se uradi, ali dosta je urađeno i do sada, i siguran sam da mi, italijanski preduzetnici koji radimo u Srbiji, želimo od srca da ova zemlja stalno raste. Ako Srbija raste, onda napreduju i naši radnici i naše firme. Ako ambijent u kojem radimo napreduje, možemo i mi da napredujemo i doprinesemo obostranom razvoju. Politička stabilnost poslednjih godina je sigurno bila veoma važna jer je garantovala predvidljivost u pravnom i fiskalnom smislu. Važni su naponi Vlade, koji garantuju saobraćajnu infrastrukturu, obuke, pojednostavljivanje administrativnih procedura i fleksibilnost lokalne administracije, što je sve bio ključni doprinos da Srbija bude to što danas jeste.

i dele pozitivne priče, tako da su i na ovaj način mnogi stigli ovde. Ubeđen sam da će važna imena italijanske privrede biti prisutna već od naredne godine i doprijeti daljem jačanju naše zajednice ovde u Srbiji.

Koji je ključni faktor prilikom interesovanja italijanskih privrednika da investiraju u Srbiji?

- Naišli smo na izuzetnu raspoloženosť za saradnju organa državne uprave i institucija na svim nivoima. Birokratske procedure su, sve u svemu olakšane, naročito ako se posmatra sa italijanske tačke gledišta. Geografska pozicija Srbije je strateški važna za naše firme koje rade na čitavom kontinentu, ali naročito za one koji imaju lance dobavljača u celoj centralnoj i istočnoj Evropi. Kvalitet radne snage i kulturološka bliskost čine Srbiju još atraktivnijom u očima italijanskih privrednika.

Udruženje italijanskih privrednika u Srbiji okuplja čak 167 kompanija članica. Kako ocenjujete prvu deceniju prisustva u našoj zemlji?

- Naša mreža raste, menja svoje dimenzije na osnovu transformacija koje se dešavaju na tržištu i adaptira se na globalni trend. Firme nam prilaze svojom slobodnom voljom na osnovu principa "zajedno samo jači". Svako ko veruje da može imati prednosti od udruživanja pod italijanskom zastavom je dobrodošao. Veći deo naših članova su firme sa italijanskim kapitalom, ali imamo i razne srpske firme koje nude različite usluge i decenijama saraduju sa našim firmama. One imaju interes da se preko naše kancelarije obrate italijanskom tržištu.

Deset godina udruživanja su, dakle, samo početak. Do sada je naš put išao samo u pozitivnom smeru. Za početak smo morali da približimo srpskoj publici Confindustriju i njenu misiju, kako bismo uspostavili

odnos sa institucijama vaše zemlje i onda se specijalizovali za usluge koje pružamo firmama. Naši članovi danas imaju skoro 30.000 zaposlenih u celoj Srbiji i doprinose BDP-i ove zemlje sa oko 2,5 odsto. Mislim da su ovi brojevi važni za istoriju našeg prisustva u Srbiji.

Kako ocenjujete saradnju sa srpskim institucijama? Da li ste uspeali da uspostavite dobar odnos?

- Mislim da je saradnja sa institucijama dobra i na lokalnom i na centralnom nivou. Postojanje aktivne i proaktivne saradnje sa lokalnom administracijom, gde naši privrednici investiraju, je od najveće važnosti. Iz ovog razloga naše Udruženje želi da ojača ove odnose i da bude u bliskom kontaktu sa fabrikama i firmama u Srbiji. Smatram da su institucije ovde izuzetno raspoložene za dijalog i da, pre svega, imaju jasnu viziju budućnosti zemlje. Za naše udruženje održavanje odnosa sa institucijama predstavlja deo svakodnevnog posla.

Evropa se susreće sa očiglednom energetsom krizom. Kakav će uticaj ona imati na industriju i koje grane

poslovanja su najugroženije? Kakva je situacija u Italiji?

- Troškovi električne energije su veliki izvor zabrinutosti. Verujem da je situacija sa ove tačke gledišta malo komplikovanija za zemlje članice Evropske unije (EU), gde je politički aspekt ove krize energenata, jer je danas možemo tako nazvati, mnogo doprineo. Naime, taj aspekt označen je političkim odnosima između država Evropske unije i glavnih dobavljača prirodnog gasa i energije. Nažalost, ova kriza ne pravi razliku među industrijama u smislu da ona transverzalno pogađa kompanije i njeni efekti biće sve veći. Imajte na umu da su u Kini, kako bi držale pod kontrolom potrošnju energije, industrije počele da smanjuju radne sate i da razmišljaju o alternativnim modelima. Ubeđen sam da će Srbija, koju krase i veća fleksibilnost i dobri politički odnosi, uspeti bolje da se nosi sa ovom krizom.

Koliko se italijanski privrednici plaše prognozirane inflacije i drugih negativnih efekata pandemije?

- Poteškoće postoje, kao i određena doza zabrinutosti, ali ne i strah, rekao bih. Jedna od stvari koja karakteriše nas privrednike je pripremljenost za rizik. Iskreno, ovi efekti na tržište su bili, na određeni način, povećanjem cene osnovnih sirovina i troškovima transporta i predvidljivi. Ja sam lično pozivao naše članove da se sprema na ovu fazu obnove posle pandemije. Siguran sam da možemo da računamo na naše profesionalne sposobnosti i podršku srpskih institucija i da ćemo zajedno prebroditi negativne efekte sa kojima se suočava čitav svet.

STANISLAV STANIŠIĆ

ITALIJANI IMAJU TENDENCIJU DA SANJAJU, SRBI SU PRAGMATIČNIJI

- Smatram da su naši mentaliteti zaista veoma slični i zbog toga, prema mom mišljenju, radimo dobro ovde. U svetu privrednika ne razgovara se samo o investicijama već i o kulturi mesta gde radimo, kako bismo stvorili radnu i društvenu kulturu koja će biti u harmoniji. Mi Italijani imamo tendenciju da sanjamo, a ovde je pristup kultura pragmatičnosti, što samo čini da smo dobar recept za uspeh i da se odlično dopunjujemo. Zajednički rad nam, između ostalog, pomaže i da prevaziđemo naše različitosti kako bismo na najbolji mogući način iskoristili sličnosti kojih ima mnogo – kaže Patrizio dei Tos.

Штедимо енергију, чувајмо новац и окружење!

Цара Душана 7, 26001 Панчево

Телефон: 013 315 400, Диспечар: 0800 010 013

office@grejanje-pancevo.co.rs, www.grejanje-pancevo.co.rs

**JP BELOCRKVANSKI
VODOVOD I KANALIZACIJA**

PROIZVODNJA I DISTRIBUCIJA PIJAĆE VODE

Dejana Brankova 22 26340 Bela Crkva
013/853049
tdbvkc@gmail.com
www.bcvk.rs

LAGER

GROVE
by Genie

TESAB

TEREX

TEREX TRUCKS

HYUNDAI
CONSTRUCTION EQUIPMENT

INTERLIFT **CAT**
Lift Trucks

MECALAC

ZASTUPANJE, DISTRIBUCIJA, PRODAJA
I SERVIS GRAĐEVINSKIH MAŠINA
I REZERVNIH DELOVA

Autoput 17 11235 Beograd, Mali Požarevac
062/283 809 011/8256430
www.lager-doo.com

LAZIĆ-POLJO KOMERC

Šimanovačka 92, 2308 Golubinci
063/ 88 06 707, 022/ 38 14 69, lazicpk@gmail.com

Otkup i prodaja uljarica i žitarica

SREDNJA PREDUZEĆA

U Srbiji, srednja preduzeća su se pokazala otpornijim nego što se prvobitno mislilo. Šta je bio glavni razlog njihove izdržljivosti? Da li su u pitanju individualne poslovne strategije ili je uspešnom upravljanju u nesigurnim okolnostima doprinela i doza sreće? Na ova pitanja će u narednom periodu pokušati da odgovori serijal analitičkih tekstova “99 najuspešnijih” na portalu Biznis.rs.

Prema zvaničnim statističkim podacima, tačno 106.111 domaćih privrednih društava predalo je redovne finansijske izveštaje za 2020. godinu. Od tog broja, prema detaljnoj analizi koju je sproveo Biznis.rs, ukupno 1.951 preduzeće zadovoljava statističke kriterijume za srednja preduzeća koja su realizovala svoje poslovanje u posmatranom periodu.

U najnovijoj flešanalizi Ministarstva privrede ističe se da je prosečna vrednost bruto dodate vrednosti po zaposlenom u sektoru malih i srednjih preduzeća i preduzetnika (MSPP) povećana sa 1,79 miliona dinara na 1,83 miliona dinara tokom prošle godine, te da je broj srednjih preduzeća uvećan za 2,6 odsto.

Dakle, u izazovnim vremenima pan-

KOJE FIRME SU PRIMERI DOBROG POSLOVANJA U USLOVIMA PANDEMIJE

99 NAJUSPEŠNIJIH: SREDNJA PREDUZEĆA SU NAJZDRAVIJI DEO DOMAĆE PRIVREDE

IZAZOVNA VREMENA DONOSE IZAZOVNE ODLUKE. PERIOD PANDEMIJE, A POGOTOVO NJEN POČETAK, BIO JE IZAZOVNIJI NEGO IKAD ZA POSLOVANJE PRIVATNIH KOMPANIJA ŠIROM SVETA. DRŽAVE SU REAGOVALE UPUMPAVANJEM OGOROMNIH KOLIČINA NOVCA U SVOJE EKONOMIJE I REALNI SEKTOR JE NEKAKO OPSTAO. MEĐUTIM, POSLEDICE SE JOŠ UVEK OSEĆAJU

demije, takoreći uslovima bez predsedana ne samo u modernoj srpskoj državi već i u daleko širim i otpornijim tržištima razvijenih država, postojali su poslovni subjekti koji su i te kako dobro prebrodili vrhunac krize i upravljali svojim poslovanjem. Neki među njima su koristili povoljne tržišne pozicije, drugi su imali čime da amortizuju nepredvi-

đene gubitke, treći su se na vreme “primirili” u nabavci ili ranije uvećali svoje zalihe...

Jedan od zadataka liste 99 najuspešnijih kompanija portala Biznis.rs biće upravo da kroz temeljnu analizu ukaže mo na pozitivne poslovne prakse i faktore koji su visokorangirana preduzeća uopšte doveli do uspešnih rezultata.

FOTO: FREEPK

Rezultati rangiranja: Na vodećim pozicijama trgovci

Srednja preduzeća predstavljaju važan segment naše nacionalne ekonomije iz jednostavnog razloga što spadaju u njen "najzdraviji deo". To možda nije slučaj u najrazvijenijim ekonomijama, gde pogotovo mali privredni subjekti i početnici u preduzetništvu imaju podržavajući ekosistem, čitav niz državnih podsticaja i smanjena fiskalna opterećenja, a veliki poslovni sistemi imaju moć da utiču na planetarna tržišna zbivanja, ali u Srbiji, baš kao i u drugim manjim (evropskim) privredama na kraju tranzicionog puta u savremena kapitalistička društva, praksa je ipak pokazala drugačije.

Naime, dok male firme pate od velikog broja "dečjih" bolesti i bore se protiv masivne državne birokratije, bez konkretne podrške u mikrofinansiranju, a velike privatne kompanije su ili povezane sa globalnim poslovnim sistemima

ili zavise, prečesto, od aktuelne političke situacije, srednja preduzeća se nalaze – kako im i ime kaže – tačno negde između, pa biju sopstvene bitke, ali znatno bliže normalnim tržišnim principima.

Tokom 2020. godine, u Srbiji je 1.951 srednje preduzeće:

- generisalo 3.030.970.853.000 dinara ukupnog prometa (25.788.477.230 evra)
- ostvarilo ukupno 139.953.744.000 dinara neto dobiti (1.190.771.576 evra), odnosno 71.734.363,9 dinara u proseku (610.339,1 evro)
- zapošljavalo 278.524 ljudi, odnosno prosečno gotovo 143 zaposlena
- isplaćivalo prosečnu bruto platu od 116.740 dinara (993,26 evra), što je iznad državnog proseka od 90.849 dinara u decembru 2020. godine (773,1 evro)

Prevelika da bi preko noći propala, a još uvek nedovoljno velika da bi skretala poglede najvećih interesnih krugova, srednja preduzeća generišu relativno visoke nivoe prihoda i zapošljavaju veliki broj ljudi. Svi poslovni subjekti koji upadaju u ovu kategoriju preduzeća u Srbiji zapošljavaju više od 270.000 ljudi, što je oko 12,2 odsto svih zaposlenih u zemlji.

Na listi 99 najuspešnijih srednjih preduzeća portala Biznis.rs, dobijenih po jedinstvenoj matematičkoj formuli, od deset prvoplasiranih, čak devet kompanija posluje u delatnosti trgovine, dok jedna dolazi iz rudarske industrije. Nijedno srednje preduzeće iz proizvodnje ili usluga nije završilo u prvih deset pozicija.

Sličan trend nastavlja se i kako se lista produžava – dominiraju uglavnom trgovci na veliko (osnovnim prehrambenim sirovinama, gorivom, automobilima, računarskom opremom), ali se

njima po broju pridružuju i preduzeća koja posluju u različitim segmentima i namenama građevinske industrije.

Najuspešnije preduzeće prema odabranim kriterijumima, Gen – I d.o.o. iz Beograda, posluje u oblasti trgovine električnom energijom. U 2020. godini ostvarilo je 20.694.767.000 dinara prihoda (176.005.543,45 evra) i 60.721.000 dinara čiste dobiti (516.421,98 evra), iz čega proističe da je imalo i značajne rashode. No, statistička kolona dugoročnih obaveza ove kompanije u potpunosti je prazna. Zanimljivo je da Gen – I ima samo četvero zaposlenih, sa prosečnom bruto platom od 624.729,17 dinara (5.313,22 evra).

Iako Gen – I očigledno ne spada u srednje preduzeće po broju zaposlenih, ono to jeste po druga dva standardna kriterijuma za prepoznavanje takvih poslovnih subjekata – ukupnoj aktivni i ostvarenim prihodima.

Drugoplasirani na listi 99 najuspešnijih srednjih preduzeća u Srbiji je Miletic Petrol d.o.o. iz Šaludovca, sa 30 zaposlenih i ostvarenih 11.520.379.000 dinara (97.978.902,91 evra) prihoda u

Pri ocenjivanju "99 najuspešnijih" obuhvaćeni su ključni parametri poslovanja, uzeti ili posebno izračunati na osnovu informacija iz godišnjih finansijskih izveštaja kompanija kojima raspolaže analitički partner CompanyWall:

- ostvareni prihod
- neto dobit
- dodata vrednost po zaposlenom
- rast prihoda u 2020. godini, u odnosu na 2019. godinu
- EBITDA u 2020. godini, u odnosu na 2019. godinu
- zaduženost, koja ne sme da pređe granicu petostruke vrednosti EBITDA

Ovi parametri su, potom, uvršteni u jedinstvenu matematičku formulu, gde je svakom od njih dodeljena različita ponderovana vrednost po važnosti. Primera radi, kriterijum dodate vrednosti po zaposlenom imao je najjači ponder.

Cilj ovakvog načina izračunavanja je da se pronađe set parametara za dobijanje objektivne i potpune, a ne samo delimične, slike poslovanja srednjih preduzeća u Srbiji.

NA LISTI 99 NAJUSPEŠNIJIHSREDNJIH PREDUZEĆADOMINIRAJU FIRME KOJESEPRETEŽNO BAVE TRGOVINOM, KAO I PREDSTAVNICI GRAĐEVINSKE INDUSTRIJE

2020. godini. Treći je Speed d.o.o. iz Beograda, koji ima 39 zaposlenih i prihode od 10.151.764.000 dinara (86.339.060,49 evra) u prošloj godini. I Miletic Petrol i Speed bave se trgovinom na veliko čvrstim, tečnim i gasovitim gorivima i sličnim proizvodima.

Treba uočiti takođe da dobar deo najuspešnijih, a svakako po ovom uzorku koji smo odabrali za časopis, po svom vlasništvu predstavlja rezultat ulaganja

99 najuspešnijih srednjih preduzeća u Srbiji 2021

POZICIJA	IME KOMPANIJE	UKUPNI PRIHODI 2020	NETO DOBIT 2020	DODATA VREDNOST PO ZAPOSLENOM
1	GEN – I DOO BEOGRAD	20.694.767.000	60.721.000	15.180.250
2	MILETIĆ PETROL DOO PARAĆIN	11.520.379.000	95.652.000	3.188.400
3	SPEED DOO	10.151.764.000	101.974.000	2.614.718
4	DOO VIMEKSIM SRB	9.898.310.000	61.976.000	6.197.600
5	PIA S DOO BEOGRAD	8.700.650.000	193.022.000	1.221.658
6	EVOLUCIJA 2004 DOO BEOGRAD	8.229.156.000	13.289.000	402.697
7	TARKETT SEE DOO BAČKA PALANKA	7.535.208.000	357.709.000	6.062.864
8	RENAULT NISSAN SRBIJA DOO BEOGRAD	7.909.833.000	27.626.000	767.389
9	KIM-TEC DOO BEOGRAD	7.683.640.000	148.636.000	1.457.216
10	RAS INŽENJERING NISKOGRADNJA DOO	7.134.661.000	146.558.000	1.181.919
11	DOO SMB-GRADNJA PO SUBOTICA	6.710.787.000	402.612.000	5.297.526
12	STARTING DOO BEOGRAD	6.814.910.000	227.246.000	923.764
13	BRITISH AMERICAN TOBACCO	6.130.049.000	419.610.000	7.493.036
14	DARKOM DOO RUMENKA	6.055.871.000	469.094.000	3.046.065
15	GAMA AGRAR DOO MARKOVAC	6.321.635.000	189.599.000	21.066.556
16	NOVO NORDISK PHARMA DOO BEOGRAD	6.250.770.000	176.193.000	2.986.322
17	TRADING TEAM DOO NOVI SAD	6.249.584.000	83.976.000	6.998.000
18	AZVI, S.A. – OGRANAK	5.024.871.000	823.710.000	43.353.158
19	EURO MOTUS DOO BEOGRAD	6.023.163.000	209.159.000	14.939.929
20	TRANSPORTŠPED DOO BEOGRAD	6.066.713.000	62.302.000	494.460

* izvor: CompanyWall podaci za 2020. godinu, svi podaci su u dinarima

FOTO: FREEPIK

stranog kapitala u našoj zemlji, što kroz greenfield investiranje, što kroz kreiranje zvaničnih predstavništava krovnih kompanija. Pa tako, vodeći Gen – I dolazi, praktično, iz Slovenije, a za njim tu su i Pia – S, kao predstavništvo nemačkog holdinga Porsche, ukrajinsko-srpski Vimeksim, francuski Renault Nissan ili Tarkett, britanski British American Tobacco, danski Novo Nordisk... da pobrojimo samo neke.

Među listiranim kompanijama najveće zarade na kraju finansijske 2020. godine zabeležila je upravo Novo Nordisk Pharma d.o.o. sa kancelarijom na Novom Beogradu. Predstavništvo danskog farmaceuta imalo je prošle godine 59 zaposlenih, sa prosečnom bruto platom od 801.385,59 dinara (6.815,65 evra). Na našoj listi 99 najuspešnijih srednjih preduzeća, Novo Nordisk se našao na 16. poziciji.

Kada je reč o sposobnosti da otplati svoja kratkoročna potraživanja, na prvom mestu je trgovac voćem i povrćem

Darkom d.o.o. iz Rumenke. Racio likvidnosti, koji predstavlja odnos obrtnih sredstava, odnosno gotovine kojom preduzeće raspolaže i njegovih kratkoročnih obaveza, u Darkomu iznosi 12,45, što je značajno iznad uobičajenih vrednosti koje se kreću oko 1,0 ili idealnih 2,0.

Na kraju, najveću neto dobit, to jest rezultat poslovanja u 2020. godini, među svih 99 srednjih preduzeća sa liste, prijavila je državna agencija RATEL (Regulatorna agencija za elektronske komunikacije i poštanske usluge) sa 1.424.073.000 dinara (3.989.566,27 evra).

Metodologija: Po kojim principima su srednja preduzeća rangirana na listi?

Prema kriterijumima važećeg Zakona o računovodstvu Republike Srbije, pravna lica i preduzetnici razvrstani su na mikro, mala, srednja i velika pravna lica, u zavisnosti od prosečnog broja zaposlenih, poslovnog prihoda u poslovnoj godini i vrednosti ukupne aktive

utvrđene na datum bilansa redovnog godišnjeg finansijskog izveštaja.

Po novom Zakonu, čija primena je započela 1. januara 2019. godine, u srednja pravna lica u našoj zemlji spadaju ona preduzeća koja ispunjavaju najmanje dva od tri navedena kriterijuma:

- imaju između 50 i 250 zaposlenih,
- ostvaruju godišnje poslovne prihode u rasponu od 8 do 40 miliona evra u dinarskoj protivvrednosti,
- vrednost njihove ukupne aktive na dan bilansa iznosi između 4 i 20 miliona evra u dinarskoj protivvrednosti.

Novi Zakon je u suštini približio domaće vrednosti srednjih preduzeća onima koje se koriste u zemljama Evropske unije, tako što je granica poslovnih prihoda podignuta.

Kako bi bila uključena u izračunavanje 99 najuspešnijih, srednja preduzeća moraju da ispunjavaju ove uslove dve godine zaredom, te da nisu u stečajnom ili predstečajnom postupku ili likvidaciji.

MARKO MILADINOVIĆ

TEHNIČKA ANALIZA U SLUŽBI INVESTITORA

**VASO
DULOVIĆ**
Ilirika

Tehnička analiza je jedan od instrumenata koji koristimo prilikom donošenja odluke o kupovini ili prodaji neke akcije. Preferencije i pogledi investitora ili trgovaca su različiti, te je neki uopšte ne koriste ili su isključivo fokusirani na fundamentalna pitanja, dok nasuprot njima pojedini ulagači, a najčešće su to takozvani trejderi, aktivni na kraće staze, sve svoje odluke baziraju upravo na tehničkim indikatorima. Koristiti ovu tehniku na domaćoj berzi nema posebnog smisla, zbog izuzetno male likvidnosti, ali može biti od pomoći u slučaju investiranja na nekoj od vodećih berzi u svetu.

Ako bismo formalno i ukratko mogli da definišemo tehničku analizu, onda bismo rekli da je to tehnika koja pokušava da iskoristi ponavljanje i predvidljive obrasce u kretanjima cena akcija i time generiše vrhunske investicione performanse. Tehnički analitičari ne negiraju vrednost fundamentalnih informacija, ali veruju da su cene već ugrađene u vrednost akcija. Dakle, u suštini se radi o tome da se na osnovu prethodnog kretanja cene nastoji identifikovati neki trend u kretanju i na osnovu toga percipira budući nivo cene.

Sigurno najjednostavniji primer u ovom smislu je vizuelno uočavanje stanja na grafikonu cene u smislu postojanja nekog trenda na gore, na dole ili oscilacije bez konkretnog trenda u nekom ograničenom opsegu ili pak zadržavanja cene oko okruglih brojeva. U takvim situacijama obično povlačimo linije trenda koje nam ukazuju u kojoj direkciji i ka kojim nivoima bi se cena mogla kretati. Nešto složeniji pristup trendovima očitavamo kroz pokretne proseke koji u stvari odražavaju prosečne cene ostvarene u odabranim vremenskim periodima – 10, 20, 50, 100 ili 200 dana. Govoreći o ovim pitanjima, došli smo već na teren instrumenata ili alata koje koristi tehnička analiza, a to su svakako indikatori, šabloni (eng: patterns) ili različite formacije cenovnih oscilacija, kao što je, na primer, „candlestick“, tj. takozvani, grafikon svećica.

International Business Machine -Primer pogleda na grafikon

Indikatora ima praktično nekoliko desetina, a za sve njih je značajno da se izvode iz jedne te iste osnove, a to je kombinacija cenovnih oscilacija i obima – mnogo ima načina kombinacije ova dva faktora, kroz različite matematičke formule, tako da zbog toga imamo različite indikatore za različite potrebe.

Nijedan od indikatora ne predstavlja čarobnu formulu za predviđanje buduće cene, jer pored tipičnog očitavanja njegovih vrednosti, u obzir se uzima i niz drugih faktora, poput opšteg trenda, divergencije indikatora u odnosu na trend (da li se suprotno kreće od trenda) ili period, tako da često ono što je teorijski objašnjeno i ispravno u praksi ne radi zbog specifičnih uslova, pa može mnoge navesti i na kriva tumačenja. Recimo, bez obzira što RSI (Relative Strength Index) pokazuje nivo zasićenja kupovine, ako je, recimo, iznad vrednosti od 70, to ne mora da znači da će doći do preokreta i da nam sleduje neka veća korekcija cene, naročito ako je u pitanju jači uzlazni trend. Vrednost indikatora tada može ostati danima na tim visokim nivoima. Takođe se može desiti da, ako promenimo period posmatranja za, recimo, vrednost od 50 dana, on pokazuje kraj kupovnog pritiska, dok bi smanjeni period na 20 dana očitavao neke srednje vrednosti koje ne ukazuju na zasićenje kupovine. Iz ovog razloga nezahvalno je tvrditi da je neki indikator bolji od drugog ili uspešniji, jer izbor njihovog korišćenja uglavnom zavisi od preferencija investitora, rokova i njihovih ličnih ideja, strategija ili pogleda.

Shodno tome, pre nego se upustimo u donošenje odluka na bazi tehničkih indikatora, poželjno je definisati za šta konkretno nameravamo da ih koristimo, u kom periodu, koje tačno indikatore biramo i zbog čega i kakve su naše preferencije prema riziku. Sve ovo radimo da bismo izbegli potencijalne zamke ovog pristupa i da bismo tako tehničku analizu zaista učinili korisnim vinstrumentom, a ne izvorom zabune i grešaka.

TREBA LI ZAISTA DA NAS PLAŠI RUDARENJE BITCOINA

Ekologija je veoma aktuelna tema, kako globalno tako i lokalno. Nema sumnje da bismo svi voleli da živimo u čistijem svetu, ali mislim da još niko nema formulu kako da do toga dođemo, a da na nekim drugim poljima ne platimo visoku cenu, iako mnogi pogrešno misle da se problem može rešiti na jednostavan način.

Pored ekologije, posle nekoliko mirnijih godina, ove godine su i kriptovalute ponovo u žiži javnosti. Osim standardne priče o ceni, sve češće je tema i negativan uticaj bitcoin rudarenja na planetu. Nije prvi put da se tako nešto dešava, verovatno ni poslednji. Imamo tendenciju da precenjujemo negativan uticaj novih tehnologija na životnu sredinu. Ako se vratimo nekoliko decenija unazad, možemo naći članke u renomiranim časopisima o tome kako će internet upropastiti planetu ili kako će nestašice struje postati redovna stvar zbog količine struje koju će trošiti Amazon, Google i slične kompanije.

Kad je konkretno bitcoin rudarenje u pitanju, mnogi previde jednu njegovu sjajnu karakteristiku, a to je "halving", ili prepolovljavanje nagrade za rudare, koje se dešava svake četiri godine. Zahvaljujući tome, profitabilnost rudarenja na duge staze (samim tim i potrošnja energije) ne raste linearno sa cenom, već mnogo sporije. Čak i ako se obistine prognoze najvećih optimista kad je cena bitcoina u pitanju, bitcoin rudarenje nikad neće u toj meri doprinosti globalnoj potrošnji električne energije da bi moglo uništiti planetu. Mislim da su veće šanse da je spase u svakom pogledu, pa i ekološkom.

Kada pričamo o potrošnji struje, trebalo bi da razmotrimo i alternativu. Puno para je ušlo u kripto industriju poslednjih 10 godina. Da nije ušlo tamo, ušlo bi negde drugde. Kakav bi to uti-

caj imalo na potrošnju energije? Možda bi novac otišao u neku industriju koja ima gori uticaj na životnu sredinu. Kopanje zlata je takođe veoma intenzivan proces kad je potrošnja energije u pitanju. Neki kažu da zlato troši (rudarenje, transport, čuvanje...) više energije nego bitcoin mreža. Ne mogu da tvrdim da je zaista tako, ali ne deluje mi totalno nemoguće da jeste. Činjenica je da bi sa rastom cene zlata poraslo intreresovanje za njegovim rudarenjem (isti efekat kao kod bitcoina), samim tim i potrošnja energije.

Takođe, čitav finansijski sistem sa svim svojim delovima troši znatno više energije od kriptovaluta. Ako gledamo scenario gde cene kriptovaluta rastu, one ne mogu unedogled da rastu, a da u nekom trenutku ne počnu ozbiljno da ugrožavaju neke igrače u postojećem finansijskom sistemu i da ih izbacuju iz igre. Sa svakim igračem kojeg izbacuje iz igre, izbacuju i potrošnju energije koju taj igrač prouzrokuje. Malo je to na dužem štapu, ali finansijski sistem potpuno baziran na kriptovalutama sigurno bi bio daleko ekonomičniji u svakom pogledu od finansijskog sistema koji sad imamo.

Inače, električne mreže obožavaju potrošače koji imaju konstantnu potrošnju 24/7, jer podižu nivo efikasnosti električne mreže i utiču na smanjenje gubitaka (manja količina "bačene" energije koja jednako zagađuje u proizvodnji, a ni za šta se na kraju ne iskoristi). Za kraj, potrošnja struje je toliko dominantan faktor za profitabilnost rudarenja, da se puno napora ulaže da se rudarenje učini energetski efikasnijim. Rešenja do kojih se tu dođe često su primenjiva i na druge industrije, gde se korišćenjem inovacija do kojih se došlo u bitcoin rudarenju može smanjiti potrošnja energije bez pada efikasnosti, pa bitcoin posredno utiče na smanjenje potrošnje energije u nekim drugim industrijama.

**ALEKSANDAR
MATANOVIĆ**

vlasnik kripto
menjačnice ECD

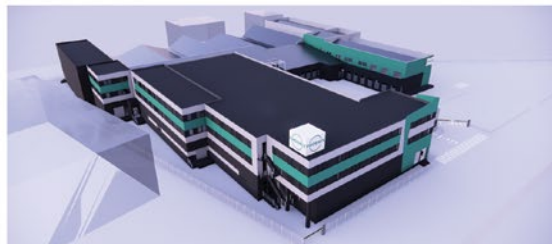

Gundulićev Venac 5
11000 Beograd

**PROJEKTOVANJE
MEGA PLUS DOO**

projektovanje
legalizacija
nadzor

063/539 090 063/15 555 16 011/322 32 06
www.megaplus.rs office@megaplus.rs

Moštanička 4 11253 Sremčica
Tel/fax: +381 11 252 77 19
GSM: +381 63 322 156
office@minizola.rs
www.minizola.rs

**REMONT ELEKTRO I
DIZEL MOTORA**

**PROMET ROBE INDUSTRIJSKE
POTROŠNJE ZA RUDNIKE
I ŽELEZNICE**

POREZI I NOVE TEHNOLOGIJE

DIGITALIZACIJA PORESKOG IZVEŠTAVANJA

NEZAVISNO OD SPROVEDENOG VIDA OBAVEZNOG DIGITALNOG IZVEŠTAVANJA, NJEGOVO UVOĐENJE OD NADLEŽNIH ORGANA PO PRAVILU IMA JEDAN PREGOVORUJUĆI MOTIV, A TO JE POVEĆANJE BUDŽETSKIH PRIHODA KROZ SMANJENJE TAKOZVANOG PDV JAZA, IAKO JE VRLO ZNAČAJAN EFEKAT OVIH MERA I U OKVIRU BORBE PROTIV PRANJA NOVCA I FINANSIJSKOG I PORESKOG KRIMINALA. U DRŽAVAMA ČLANICAMA EU, NAJVEĆI PDV JAZ U ODNOSU NA UKUPNU PDV OBAVEZU UOČEN JE U RUMUNIJU (33,8 Odsto), GRČKOJ (30,1) I LITVANIJU (25,9), DOK JE NOMINALNO NAJVEĆI PDV JAZ U ITALIJI (35,4 MILIJARDE EVRA), VELIKOJ BRITANIJU (23,5 MILIJARDE EVRA) I NEMAČKOJ (22 MILIJARDE EVRA)

 PAVLE KUTLEŠIĆ, VIŠI RUKOVODILAC U SEKTORU ZA PORESKI KONSALTING, DELOITTE

Poresko izveštavanje, odnosno dostavljanje podataka za koje nadležni organi smatraju da su od značaja za utvrđivanje poreskih obaveza, prešlo je veliki put od doba kada se ono svodilo na papirne poreske prijave, papirne priloge uz iste i eventualnu naknadnu poresku kontrolu koja se sprovodi u prostorijama obveznika.

Digitalizacija internih finansijskih sistema obveznika (bilo da su u pitanju jednostavni knjigovodstveni programi ili holistička ERP rešenja) pružila je priliku, ali i stvorila obavezu nadležnim organima da svoje zahteve, odnosno samo poresko izveštavanje, digitalizuju. Prvi koraci ove digitalizacije mogu se naći u elektronskom podnošenju poreskih prijava, koje na prvom mestu zamenjuje ručno popunjavanje poreskih prijava u papirnom obliku ručnim popunjavanjem poreskih prijava u elektronskom obliku. Naredni koraci nastupaju vrlo brzo i podrazumevaju olakšani prenos podataka u elektronsku poresku prijavu u strukturiranom, na primer, XML formatu, prvo ručnim unosom dokumenta sa podacima, a kasnije i direktnom vezom između knjigovodstvenog ili ERP softvera i portala nadležnih organa.

Međutim, iako se na ovaj način poresko izveštavanje nesumnjivo digitalizuje, osnovni proces ostaje suštinski isti, te obveznici i dalje po pravilu prijavljuju sintetički objedinjen podskup podata-

ka o njihovom poslovanju koji su oni odabrali, izdvajajući ih iz šireg skupa finansijskih podataka koje sadrže njihovi interni finansijski sistemi, i to nakon što su relevantne transakcije izvršene. Naprednija digitalizacija izveštavanja će upravo biti usmerena ka obezbeđivanju analitičkih podataka (na primer, ne samo ukupan promet u jednom periodu, nego sve transakcije koje čine taj promet u jednom periodu) i ka smanjenju odlaganja između trenutka transakcije i trenutka izveštavanja (gde je izveštavanje u realnom vremenu ideal kojem se teži).

Globalni i lokalni trendovi

Globalno gledano, pojačani fokus poreskih i finansijskih nadležnih organa širom sveta ka opisanim vidovima naprednije digitalizacije manifestuje se na različite načine, kao što su takozvani SAF-T fajl i razni oblici finansijskog elektronskog izveštavanja u realnom vremenu, koji se najčešće sprovode kroz sisteme za e-fakturisanje i e-fiskalizaciju ili poresko izveštavanje manjeg obima.

Konkretno, SAF-T fajl, međunarodni standard za elektronsku razmenu pouzdanih računovodstvenih podataka, najčešće od kompanija do poreskih organa, prisutan je u državama kao što su Luksemburg, Francuska, Portugal, Austrija, Holandija i Nemačka, dok države kao što su Češka Republika, Rusija i Kina takođe zahte-

vaju od kompanija ekstenzivne podatke o izvršenim transakcijama u formatu predviđenim lokalnim zakonodavstvom, uglavnom uz PDV prijave. U Srbiji su nadležni organi pokazali prve pretenzije ka dobijanju analitičkih podataka o izvršenim transakcijama 2018. godine, kada je uveden POPDV obrazac kao prilog uz PDV prijavu, koji potencijalno daje mnogo više podataka o PDV profilu jednog obveznika nego što to daje sama PDV prijava (iako i dalje značajno manje nego što je to obično slučaj kod prosečnog SAF-T fajla, koji po mnogo čemu podseća na lokalne knjige ulaznih i izlaznih računa).

Sa druge strane, e-fiskalizacija, pa čak i fiskalizacija uopšte, je globalno gledano postala aktuelnija tema tek u poslednjih 5-6 godina, te su u manjini države koje su sprovodile neki vid elektronskog ili poluelektronskog praćenja prometa značajno pre ovog perioda (kao što je to slučaj u, na primer, Argentini, Portugalu i Srbiji). Novi srpski sistem e-fiskalizacije koji će početi sa primenom krajem tekuće godine predviđa i proširenje obaveze za fiskalizaciju na veći procenat trgovaca i potpuno elektronsko izveštavanje nadležnih organa u realnom vremenu, dok se transakcije izvršavaju. Drugim rečima, nadležni organi imaju podatke o svakom izvršenom prometu na malo čim se izvrši, a imaju i pristup objedinjenim podacima o ranije izvršenim prometima na malo od trenutka kada je trgovac stupio u sistem fiskalizacije.

U pogledu e-fakturisanja, ono predstavlja potencijalno najdalji korak ka potpunom elektronskom izveštavanju u realnom vremenu, budući da može da omogući poreskim organima neposredan uvid u relevantne podatke o transakcijama dok se one odigravaju u slučajevima kada se e-fakturisanje odigrava preko centralizovanog sistema koji održava javni organ (kao što je sto slučaj u Italiji, Španiji, Turskoj i Srbiji). Međutim, čak i kada nije obavezno učešće centralizovanog sistema, te ne postoji pravo izveštavanje u realnom vremenu, e-fakturisanje po pravilu podrazumeva standardizovan format i sadržaj faktura i olakšanu elektronsku razmenu, usled čega je nadležnim organima značajno olakšan pristup podacima.

U Srbiji je tema e-fakturisanja postepeno dobijala na značaju u poslednje tri godine, prvo sa aspekta izveštavanja u realnom vremenu (kroz prijavljivanje faktu-

ra izdatih određenih državnim entitetima u Centralni registar faktura), nakon toga kroz nominalnu obavezu decentralizovanog e-fakturisanja, a koji su se konačno prelili u novi krovni propis o e-fakturisanju. Novi srpski sistem e-fakturisanja predstavlja veoma ambiciozan poduhvat koji ide čak i nekoliko koraka dalje nego što je to standard u EU (slično kao i novi sistem e-fiskalizacije) i koji će zajedno sa novim sistemom e-fiskalizacije suštinski omogućiti nadležnim organima da u realnom vremenu prate podatke, kao i da u svakom trenutku imaju na raspolaganju istorijske podatke o većini transakcija koje se odigravaju na takozvanim „business to business“, „business to consumer“, „business to government“ i „government to business“ relacijama.

Nezavisno od sprovedenog vida obaveznog digitalnog izveštavanja, njegovo uvođenje od nadležnih organa po pravilu ima jedan preovlađujući motiv, a to je povećanje budžetskih prihoda kroz smanjenje takozvanog PDV jaza (iako je vrlo značajan efekat ovih mera i u okviru borbe protiv pranja novca i finansijskog i poreskog kriminala). PDV jaz predstavlja razliku između očekivanih prihoda od PDV-a i stvarno naplaćenog PDV-a i on daje procenu gubitka prihoda usled poreskih prevara, utaje poreza i izbegavanja plaćanja poreza, ali i zbog, na primer, stečaja ili grešaka u obračunu poreza. U državama članicama Evropske unije (EU), najveći PDV jaz u odnosu na ukupnu PDV obavezu uočen je u Rumuniji (33,8 odsto), Grčkoj (30,1) i Litvaniji (25,9), dok je nominalno najveći PDV jaz u Italiji (35,4 milijarde evra), Velikoj Britaniji (23,5 milijardi evra) i Nemačkoj (22 milijarde evra).

Posmatrajući predstavljene cifre, očigledan je interes nadležnih organa da imaju što efikasniji i jednostavniji pristup što širem skupu podataka preko kojeg mogu lakše uočavati i kontrolisati eventualne neusklađenosti i nepravilnosti kod poreskih obveznika. Dodatno, pretpostav-

ka je da će i sama činjenica da su ovi podaci na raspolaganju (tj. da moraju biti na raspolaganju) nadležnim organima i bez bilo kakve aktivne kontrole doprineti povećanju fiskalne discipline.

Kako se pripremiti?

Globalna istraživanja koja je sproveo Deloitte pokazuju da su ulaganja u digitalnu i poresku tehnologiju među globalnim kompanijama u poslednje četiri godine zabeležila značajan rast, pri čemu je veći deo kompanija povećao ulaganja na samom početku ovog perioda (dakle, već pre četiri godine), želeći da budu spremni za nove izazove i zahteve. Kao glavni razlog za ova ulaganja većina kompanija (70 odsto) navodi kvalitativni i kvantitativni skok u zahtevima nadležnih organa u oblasti finansijskog elektronskog izveštavanja u realnom vremenu.

Uprkos tome, manje od petine (19 odsto) kompanija ima jasan plan i strategiju za digitalni razvoj, odgovarajući budžet, pa čak i odgovornu osobu za praćenje ovog razvoja, a najveće promene u svojim organizacijama očekuju u vidu povećanog fokusa ka digitalnom iskustvu, kontinuiranom razvoju znanja i veština i u upotrebi robotike.

Kontinuirana dostupnost podataka nadležnim organima će dovesti do toga da kontrola ispravnosti tih podataka, odnosno poreska kontrola, ne predstavlja više jednokratni događaj sa jasno određenim početkom, krajem i obimom, već kontinuirani proces u okviru koga se svi dostupni podaci automatski obrađuju i analiziraju u realnom vremenu, pored sa unapred određenim i prilagodljivim indikatorima rizika i koji nadležnim organima omogućava da reaguju brže i efikasnije na uočene nepravilnosti.

Budući da zahtevi nadležnih organa u pogledu izveštavanja zadiru sve dublje u najsitnije aspekte poslovanja obveznika, iz navedenog proizlazi da je neophodno pro-

širiti svest o značaju pojedinih podataka i informacija u okviru samih obveznika, tj. njihovih vlastodržaca i zaposlenih, kao i njihove tehničke veštine iz oblasti poreza i tehnologije. Naime, u situaciji kada je knjigovodstveni, odnosno ERP softver obveznika direktno povezan sa sistemima e-fiskalizacije i e-fakturisanja koje održavaju nadležni organi, jasno je da nedostatak tehničke i poreske ekspertize može dovesti do trenutnih i potencijalno drastičnih posledica. Tehnička ekspertiza, konkretno rad sa raznim vrstama IT sistema, se u moderno doba donekle shvata zdravo za gotovo, budući da predstavlja osnovnu veštinu neophodnu za rad u malteno svim delatnostima. Međutim, poreska ekspertiza je tradicionalno rezervisana za užu krug osoblja, po pravilu knjigovođe, a ređe za specijalizovana poreska odeljenja (koja predstavljaju još užu krug osoblja).

Drugim rečima, javlja se potreba da širi krug osoblja obveznika, možda čak i čitavo osoblje koje učestvuje u transakcijskom procesu, od trenutka ugovaranja, preko prijema/izdavanja narudžbenica i prijema/otpreme robe, pa do evidentiranja faktura i naplate, bude upoznato sa osnovama materijalnih i formalnih poreskih zahteva. Kroz širenje svesti osoblja o potencijalnim poreskim implikacijama može se uticati na to da krajnji podatak o transakciji izvršenoj na osnovu aktivnosti tog osoblja bude ispravan, očekivan i da oslikava njenu ekonomsku suštinu.

Kada se uzmu u obzir svi navedeni globalni trendovi, kao i zahtevi nadležnih organa koji utiču na funkciju poreskog sektora, potrebno je posebno istaći značaj ulaganja u ljudski kapital kao osnovu uspešnog funkcionisanja i produktivnosti svakog poreskog tima, odnosno sektora. Uviđajući značaj i neophodnost edukacije zaposlenih ne samo u poreskom sektoru već u celokupnoj kompaniji, a u cilju prilagođavanja globalnim trendovima i uslovima tržišta, Deloitte je razvio e-školu koja predstavlja jedinstven sistem online obuka u oblasti poreskih propisa u regionu. E-škola je namenjena kako osobama koje tek započinju svoju karijeru tako i profesionalcima na rukovodećim pozicijama i onima koji poseduju značajno iskustvo u poslu. Uvođenjem e-learning tehnologije mogu se, kroz moderan i efikasan način prenošenja znanja, zadovoljiti edukativne potrebe zaposlenih i poslovni interesi kompanija.

Domaći privrednici su generator rasta i razvoja svake privrede. Osnaživanje domaće privrede dovodi do stvaranja nove vrednosti, rasta BDP-a, većih budžetskih prihoda po osnovu indirektnih i direktnih poreza. Pored toga, dobit ostvarenu poslovanjem u Srbiji i u inostranstvu domaći privrednici pretežno angažuju u svojoj zemlji, putem uvećane tekuće i investicione potrošnje, što generiše novi rast i nova zapošljavanja.

Sa druge strane, kapital stranih investitora je daleko više mobilan i nije moguće uspostaviti mehanizme značajnijih ograničenja kretanja kapitala. U uslovi- ma krize, mobilnost kapitala je još više izražena. Nedavno smo imali prilike da vidimo kako pojedine strane kompanije, pod uticajem krize izazvane pandemijom i značajnih poremećaja u svetskoj ekonomiji, praktično preko noći zatvaraju svoje pogone i fabrike i prestaju sa poslovanjem u Srbiji.

Država je najavila snažniju finansijsku podršku domaćim kompanijama u njihovom poslovanju u narednom periodu. Podrška se jednim delom ogleda u direktnim državnim davanjima, subvencionisanim kreditima usmerenim ka privredi, smanjenju opterećenja na zarade, učešću bespovratnih sredstava prilikom nabavke nove opreme i slično. Međutim, do- met ovih mera je ograničen povećanjem budžetskog deficita i povećanim zaduživanjem zemlje.

Sada je pravo vreme da se ponovo aktuelizuje pitanje uvođenja poreskih kredita za ulaganja u osnovna sredstva. Od 2015. godine do danas postignuta je i održana makroekonomska i finansijska stabilnost, izvršena je fiskalna konsolidacija, uz pozitivne stope rasta BDP-a i poboljšan i stabilan međunarodni rejting zemlje. Za ovu godinu predviđa se rast BDP-a od 6,5 odsto. Prognoze su da će i u narednom petogodišnjem periodu Srbija beležiti stope rasta od 4,5 odsto godišnje.

Šta je prethodilo najpre smanjenju, a zatim i potpunom ukidanju navedenog poreskog podsticaja?

U Zakonu o porezu na dobit preduzeća iz 2004. godine bilo je navedeno sledeće: radi ostvarivanja ciljeva ekonomske politike u pogledu stimulisanja privrednog rasta, razvoja malih preduzeća, koncesionih ulaganja, zapošljavanja radnika i poboljšanja ekološke situacije, obveznicima se

PORESKA POLITIKA

PRAVO VREME ZA ZAOKRET KA DOMAĆOJ PRIVREDI UZ SVEOBUHVAATNE PORESKE PODSTICAJE

DRŽAVA JE NAJAVILA SNAŽNIJU FINANSIJSKU PODRŠKU DOMAĆIM KOMPANIJAMA U NJIHOVOM POSLOVANJU U NAREDNOM PERIODU. SADA JE PRAVO VREME DA SE PONOVO AKTUELIZUJE PITANJE UVOĐENJA PORESKIH KREDITA ZA ULAGANJA U OSNOVNA SREDSTVA. OD 2015. GODINE DO DANAS POSTIGNUTA JE I ODRŽANA MAKROEKONOMSKA I FINANSIJSKA STABILNOST, IZVRŠENA JE FISKALNA KONSOLIDACIJA, UZ POZITIVNE STOPE RASTA BDP-A I POBOLJŠAN I STABILAN MEĐUNARODNI REJTING ZEMLJE. ZA OVU GODINU PREDVIĐA SE RAST PRIVREDE OD 6,5 ODSTO

 SAŠA MLAĐENović, PREDSEDNIK PORESKOG ODBORA UDRUŽENJA FINANSIJSKIH DIREKTORA SRBIJE

pružaju poreski podsticaji. U tom zakonu ste imali mnoštvo različitih poreskih podsticaja, od ubrzane amortizacije, ulaganja u nedovoljno razvijena područja i ulaganja u određene delatnosti, preko ulaganja u osnovna sredstva, pa sve do poreskih podsticaja za zapošljavanje novih radnika i to u iznosu od 100 odsto bruto zarada. U periodu od 2004. do 2008. godine, srpska privreda je u konjunkturi i beleži značajne

stope rasta i to 2004. godine devet odsto, a narednih godina u rasponu od pet do šest odsto, čemu su sasvim sigurno doprineli i poreski krediti.

Svetska kriza donela veći rizik

Globalna svetska ekonomska kriza je nastupila krajem 2008. godine i dovela je do toga da mnoge države, pa i naša, budu

suočene sa uvećanim rizikom bankrotstva.

Država je bila prinuđena da primeni nepopularne mere kako bi sprečila bankrot. U toj kriznoj situaciji, prvo je povećana stopa PDV-a sa 18 na 20 odsto u oktobru 2012. godine, zatim je izmenama Zakona o porezu na dobit pravnih lica krajem 2012. godine smanjen poreski podsticaj za ulaganja u osnovna sredstva sa 50 odsto na 33 odsto obračunatog poreza na dobit, da bi izmenama Zakona iz decembra 2013. godine, navedeni poreski podsticaj bio u potpunosti ukinut.

Ministarstvo finansija kao predlagatelj izmena zakona isticalo je tada, 2013. godine, da je ovakva mera, dugoročno posmatrano, u interesu privrede, budući da je republički budžet u vrlo teškoj situaciji i da, ukoliko se ne preduzmu restriktivne fiskalne mere poput ove, postoji realna opasnost od nemogućnosti vršenja javnih funkcija države usled nedostatka finansijskih sredstava.

U međuvremenu, država je izvršila fiskalnu konsolidaciju i postignuta je fiskalna stabilnost. Nekoliko godina unazad intenzivirana je javna rasprava o uvođenju novih i vraćanju prethodno ukinutih poreskih podsticaja. Kao rezultat toga, izmenama Zakona iz decembra 2018. godine uvedena je poreska olakšica za novoosnovano privredno društvo koje obavlja inovacionu delatnost i pravo na poreski kredit se priznaje u visini od 30 odsto izvršenog ulaganja. Takođe, izmenama istog zakona troškovi koji su neposredno povezani sa istraživanjem i razvojem koje obveznik obavlja u Republici Srbiji priznaju se u poreskom bilansu u

dvostruko uvećanom iznosu.

Svaki poreski podsticaj je dobrodošao. Međutim, navedeni podsticaji su selektivne prirode. Ovim podsticajima je obuhvaćen samo jedan, manji deo privrede, dok je većina kompanija stavljena u neravnopravan položaj, bez mogućnosti da koristi bilo kakve poreske podsticaje.

Amortizacija ili kredit

Kao razlozi za nemogućnost vraćanja poreskog kredita za ulaganja u osnovna sredstva, koji se mogu čuti na raznim tribinama i diskusijama od članova radne grupe pri Ministarstvu finansija, su da se novim pravilima obračuna poreske amortizacije stimuliše ulaganje u osnovna sredstva, kao i da je u ranijoj primeni ovog poreskog kredita bilo zloupotreba.

Nova pravila obračuna poreske amortizacije, koja su u primeni od 2019. godine, ni na koji način ne stimulišu ulaganja u osnovna sredstva. Nova pravila su izmenila dotadašnji način obračuna amortizacije za osnovna sredstva, izuzev nepokretnosti, prelaskom sa degresivnog na proporcionalni metod obračuna. Ova izmena je umnogome olakšala praćenje i kontrolu amortizacije za svako osnovno sredstvo pojedinačno, ali nije od uticaja na ulaganja u osnovna sredstva. Štaviše, degresivni način obračuna je bio stimulativniji za privrednike, jer je rashod poreske amortizacije bio priznat u poreskom bilansu za nabavku osnovnog sredstva za celu godinu, bez obzira na to kada je sredstvo nabavljeno.

Takođe, moguće zloupotrebe u primeni olakšice potrebno je sprečiti i sankcioni-

sati putem zakonskih odredbi i poreskih kontrola. I u ranijim zakonima su postojala značajna ograničenja u pogledu pravilne primene ovog poreskog kredita, pa ukoliko je potrebno treba biti još rigidniji po pitanju uslova za korišćenje. Ipak, ni u kom slučaju ne treba zbog nesavesnih privrednika kazniti najveći deo privrede koji posluje u skladu sa zakonom.

Strukovna udruženja saglasna po pitanju poreskih kredita

Na temu vraćanja poreskog kredita za ulaganja u osnovna sredstva saglasna su sva relevantna strukovna udruženja i asocijacije, uključujući i udruženja stranih investitora. Primera radi, Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj (NALED), kao najveće i najuticajnije javno-privatno udruženje, putem svojih Preporuka za uklanjanje administrativnih prepreka poslovanju u Srbiji (Siva Knjiga) godinama unazad ukazuje na potrebu vraćanja ukinutog poreskog podsticaja, i to u iznosu od 100 odsto izvršenih ulaganja u osnovna sredstva, bez ograničenja u odnosu na poresku obavezu.

Udruženje finansijskih direktora Srbije, kojem i sam pripadam, takođe se zalaže za vraćanje ovog podsticaja u obimu koji je postojao pre prvih izmena zakona, dakle u iznosu od 20 odsto od izvršenih ulaganja u osnovna sredstva (40 odsto za mala pravna lica) i do iznosa od 50 odsto obračunatog poreza na dobit (do 70 odsto za mala pravna lica).

Nakon toga, a u zavisnosti od efekata obnovljene i modernizovane opreme i postrojenja na rast konkurentnosti naše privrede i posledično na rast BDP-a, u okviru strategije razvoja naše zemlje treba razmatrati postepeno vraćanje i drugih ukinutih poreskih podsticaja i uvođenje novih.

Poreski krediti podstiču preduzetništvo, kao i rast i konkurentnost malih i srednjih preduzeća, nova zapošljavanja i proboj na inostrana tržišta, što dalje dovodi do poboljšanja spoljnotrgovinskog bilansa zemlje. Za velike kompanije bi ponovno uvođenje poreskih kredita značilo osnaživanje tržišne pozicije kako u zemlji tako i u svetu, učešće u velikim svetskim infrastrukturnim projektima, značajnije ulaganje u nove tehnologije i proizvodnju, a svakako i zapošljavanje novih radnika.

ALEKSANDAR BOGOJEVIĆ, DIREKTOR INSTITUTA ZA FIZIKU U BEOGRADU

ZNANJE MOŽE DA TRANSFORMIŠE SRBIJU

MI SE SADA NALAZIMO U EKSPONENCIJALNOM PROCESU I AKO ON NE POTRAJE DUGO OSTAĆEMO NA SADAŠNJEM ILI SLIČNOM NIVOU. ALI, AKO SE RAST ZASNOVAN NA ZNANJU NASTAVI, ZA DESET GODINA ĆEMO ŽIVETI U SASVIM DRUGOJ DRŽAVI. MI SMO ZEMLJA KOJA ČINI SAMO HILJADITI DEO STANOVNIŠTVA NAŠE PLANETE, ALI IMAMO KAPACITET DA LJUDSKOM DRUŠTVU DOPRINESEMO ZNAČAJNO VIŠE OD JEDNOG PROMILA

Institut za fiziku osnovan je pre 60 godina i u samom startu je imao veoma razvijenu saradnju sa privredom. Čak je u periodu pred raspad Jugoslavije otprilike polovina našeg finansiranja dolazila kroz komercijalne aktivnosti, većinom vezane za vojnu industriju. Znamo šta je usledilo i onda smo ušli, kao i cela zemlja, u jedan period totalne promene u kome smo se usmerili na bazičnu nauku, jer je u to vreme bila jedini preostali izvor finansiranja.

Poslednjih deset godina aktivno radimo da se vratimo originalnim genima, jer bazična nauka jeste veoma interesantna i ona je osnovno što nas ovde motiviše, ali sve to što radimo je u nekom smislu jalovo ako nema širu svrhu i primenu. Nije cilj jednog naučnika da piše radove i da od tih radova i otkrića nema nikakve koristi. Uočili smo da ljudi koji nisu naučnici ne znaju dovoljno o nauci, čak i u modernom svetu, i donekle

smo za to krivi mi i određena promena mora da bude u nama. Pokušavamo već duže vreme da se promenimo i mislim da imamo nekog uspeha u tom pokušaju da objasnimo značaj i primenu nauke u različitim segmentima društva, kaže za Biznis.rs direktor Instituta za fiziku u Beogradu dr Aleksandar Bogojević.

On tvrdi da Srbija može biti prepoznatljiva u svetu, između ostalog, i po svojim naučnim dostignućima, i ocenjuje da je sada pravi trenutak da načinimo korak u dobrom smeru, ka ekspancionalnom razvoju celog društva. Sa Aleksandrom Bogojevićem razgovarali smo i o planovima instituta za naredni period, izgradnji Verokio centra, Teslagram tehnologiji i značaju novog zakona za inovacioni ekosistem u Srbiji.

- Institut za fiziku je jedna ambiciozna institucija, a mislim da nam ne manjka ni racionalnosti. Iskreno, ne mislim da ni institut niti naša zemlja treba da se

porede sa nekim tri broja većim od nas, sa svetskim supersilama, ali Srbija može da se poredi, na primer, sa Švajcarskom. Svi će se složiti da je Švajcarska jedna vrlo uspešna zemlja naše veličine, slična po broju stanovnika i površini. Šta je čini uspešnom? Manje-više svi daju spisak od pet-šest stvari: uspešno čuvaju tuđe pare, dakle dobri su bankari, imaju razvijenu farmaceutsku industriju, prave čokolade i najbolje satove na svetu. To su one stvari koje obrnu točak stvaranja, a Švajcarci su dobro izabrali ono u čemu su najbolji, kao mala zemlja okružena supersilama. To je nešto čemu treba težiti.

A šta je to u čemu je Srbija najbolja, čime se mi možemo predstaviti svetu?

- Mi se sada nalazimo u jednom jako uzbudljivom periodu, koji obično i dođe posle nekog tamnog doba. Otvaraju nam se mogućnosti i pitanje je da li ćemo

ih zgrabiti. Kada bi me neko pitao da li ćemo za pet ili deset godina biti prepoznatljiviji po nečemu, skoro da bih mogao da tvrdim da će to biti po nekoj vrsti ekspertize kakve negujemo na Institutu za fiziku. Ne mislim kao nauka per se, već šta ta nauka može da dodiruje. Mi to već vidimo u jednom skoro spontanom naraštanju IT sektora kod nas i verujem da će se dodatno proširiti, postoje indikacije za to. Ne samo na nešto vezano za IT i veštačku inteligenciju već uopšte hi-tech segment. Mislim da će naši biolozi, medicinari, farmaceuti vrlo uskoro, ako ne već sada, zauzeti veoma kompetitivne male niše na svetskom nivou.

Kako izgleda put do te konkurentne pozicije na svetskom tržištu?

- Mi želimo da budemo naučnici i dalje, ali želimo i da upoznamo ostale delove našeg društva sa kojima imamo i želimo da imamo češće kontakte i da naučimo da govorimo istim jezikom. Na primer, kancelarija za privrednu saradnju između CERN-a i Srbije je upravo na Institutu za fiziku i to je jako zanimljivo. Mi smo praktično jedna mala privredna komora za sve te javne nabavke koje stalno raspisuje CERN. U tom procesu je institut samo katalizator, odnosno intermedijarna institucija, ali to je sasvim u redu. Jasno je da svi mi dobijamo u tom procesu.

Inače, mi u fizici imamo veliki broj izvanrednih ljudi u dijaspori i oni su naš najveći resurs, a naš posao je da te ljude povežemo sa maticom. To ne znači da će se svi oni fizički vratiti u Srbiju, ali u modernom svetu skoro da nije ni bitno gde se nalazite, jer postoje veoma razvijene

komunikacije. Na Institutu za fiziku smo zaustavili odliv mozgova, a to se ne čini barijerom na granici, već izgradnjom jakih institucija koje navode ljude da se sami vraćaju. Štaviše, povući će sa sobom i one koji „nisu na -ić“. Kod nas su fizičke i inženjerske nauke vrlo razvijene, ali značajno je i da svaka od zemalja u regionu ima dva ili tri centra koji su prepoznati regionalno.

Ljudi koji su se već vratili iz dijaspore uneli su određenu dinamičnost i sigurnost u sebe, i to se vremenom „prima“, jer niko ne želi da bude u pesimističnom modu. Zato je i biznis jako bitan, jer biznis ima merljive pokazatelje uspeha. Dakle, nisu firme iz IT sektora postale to što jesu jer su dobile pare od države, već su same postigle uspeh. Stvaraju se čitave nove niše. Mislim da će, kao jedna od njih, veštačka inteligencija jako napredovati.

Institut za fiziku je 2019. godine proglašen za prvi institut od nacionalnog značaja. Šta to tačno znači i koliko vam je ta „titula“ pomogla u daljem razvoju?

- Naša vizija je sledeća – nacionalni instituti su vodeće naučne institucije koje su izrasle dovoljno da mogu da razvijaju širu društvenu relevantnost. Znači, nisu samo jako dobri u svojoj oblasti, već njihov rad sada mora da ima neki širi smisao. Na primer, mi smo najveća institucija u fizičkim naukama i nije čudno da smo uključeni i u proces obrazovanja ljudi koje ćemo zapošljavati. Nacionalni instituti moraju imati i širu obrazovnu ulogu koja će osnažiti veze između nauke i visokog obrazovanja. Slično tome, inovaciona uloga oja-

čava vezu nauke i privrede. Uspeli smo to državi vrlo lepo da prezentujemo i država je prepoznala i podržala kao prioritetni projekat izgradnju i opremanje Verokio centra.

Šta je Verokio centar i zašto je on kapitalna investicija za Institut za fiziku, a i šire? Šta će naučna zajednica dobiti izgradnjom ovog centra?

- Verokio je mesto gde će se realizovati specijalističke, posle-diplomske i post-doktorske interdisciplinarne studije. Verokio je projektno centriran, a jedna generacija broji oko 100 ljudi različitih ekspertiza, okupljenih oko realizacije ambicioznog godišnjeg projekta. Na primer, kada odlučimo da pravimo određeni proizvod, treba nam šira ekspertiza – da li taj proizvod neko hoće da kupi, da li su potrebni inženjeri, naučnici, dizajneri... Ideja je da napravimo jednu platformu koju dosad nismo imali, uglavnom iz ekonomskih razloga, jer svi naši fakulteti nemaju dovoljno sredstava za praktičnu nastavu, nemaju prostora, opreme... Mi imamo, a uz ovu kapitalnu investiciju imaćemo i više, i tako ćemo privući veliki broj ljudi koji se nakon boravka u Verokiju vraćaju svojim institucijama, a u tom procesu će se naći i veliki broj stranaca, kao i povratnika.

U Srbiji nam nedostaju mesta gde se ljudi različitih znanja mogu integrisati i gde će naučiti da se poštuju, razumeju i rade zajedno. Jedno takvo mesto funkcioniše u CERN-u, zove se „Ideja na kvadrat“, a Srbija možda može biti i „na kub“.

Kako se razvija projekat Verokio? Dokle ste stigli sa realizacijom?

- Verokio projekat ima izvanrednu podršku na najvišem nivou. U ovom trenutku izgradnjom i opremanjem rukovodi Kancelarija za javna ulaganja. Kao budući korisnik, Institut za fiziku je izuzetno zadovoljan saradnjom i informacijama koje dobijamo. Koliko smo upoznati, savladani su svi administrativno-pravni izazovi, u toku je projektovanje koje se privodi kraju, a potom će radovi na izgradnji i opremanju trajati oko godinu dana. Naravno, nas kao korisnika isključivo zanima šta sledi u periodu eksploatacije.

U međuvremenu ne sedite skrštenih ruku. Šta Institut trenutno radi i kako se pripremate za „doba Verokija“?

U JEDNOJ ZGRADI 147 DOKTORA NAUKA

Institut za fiziku u Beogradu (Institute of Physics Belgrade - IPB) osnovali su 1961. godine Univerzitet u Beogradu i Vlada Srbije, kao centar za fizička istraživanja i edukaciju. Inicijativa za osnivanje bila je zasnovana na potrebi da se u posleratnoj Jugoslaviji sva nenuklearna fizička istraživanja ujedine u jednoj instituciji.

Institut je 2019. godine proglašen za prvi institut od nacionalnog značaja u Srbiji, a glavne aktivnosti su mu istraživanja u teorijskoj i eksperimentalnoj fizici. Institut ima 25 laboratorija u kojima radi 237 zaposlenih. Čak 62 odsto, odnosno njih 147 ima doktorsku titulu. Među istraživačima je 58 odsto zaposlenih mlađe od 45 godina, a žene čine 42 odsto osoblja.

Budžet za 2021. godinu iznosi 5,8 miliona evra, od čega je 73 odsto direktno finansiranje iz nacionalnog budžeta, 15 odsto dolazi od projekata dobijenih od Fonda za inovacionu delatnost, 10 odsto su doneli međunarodni projekti, a dva odsto prihoda od usluga za industriju i javni sektor.

- Trenutno imamo vremena da radimo ono što najbolje umemo, jer mi ne treba da budemo spremni da trčimo trku tek kada centar bude izgrađen. I sa onim što Institut već ima radimo neke manje obimne projekte i uspostavljamo saradnje koje su načelno dogovorene. Sada je u stvari jako uzbudljiv period.

Verokio će imati dva osnovna zadatka – jedan je širi obrazovni, a drugi je fokusiran na širi razvoj i komercijalizaciju novih proizvoda i procesa. Jednu generaciju Verokija će činiti oko 100 polaznika i oko 20-30 starijih kolega, među kojima i veći broj stranaca koji će dolaziti na nekoliko meseci. Ne sumnjam da će to ujedno biti i magnet za privlačenje budućih zaposlenih u razvojnim centrima i preduzećima instituta. Videli smo da Silikonska dolina ne nastaje daleko od Stanforda! Stanford i Silikonska dolina su sijamski blizanci koji se uzajamno osnažuju. Nismo i nećemo da budemo Silikonska dolina, ali ako želimo da imamo razvijen hi-tech sektor, moramo da učimo upravo iz takvih primera.

Potrebno nam je da kao država i narod povratimo samopouzdanje koje je, po mom mišljenju, naše prirodno stanje. A samopouzdanje se može povratiti samo kroz dobre primere.

Koji su to dobri primeri koje Institut može da predstavi javnosti? Kako podižete samopouzdanje?

- Republika Srbija je postala punopravni član CERN-a, na čemu je Institut za fiziku aktivno radio, a od čega danas ima mnogo koristi i za nauku i za našu privredu. Pored CERN-a, prenosimo i iskustva saradnje sa najvećim naučnim postrojenjem Nemačke – DESY- i sa mrežom nacionalnih instituta Italije (INFN). Idemo korak po korak, ali osnovno je da razvijemo te šire društvene uloge.

Dugo saradujemo i sa Svetskom bankom i njeni stručnjaci su nam pomogli u organizacionom smislu i po pitanju inovacija. Naučili smo da moramo imati 10 inovacija, pa će devet da propadne i izgubi sav novac, ali će ona deseta da zaradi više od svega uloženog. Privrednicima to može izgledati kao otkrivanje tople vode, ali za naučnika u našoj zemlji ovo je važan iskorak. Postavlja se naravno i pitanje – šta ako nemam para ni za onu prvu inovaciju?

PETINA ZAPOSLENIH BIĆE STRANI DRŽAVLJANI

- Ciljevi instituta u narednih 10 godina su ambiciozni: veliki rast u broju zaposlenih, u opremljenosti i relevantnosti toga što radimo. Kod broja ljudi se susrećemo sa ograničenjima veličine, jer ova zemlja nema toliko mladih ljudi koji će proći kroz veliki broj godina specijalizacije. Oni su tek negde posle 30. godine ovde nezavisni istraživači. To je naporan posao, a na nama je da mladima pokažemo da je i interesantan. Svaka profesija je uzbudljiva kada se radi na vrhunskom nivou, a mi smo u velikoj meri napravili takvu atmosferu da ljudi dolaze srećni na posao.

Radimo na širenju zone privlačenja i usisavanja najboljih ljudi. Naš desetogodišnji plan je da nam čak petina zaposlenih (20 odsto) budu strani državljani, pre svega iz susednih država koje čine zajednički jezički i kulturni prostor i nekada su bile jedna zemlja. To je moguće uraditi, ali nije lako. Trenutno nismo ni blizu toga, imamo tek dva procenta stranaca, ali proces je uspešno pokrenut – kaže profesor Bogojević.

Mi smo uspeali da sami isfinansiramo jednu inovaciju i imali smo veliku sreću da je ona bila dovoljno dobro osmišljena, da je i dalje živa i postepeno se širi. To je Teslagram tehnologija koja je jako interesantna i mnogima je potpuno neočekivano da se tako nešto kuva u jednom Institutu za fiziku, ali ona je zapravo spoj fizičkih i bioloških znanja i vrlo praktičnih potreba biznisa za čuvanjem, odnosno definisanjem i dokazivanjem da je neko vlasnik nekog proizvoda ili ideje, na način koji se ne može falsifikovati.

Zašto je Teslagram tako značajan?

- Teslagram je zasnovan na tome da neki biološki sistemi nude najsofisticiraniju nanotehnologiju koju niko neće moći da falsifikuje u narednih 100 godina. Možda će u nekom trenutku svaka novčanica na svetu imati u sebi Teslagram, kao što sada ima hologram. U saradnji sa blockchain tehnologijama, Teslagram može biti osnov za nove primene koje će imati ključnu ulogu u priredi 21. veka.

U pripremi je novi Zakon o inovacionoj delatnosti. Šta očekujete od ovog propisa i šta bi on mogao da donese Institutu i istraživačima?

- Pre pet-šest, možda i više godina pokrenut je proces fundamentalnih promena. U tom procesu smo dobili Zakon o nauci i istraživanjima koji je jedan mnogostruko moderniji propis nego pre, i to je krovni zakon za nas. Jednako važan akt je Zakon o inovacionoj delatnosti. Institucije koje predvode te procese učestvovala su u jednom stručnom delu pripreme ovih zakona, pa tako i naš institut.

Ne sumnjam da će ovaj zakon biti

pravno utemeljenje nekih procesa. Nas interesuje da pravni okvir bude dovoljno fleksibilan i podsticajan. Takođe nas interesuje da se uspostave finansijski instrumenti koji su podsticajni, iako neki od njih već lepo rade. Važan primer je Fond za inovacionu delatnost i to je jedan mali dragulj. Uložena je mala količina para, a rezultati su приметni. Save-tovali su nas ljudi koji su učestvovali u sličnim procesima u drugim zemljama.

Mislim da se sada u Srbiji stvara jedna masa ljudi koji veruju da mogu da rade, a za nas naučnike je najinteresantniji deo upoznavanje one druge, privredne strane.

Zakon nije jedini dokument koji se tiče naučne zajednice?

- Mi imamo i nešto što je iznad tih zakona, i u čijoj smo pripremi aktivno učestvovali kao institucija, a to je Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Srbije. To je jako interesantan i ambiciozan dokument, zove se „Moć znanja“.

Kolika je ta „moć znanja“?

- Znanje može da transformiše Srbiju. Gde je krajnji domet? Ne znam! Mi se sada nalazimo u eksponencijalnom procesu i "ako on ne potraje dugo" ostaćemo na sadašnjem ili sličnom nivou, jer eksponencijalnoj funkciji treba puno vremena da se „zaleti“. Ali, ako se rast zasnovan na znanju nastavi, za deset godina ćemo živeti u sasvim drugoj državi. Mi smo zemlja koja čini samo hiljaditi deo stanovništva naše planete, ali imamo kapacitet da ljudskom društvu doprinesemo značajno više od jednog promila.

MARKO ANDREJIĆ

MIS BETON

PROIZVODNJA I UGRADNJA
BETONSKE GALANTERIJE

Konopnica BB
16210 Konopnica
063 803 75 94 062 203 375
misbeton@hotmail.com
www.misbeton.com

STR NAR

PRODAVNICA MEŠOVITE ROBE

Kralja Petra I 127 38220 Kosovska Mitrovica

028/422 339
063/83 04 502
064/30 75 060

Startap ekosistem u Srbiji ima potencijal i u poslednjih 4-5 godina je znatno napredovao u smislu kvaliteta timova koji osnivaju startape i ozbiljnosti pristupa izradi proizvoda ili usluge. Ono što je još uvek potrebno jeste dodatni kapital. Novca ima i možemo da ga privučemo u Srbiju, ali to je lakše rešiv problem nego druga boljka od koje patimo svi u regionu – socijalizam koji je ovde bio prisutan, ocenjuje trenutno stanje na startap sceni Srbije Miloš Matić, investicioni menadžer fonda ICT Hub Venture, prvog privatnog investicionog fonda u Srbiji.

U razgovoru za Biznis.rs on kaže da je glavni izazov nedostatak korporativne kulture i hronični manjak prodajnih veština. Prema njegovim rečima, u Evropi morate da budete dobro umreženi ili da budete mnogo dobar prodavac.

- Naši startapi su toliko zaljubljeni u svoje proizvode i moj veliki fokus u radu sa njima je upravo na tome da ih izbacim iz te faze. Najčešće moram da im objasnim da je neophodno validiranje na tržištu, proveru da li je nekome potreban njihov proizvod ili usluga, jer to je jedina vrednost koju želim da vidim. Imamo još mnogo da radimo, ali krećemo se u dobrom smeru – ističe Matić.

Ulaganja u startape u najranijoj fazi

ICT Hub Venture je zvanično počeo sa poslovanjem u februaru 2017. godine, ali se ideja rodila još krajem 2015. godine. Ovo je potpuno privatni investicioni fond koji je u trenutku osnivanja okupio sedmoru pojedinaca (fizičkih lica) i ICT Hub, kao pravno lice koje je okupljalo tu ekipu.

- Tada smo imali veliki san da napravimo Silicijumsku dolinu kod nas. Razmišljali smo – bićemo prvi. Niko se tada nije usuđivao da investira dalje od nekretnina ili nekog opipljivog biznisa, tako ni naše zakonodavstvo nije prepoznavalo alternativne izvore finansiranja, pa smo morali da se osnujemo kao firma koja ulaže u druge firme. To je bio jedini način da realizujemo našu ideju – objašnjava Miloš Matić.

Već 2017. godine imali su prve tri investicije. Tada je ICT Hub Venture ulagao do 30.000 evra u ideje, a mogli su da se prijave i timovi sa prezentacijama, dakle u najranijoj fazi razvoja. Sledeće, 2018. godine napravili su još tri ulaganja i tada su malo

U PRIPREMI NACIONALNA STRATEGIJA ZA RAZVOJ SRPSKOG STARTAP EKOSISTEMA

INVESTITORI SVE VIŠE GLEDAJU PREMA ISTOČNOJ EVROPI

INTERESOVANJE STRANIH INVESTITORA ZA SRPSKE STARTAPE PONOVO SE PROBUDILO IZ VIŠE RAZLOGA. JEDAN OD NJIH JE NEKOLIKO USPEŠNIH EXITA, PA SVI ŽELE DA VIDE ŠTA SE TO KRIJE U SRBIJI I REGIONU. DRUGI JE TO ŠTO JE U SAD I EVROPI SVE TEŽE PRONAĆI KOMPANIJE U KOJE MOŽETE DA INVESTIRATE I DA OČEKUJETE ADEKVATAN POVRAT NOVCA

promenili dinamiku, jer se već video dramatičan razvoj celog ekosistema.

- Prijavljivali su se mnogo zreliji timovi i ideje. Tada smo rešili da moramo da odložimo korak sa tržištem i odlučili da povećamo investicije na 50.000 evra. Takođe, malo smo pojačali kriterijume i, samim tim, donekle smanjili rizik sa naše strane, ali smo želeli i da edukujemo tržište da ne može tako lako da se dobije privatni kapital. Videli smo da postoje i veliki naponi države da se upumpaju bespovratna sredstva u najranije faze startapa i mi smo morali polako da se izmeštamo iz toga. Premestili smo se u malo zreliju fazu – navodi naš sagovornik.

Jedan od glavnih postulata rada ICT Hub Venture-a je da žele da budu pravi partneri startapa u koje ulažu i da im ponude svoju mrežu kontakata i znanje. U kontaktu sa drugim investitorima mogu da im obezbede i novu rundu finansiranja. Kako ističe Matić, posao im je da osnivačkom timu startapa olakšaju biznis.

U planu fond od nekoliko desetina miliona evra

Princip rada im je da ulažu do 50.000 evra za 10-15 odsto vlasništva u startapu. Danas u svom portfoliju imaju 10 kompanija – četiri su propale, dok je šest i dalje operativno. To je iznad evropskog proseka Venture Capital industrije, gde za četiri godine postojanja propadne 80 odsto portfolija.

- Nastavljamo dalje i sada planiramo naš institucionalizovani fond koji će biti kapaciteta nekoliko desetina miliona evra za investiranje. Ovaj fond će imati potpuno drugačiju investicionu politiku, uz

identične postulate, dok će ICT Hub Venture nastaviti da podržava preduzetnike u ranim fazama. Naše procene su da će nam trebati oko dve godine da radimo na podizanju novog fonda, ali možda se ispostavi da to bude mnogo kraće – navodi Miloš Matić.

Naš sagovornik ističe da je kod investicija izuzetno bitna brzina. Investiciona odluka ne može da se donosi šest meseci, mora da se donese za najviše tri-četiri nedelje. Kako kaže, u Evropi je sada najveći problem upravo brzina, jer postoje veliki investicioni fondovi koji za dve nedelje realizuju investiciju, a drugi fondovi ne mogu da prate tu dinamiku i gube najbolje prilike.

- Tri od šest startapa u koje smo uložili, a koji su nastavili da rade, podigli su druge runde finansiranja I, kada pogledamo matematiku, mi smo već tačno 3,8 puta povratili novac koji smo uložili. Najviše volimo da ulažemo u B2B (business-to-business) softver ili software-as-a-service, jer ljudi koji sede u našem fondu imaju taj background. Naravno, posmatramo i B2C (business-to-consumer) startape, ali je takve ideje jako teško realizovati kod nas. Vrlo su zahtevne za investiciju i nema prostora za greške – objašnjava Miloš Matić.

Među startapima iz portfolija ICT Hub Venture koji su nastavili da rade ističe se Trickest, kompanija koja se bavi sajber bezbednošću i koja je nedavno uzela investicije nekih od najvećih investicionih fondova u Evropi – Early Bird, koji upravlja sa 1,5 milijardi dolara, i Credo Ventures iz Praga, koji je napravio vrlo uspešan exit sa rumunskom kompanijom koja je izašla na berzu u Njujorku za 38 milijardi dolara vrednosti.

Miloš Matić

Tu su i kompanije Bitebell, koja se bavi automatizacijom dostave u restoranima, zatim Publitio, online platforma za media menadžment, i Miracle Dojo, gejmig kompanija koja radi i gejmfikaciju poznatih ličnosti i korporativnih brendova. Peti startup je iz Crne Gore, Daktilograf, koji razvija veštačku inteligenciju za automatsko prevođenje govora u tekst (speech-to-text), a šesti je One Assessment, tehnološka kompanija koja radi evaluaciju prijave za posao.

Strategija startup ekosistema

Nacionalna strategija za razvoj startup ekosistema Srbije od 2021. do 2025. godine bila je na javnoj raspravi do 3. novembra. Miloš Matić je bio u radnoj grupi koja je pisala Strategiju i kaže da je ovakav dokument svakako dobrodošao.

- Već godinu dana radimo na tome. Bavi smo se načinima investiranja, relak-

SERIJSKI PREDUZETNICI

Miloš Matić veruje da će nastati generacija preduzetnika koji vole to čime se bave, vole svoje kompanije i ne žele da rade u korporacijama. Oni će želeći da stvaraju nešto novo i tako ćemo dobiti serijske preduzetnike koji će vraćati znanje i kapital ovde kod nas, držati ga u zajednici. Prema rečima našeg sagovornika, fali nam upravo to zajedničko znanje o preduzetništvu.

- Imamo tek nekoliko serijskih preduzetnika koji su napravili te famozne exite, prodali svoje kompanije i sada je pitanje da li će nastaviti sa nekim novim projektima i angažovati nove ljude. Tada bi te osobe bile izuzetno vredne. Ti ljudi bi trebalo da pričaju sa mladima, da im postanu mentori i da im kažu koje su ključne greške, kao i da ih nauče prodajnim veštinama.

siranjem zakona za organizaciju investicije, poreskim olakšicama za investitore, pre svega, za anđele investitore u vidu poreskog kredita od 30 odsto ako realizuju investiciju. Ako neko ulaže u fond, to bi isto trebalo da se računa u poreski kredit. Bilo je tu mnogobrojnih predloga koji nisu ušli u ovu strategiju, a mislim da su kvalitetni, ali verujem da će naknadno biti ubačeni ili možda postati deo nove strategije za narednih pet godina. Mislim da je zato važno da država ima takav dokument ispred sebe – ističe naš sagovornik i dodaje da je svima nama u interesu da imamo jaku IT scenu, što znači jake investitore i ekosistem koji podržava osnivače startapa, kao i jaku vezu sa inostranstvom.

- Tu je i predlog za osnivanje fonda fondova Srbije, koji bi takođe trebalo da počne sa radom naredne godine i trebalo bi da bude pod okriljem Fonda za inovacionu delatnost – naglašava Matić.

On navodi da se interesovanje stranih investitora za srpske startape probudilo iz nekoliko razloga. Jedan od njih je što smo imali nekoliko uspešnih exita i to se pročulo, pa ljudi žele da vide šta se krije u Srbiji i regionu. Drugi je, prema njegovim rečima, to što je novac koji se ulaže na Zapadu ogroman, i sada je već u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) i Evropi teže pronaći kompanije u koje možete da investirate i da očekujete povrat novca.

- Sada investitori gledaju prema Istočnoj Evropi, jer za manje novca mogu dobiti vrlo perspektivne kompanije za svoj portfolio.

Matić ocenjuje da pandemija jeste uzdrmala ekonomiju, ali da je IT industrija dobila svoju šansu baš sada, pogotovo sa tradicionalnijim biznisima koji su uvideli da moraju da se digitalizuju, da smanjuju troškove, da se optimizuju...

- Pošto smo održali portfolio i sada smo sigurni da su naši startapi na dobroj putanji, planiramo da nastavimo sa investicijama. Ipak, na nama je i da malo procenimo dalju strategiju. Svakako, želim da investiramo još u jednu ili dve kompanije u narednih godinu dana. Pored toga, tražićemo i investitore za naš novi fond, ali ICT Hub Venture neće prestajati sa ulaganjem, samo ćemo se prilagoditi tržištu. Moja vizija je da postanemo jedna od prvih vrata na koja će startup da zakuca u ovom regionu – zaključuje Miloš Matić.

 MARKO ANDREJIC

KADA ĆE BITI ZAVRŠEN NAJVEĆI KAPITALNI PROJEKAT U CRNOJ GORI

AUTO-PUT SA MNOGO NEPOZNATIH

ONO U ČEMU SE SLAŽU I VLAST I OPOZICIJA JESTE VAŽNOST AUTO-PUTA ZA DALJI EKONOMSKI RAZVOJ CRNE GORE, SA AKCENTOM NA RAVNOMERNIJI REGIONALNI RAZVOJ, ODNOSNO ZAMAJAC SIROMAŠNOG, A RESURSIMA BOGATOG SEVERA DRŽAVE. SA ASPEKTA TURIZMA KAO GLAVNE PRIVREDNE GRANE I IZVORA FINANSIRANJA DRŽAVE, AUTO-PUT JE NEPROCENJIVO VREDAN. ZBOG BOLJE POVEZANOSTI I DOSTUPNOSTI OČEKUJU SE RAZVOJNE INVESTICIJE U OVOM DELU CRNE GORE, ŠTO BI IMALO DODATNI SOCIJALNI I DRUŠTVENI ZNAČAJ

Kada će konačno biti otvorena prva deonica auto-puta Bar-Boljare? Koliko će koštati putarina, a koliko ceo auto-put i da li će je otplaćivati više budućih generacija poreskih obveznika u Crnoj Gori? Hoće li zaista biti ekoloških incidenata i trajnog uticaja na životnu sredinu duž trase puta? To su pitanja koja u vezi sa najvećim kapitalnim projektom trenutno zaokupljaju pažnju crnogorske javnosti.

Sledeće pitanje, koje zanima i region, tiče se nastavka izgradnje i spajanja sa srpskim delom auto-puta, takođe planiranim do Boljara. Jer, prva faza obuhvata deonicu Smokovac-Mateševo, koja predstavlja središnji deo auto-puta koji povezuje Podgoricu i sever Crne Gore. Druga faza je deonica Mateševo-Andrijevića, kao i obilaznica oko Podgorice, treća Andrijevića-Boljare, a četvrta Podgorica-Đurmani (Bar).

Resorni ministar za kapitalne investicije Mladen Bojanić najavio je za kraj novembra završetak građevinskih radova na prioritetnoj deonici Smokovac-Mateševo dugoj 41 kilometar. Nije precizirano kada će put biti dostupan za korišćenje i da li će pristupne i izlazne petlje i okolni putevi biti završeni ili bar elementarno funkcionalni. Predstoji završetak radova na elektromašinskim instalacijama, kao i uvezivanje celokupnog sistema za kontrolu i upravljanje auto-putem što, s obzirom na kompleksnost i veličinu samih radova, može uticati na to da put ne bude pušten u saobraćaj u tom roku. Konačnu odluku o otvaranju auto-puta doneće Državna komisija za tehnički pregled radova u skladu sa važećim propisima, prema kojima korišćenje složenog inženjerskog objekta, u šta spada i auto-put, nije dozvoljeno pre dobijanja upotrebne dozvole. Izvođač ra-

dova, kineska kompanija China Road and Bridge Corporation – CRBC poslovično je uzdržana u komunikaciji s javnošću, dok glavni podizvođač, crnogorski Bemax, s ponosom redovno predstavlja svoje učinke u ovom poslu.

Evropa neće da vraća kineski kredit

Na trasi prioritetne deonice izgrađeno je 20 mostova ukupne dužine 6,09 kilometara, 16 dvocevni tunela ukupne dužine 17,74 kilometara, a otvorena trasa je projektovana na dužini od oko 17,17 kilometara. Sa 63 metra nadmorske visine kod Smokovca, auto-put u Mateševu dolazi na preko 1.100 metara, što govori o kompleksnosti projekta. Projektovana brzina na ovoj deonici auto-puta je 100 kilometara na sat, a vreme putovanja između Podgorice i Kolašina skraćuje se sa sadašnjih 90 na samo 25 minuta. Po nekim najavama, cena putarine iznosila bi 3-3,5 evra.

Izgradnja auto-puta, započeta 2015. godine, praćena je velikom pažnjom javnosti, u kojoj su prednjačili političari opozicije i deo nevladinog sektora.

Ugovorena cena radova bila je 809,6 miliona evra, što je kasnije značajno premašeno dopunom vodovodne i elektro mreže, kao i petlje Smokovac. Treba napomenuti da zapadni partneri nisu blagonaklono gledali na izbor finansijera i izvođača radova, naglašavajući oprez u vezi sa mogućim uticajem takozvanih „trećih strana“ u državi koja je kandidat za članstvo u EU. Ceo posao je započet već na osnovu idejnog, a ne glavnog projekta, što je dodatno unelo neizvesnost u vezi sa prilikama na terenu, rokom za završetak i konačnom cenom zbog naknadnih i nepredviđenih radova.

FOTO: YOUTUBE

Kada je reč o finansiranju, Crna Gora se kod kineske Eksim banke kreditno zadužila 944 miliona dolara na period od dvadeset godina za izgradnju prioritetne deonice auto-puta Bar-Boljare, i dodatno još 90 miliona za pristupne puteve. Vlada Crne Gore, koja je posao ugovorila, tada pod premijerom Milom Đukanovićem, svoju odluku je obrazlagala najboljim uslovima koje je kineski partner ponudio u odnosu na druge zainteresovane strane. Finansijski aranžman je, između ostalog, uključivao grejs period do 2021. godine, tako da je prva rata kredita plaćena tek u julu ove godine. Posao je zaključen u tada povoljnijim dolarima, ali bez mehanizma zaštite od valutnog rizika, što je takođe bio predmet kritike crnogorske javnosti.

Nakon izborne promene parlamentarne većine i formiranja nove vlade, Crna Gora je u aprilu uputila zvaničan zahtev Evropskoj uniji (EU) kojim traži pomoć za poravnanje kineskog duga. Iz EU je saopšteno da postoji zabrinutost evropskih institucija kada je reč o kreditima koje je Crna Gora preuzela od kineskih banaka, naglašavajući da one ne vraćaju kredite koje zemlje uzimaju od trećih strana. Ipak, vlada je uz pomoć američkih i evropskih partnera uspešla da hedžing aranžmanom smanji kamatu na kredit Eksim banke sa dva odsto, što će na godišnjem nivou doneti uštedu budžetu od osam miliona evra. Hedžing je napravljen na 14 godina, pri čemu na dve godine postoji mogućnost preispitivanja uslova. Ni ovaj aranžman nije prošao bez kritike javnosti, posebno parlamentarne, zbog nedovoljne transparentnosti i navodnog nepoštovanja procedura od resornog Ministarstva finansija.

DA LI JE CRBC UGROZIO PRIRODU?

Ekologija je još jedna tačka sporenja u vezi sa ovim projektom. Iz nevladinog sektora, u kojem prednjači MANS Vanje Čalović, CRBC je optuživan da je u UNESCO zaštićenom području devastirao korito reke Tare, narušavajući njen prirodni tok. Više nevladinih organizacija podnelo je krivične prijave ne samo protiv kineske kompanije, već i više crnogorskih zvaničnika iz prethodne vlasti, koje su smatrali odgovornima. Prema navodima ekologa, reka Tara je devastirana kod Mateševa u dužini od šest kilometara. CRBC je predložio da analizira stanje biodiverziteta i poribljavanja Tare nakon završetka radova, pri čemu na lokacijama iskopavanja očekuje prirodno izravnavanje dna korita. U Predlogu za sanaciju navedeno je, između ostalog, da kvalitet zemljišta nije poremećen i da nema potrebe za njegovim saniranjem. Izvođač radova je ponudio da sanira kritičnih 500 metara, što u Ministarstvu ekologije smatraju njihovom zakonskom obavezom na osnovu nalaza inspekcije, a ne pitanjem dobre volje. Inspeksijski nalaz je takođe naložio vraćanje korita reke u prvobitno stanje na više tačaka izvođenja radova.

Tajna dokumentacija

Naime, dokumentacija za hedžing proglašena je tajnom zbog, kako je rečeno, zaštite reputacionog rizika zemlje. Nakon nekoliko meseci, ministar finansija i socijalnog staranja Milojko Spajić, koji slovi za najbližeg saradnika premijera Krivokapića, dao je pojedinim nevladinim organizacijama dokumentaciju na uvid, uz apel da se original dokumentacije o transakcijama sa međunarodnim i domaćim finansijskim institucijama ne objavljuje na internet medijima, uključujući i društvene mreže. Obrazloženje za taj apel glasi da bi objavljivanje „moglo da naruši stećeni ugled i poverenje koje Crna Gora kao partner zasigurno uživa kod domaćih i inostranih banaka, što potvrđuju uspešno realizovane transakcije u prethodnom periodu“.

Neprikladno postupanje sa dokumentacijom moglo bi dovesti do situacije da banke imaju pristup informacijama jedne o drugima, naročito u pogledu karakteristika određenog proizvoda i finansijskih detalja koji su vezani za njih, te da se time naruši i koncept intelektualne svojine i tržišne konkurencije, navodi se takođe u ovom obrazloženju. Ministar Spajić je ocenio da je aranžman oko smanjenja kamate trebalo potpisati mnogo ranije jer je, kako je naveo, zbog nepretvaranja dolarskog duga u evre, država imala ukupan dug od oko 109 miliona evra.

Veliku buru izazvala je i petlja Smokovac. Ivan Brajović, tadašnji ministar saobraćaja i pomorstva, kasnije predsednik Skupštine Crne Gore, optuživan je da je „zaboravio“ da ugovori projektovanje i izgradnju petlje Smokovac, što je dodatno poskupelo radove. Na sajtu Bemax-a, koji

gradi i ovu zahtevnu petlju, navodi se ugovoreni iznos od 28 miliona evra. Brajović, inače građevinski inženjer, kategorično je odbacio sve optužbe u vezi sa auto-putem, naglašavajući da je veoma ponosan na ceo projekat i podsećajući da je u istoriji crnogorskog parlamentarizma najduža rasprava vođena upravo o Predlogu zakona o auto-putu, te da nije ostalo ništa nerazmotreno, sakriveno i zaboravljeno. O samoj petlji Smokovac Brajović je rekao da je u cilju obezbeđenja funkcionalne celine auto-puta, Projektnim zadatkom predviđena obaveza da se projektuje petlja Smokovac sa svim pripadajućim elementima.

- Petlja Smokovac je mesto ukrštanja dva auto-puta, čija se izgradnja planira u budućnosti (Jadransko-jonski auto-put, čiji se jedan krak upravo na tom mestu preklapa sa auto-putem Bar-Boljare, dok drugi krak treba da ide prema Albaniji).

Do kraja godine utvrđivanje kontaktne tačke prema Srbiji

Ministarstvo kapitalnih investicija već radi i na drugoj deonici od Mateševa do Andrijevice, dugačkoj 23 kilometra. Prema ranijoj proceni, vrednost radova je 273 miliona evra, a izgradnja bi trajala dve godine. U toku je izrada idejnog projekta i elaborata o zaštiti životne sredine za ovu deonicu, kao i obilaznicu Smokovac-Farmaci. U toku je takođe i izrada Idejnog rešenja za deonicu Andrijevice-Boljare, a do kraja ove godine očekuje se potpisivanje Sporazuma o utvrđivanju kontaktne tačke na granici prema Srbiji. Radi se i na novoj Studiji opravdanosti za čitav auto-put Bar-Boljare, koja se finansira uz podršku Evropske komisije.

Prethodna vlada premijera Duška Markovića tvrdila je da druga deonica neće biti finansirana novim zaduženjem, već bi bili razmatrani modeli poput koncesije i javno-privatnog partnerstva ili njihovog kombinovanja. Pominjalo se takođe da je gradnja ove deonice moguća preko privatno-javnog partnerstva sa CRBC. Jedna od mogućih varijanti tada razmatranog partnerstva bila bi da Kinezi za izgradnju druge deonice dobiju pravo naplate putarine na obema deonicama na period od 20 godina.

Vlada je želela da počne izgradnju druge deonice iz više razloga. Time bi prva deonica dobila na značaju, bio bi obezbeđen veći protok vozila, a po nekim procenama i nastavljen veštački rast bruto domaćeg proizvoda na osnovu rasta investicija iz javne potrošnje. Kako sada stvari stoje, ovaj scenario malo je verovatan.

Ono u čemu se slažu i vlast i opozicija, koje su od 30. avgusta zamenile uloge, jeste važnost auto-puta za dalji ekonomski razvoj Crne Gore, sa akcentom na ravnomerniji regionalni razvoj, odnosno zamajac siromašnog, a resursima bogatog severa države. Sa aspekta turizma kao glavne privredne grane i izvora finansiranja države, auto-put je neprocenjivo vredan. Zbog bolje povezanosti i dostupnosti očekuju se razvojne investicije u ovom delu Crne Gore, što bi imalo dodatni socijalni i društveni značaj. Ne manje važan je bezbednosni faktor. Uz značajno umanjene opasnosti biće obezbeđen brži, lakši i komforniji putnički i teretni saobraćaj u odnosu na magistralni put kroz kanjon Platije. Ovo su glavni argumenti koji donekle umanjuju zebnju od duga kojeg treba vraćati. Postoji opšta saglasnost da se vrednost i značaj auto-puta ne može i ne sme meriti protokom vozila i naplatom putarine.

Da li će novogodišnja putovanja ka severu Crne Gore biti ulepšana i olakšana prethodno otvorenim auto-putem uoči lokalnih izbora u decembru u nekoliko opština, među kojima je i Mojkovac, znaćemo uskoro. Biće takođe zanimljivo videti ko će bolje iskoristiti najveći kapitalni projekat u istoriji države: sadašnja opozicija na čelu sa DPS, pod čijim je upravljanjem auto-put najvećim delom izgrađen, ili pak vlast koja ga završava i sigurno neće propustiti priliku da uz isticanje sopstvenih zasluga preseče vrpču i provoza prvi krug.

 ANA RADONJIĆ

ŠTA SU SE SVETSKI LIDERI DOGOVORILI NA SAMITU U RIMU

OD GLOBALNOG MINIMALNOG POREZA DO KLIMATSKIH PROMENA I VAKCINA

LIDERI GRUPE 20 NAJRAZVIJENIJIH EKONOMIJA SVETA JEDNOGLASNO SU, NA SAMITU KOJI JE ODRŽAN 30. I 31. OKTOBRA, PODRŽALI UVOĐENJE GLOBALNE MINIMALNE PORESKE STOPE KOJA TREBA DA SPREČI DA VELIKE KORPORACIJE SKRIVAJU PROFIT U PORESKIM RAJEVIMA. DEO POREZA NA DOBIT MULTINACIONALNE KOMPA NIJE ĆE OD 2030. PLAĆATI U ZEMLJI U KOJOJ OSTVARUJU DOBIT, A NE SAMO U ZEMLJI U KOJOJ SU ZVANIĀNO REGISTROVANE

Fotografija lidera najmoćnijih zemalja sveta ispred Fontane di Trevi, koja je ovekovećila momenat bacanja novčića preko ramena i zamišljanja želja, sigurno je doprinela popularizaciji Rima kao turistiĀke destinacije, ali ne toliko promociji ove barokne atrakcije koju je mnogo godina pre njih proslavio reditelj Frederiko Felini u filmu "DolĀe vita". Ono po Āemu Āe sasvim sigurno ostati zapamćeni jeste da su u VeĀnom gradu postigli istorijski sporazum o uvoĀenju globalnog minimalnog poreza na dobit od 15 odsto.

Lideri Grupe 20 (G20) najrazvijenijih ekonomija sveta jednoglasno su, na Samitu koji je odrŹan 30. i 31. oktobra, podrŹali uvoĀenje globalne minimalne poreske stope koja treba da spreĀi da velike korporacije skrivaju profit u poreskim rajevima. Deo poreza na dobit multinacionalne kompanije Āe od 2030. plaćati u zemlji u kojoj ostvaruju dobit, a ne samo u zemlji u kojoj su zvaniĀno registrovane.

Cilj ove reforme jeste da spreĀi da multinacionalne kompanije, kao Źto su Google, Amazon, Facebook i Apple, plaćaju male poreze u odnosu na prihode.

Globalni porez pogaĀa 100 najvećih kompanija

Sporazum predviĀa da se oporezuje 100 najvećih kompanija sa profitnom marŹom od najmanje 10 odsto i godišnjim prihodom ne manjim od 20 milijardi dolara. To bi trebalo da poveća postojeće poreske prihode Źirom sveta za

oko 125 milijardi dolara godišnje, kao i da se primenom minimalnog poreza od 15 odsto prihoduje joŹ 150 milijardi dolara godišnje.

Dogovor je poĀetkom oktobra postiglo 136 zemalja koje sa viŹe od 90 odsto uĀestvuju u svetskom BDP-u, pod okriljem Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD).

Āinjenica da su se Irska, MaĀarska i Estonija poĀetkom oktobra u poslednjem trenutku prikljuĀile dogovoru omogućila je OECD-u da zavrŹi pregovore baŹ uoĀi

PODRŹKA MALIM I SREDNJIM PREDUZEĆIMA

Italijanski premijer Mario Dragi govorio je i o velikom znaĀaju malih i srednjih preduzeća koja je pogodila pandemija i nastojanjima na globalnom nivou da se podstakne ekonomski razvoj. U Deklaraciji je prepoznata uloga tehnologije i inovacija kao kljuĀnih pokretaĀa za globalni oporavak i odrŹivi razvoj. Imajući na umu potrebu da se podrŹi bolje ukljuĀivanje malih i srednjih preduzeća u digitalnu ekonomiju, lideri G20 su se obavezali da Āe ojaĀati njihove akcije i meĀunarodnu saradnju ka digitalnoj transformaciji proizvodnje, procesa, usluga i poslovnih modela. TakoĀe, podrŹali su upotrebu veŹtaĀke inteligencije za podsticanje konkurencije i inovativnosti malih i srednjih preduzeća i novoosnovanih firmi.

sastanka u Rimu. Njihovo pridruŹivanje je vaŹno jer Francuska Źeli da iskoristiti svoje predsedavanje Evropskom unijom od januara 2022. godine kako bi donela evropsku uredbu o minimalnom porezu za koju je potrebna jednoglasna odluka.

Sporazum doprinosi i nestanku trgovinskih tenzija izmeĀu Sjedinjenih AmeriĀkih DrŹava (SAD) i Evrope jer Āe omogućiti zemljama meĀu kojima su Francuska, Italija i Źpanija da ukinu poreze na digitalne usluge koji su ciljali ameriĀke tehnoloŹke kompanije Google, Facebook i Amazon.

Predsednik SAD DŹozef Bajden, koji je predlagao da minimalna poreska stopa bude 21 odsto, ipak je zadovoljan usvojenim predlogom.

- Na samitu G20 lideri koji predstavljaju 80 odsto svetskog BDP-a jasno su dali podrŹku snaŹnom globalnom minimalnom porezu. To je viŹe od dogovora o porezu. To je diplomatija koja preoblikuje naŹu globalnu ekonomiju i koristi naŹim graĀanima - naveo je Bajden na Tviteru.

EU i SAD ugovorile ukidanje carina na Āelik i aluminijum

Amerika kao inicijator i najuporniji zagovornik uvoĀenja minimalnog globalnog poreza na dobit postigla je joŹ jedan znaĀajan dogovor na margini Samita. ReĀ je o sporazumu sa Evropskom unijom (EU) o ukidanju carina na uvoz evropskog Āelika i aluminijuma, koje je nametnula Trampova administracija. DŹozef Bajden i Ursula fon der Lajen okonĀali su zategnute trgovinske odnose, tako da i EU od 1. decembra neĀe viŹe primenjivati uvedene reciproĀne mere na uvoz ameriĀkih proizvoda.

SAD su u junu 2018. godine uvele carinu od 25 odsto na evropski Āelik i 10 odsto na evropski aluminijum, navodeći kao razlog zabrinutost za nacionalnu bezbednost. EU je ukljuĀila kontramere za ameriĀki izvoz u vrednosti od 6,4 milijarde evra. Dodatno, da bi zaŹtitila svoje ĀeliĀane, EU je uvela kvote na uvoz Āelika iz trećih zemalja, meĀu kojima je i Srbija.

Sa druge strane, sa Kinom i Rusijom nije iŹlo tako glatko. Bajden je kritikovao ove dve sile zbog nedovoljne spremnosti da se na samitu saglase sa znaĀajnim inicijativama o klimatskim promenama. RazoĀaralo ga je to Źto se lideri velikih zagaĀivaĀa Si Āinping i Vladimir Putin nisu

FOTO: TANJUG/AP

pojavi u Rimu i što njihove države u suštini nisu prihvatile bilo kakvu obavezu u borbi sa klimatskim promenama.

Čini se da je na velikoj sceni G20 bilo manje uspeha nego na sastancima koji su se održavali na margini. Skup vodećih ekonomskih sila u svetu završen je deklaracijom koja ne oskudeva u ocenama, zaključcima, namerama i podrškama, ali nema odluka, rokova ni fiksnih izvora novca za postizanje proklamovanih mera.

Klimatske promene kao glavna tema

Navedeno je da će nacionalni planovi smanjenja emisije štetnih gasova biti unapređeni po potrebi, ali se ne navodi nikakav konkretan rok osim 2050. godine, kada bi trebalo da se prestane sa emitovanjem ugljen-dioksida. Kina, najveći emiter, odredila je sebi rok do 2060. godine, a na 2050. se nisu obavezale ni Indija ni Rusija.

Lideri najvećih svetskih ekonomija su se saglasili da do kraja 2021. godine ukinu finansiranje proizvodnje električne energije koja se dobija iz uglja u inostranstvu, ali nisu postavili cilj za postepeno izbacivanje uglja u svojim zemljama. Grupa 20, koja uključuje Brazil, Kinu, Indiju, Nemačku i SAD, proizvodi oko 80 odsto ukupne količine štetnih gasova.

Putin, koji se na samit uključio putem video-veze, rekao je da je temperatura vazduha u Rusiji porasla za više od pola stepena u proteklih deset godina i da njegova zemlja oseća posledice globalnog zagrevanja. Podsetio je da Rusija aktivno učestvuje u međunarodnim naporima za očuvanje klime.

Kineski predsednik Si Đinping pozvao je lidere Grupe 20 na konkretne akcije po principu zajedničke, ali diferencirane odgovornosti za rešavanje pitanja klimatskih promena i energetike, ocenivši da su to najistaknutiji globalni izazovi.

Navodeći česte pojave ekstremnih vremenskih neprilika i nedavne turbulencije na međunarodnom energetskom tržištu, Si Đinping je putem video-linka pozvao međunarodnu zajednicu da uravnoteži zaštitu životne sredine i ekonomski razvoj, kao i da uzme u obzir sredstva za život ljudi dok se nose sa klimatskim izazovima. Predložio je da zemlje članice G20 preuzmu vodeću ulogu u unapređenju i primeni naprednih tehnologija.

Lideri su postavili novi cilj da usmere 100 milijardi dolara ka najsiromašnijim zemljama kako bi im pomogli da se nose sa klimatskim promenama. Ta suma bi bila obezbeđena iz fonda od 650 milijardi dolara koji je Međunarodni monetarni fond stavio na raspolaganje putem novog izdavanja svojih specijalnih prava povlačenja. Ali nije precizirano kada i kome će taj novac biti dat. Podržali su uvođenja čistih energija i tehnoloških inovacija, jer privatni sektor već ubrzava uvođenje čistih tehnologija, ali smatraju da bi javno finansiranje povuklo zelenu ekonomiju.

„Nastavićemo da podržavamo oporavak“

Italijanski domaćini su teme ekonomskog oporavka i zdravlja nametnuli kao prioritete. Zaključeno je da se privrede oporavljaju solidnim tempom zahvaljujući vakcinaciji. Uprkos rastućoj inflaciji, podstaknutoj poskupljenjem energenata, kao i uskim grlima u lancima snabdevanja, što opterećuje svetsku ekonomiju koja se još uvek potresa zbog poremećaja izazvanih pandemijom, lideri G20, koji su se prvi put uživo sastali posle dve godine, odbacili su brzopletu uklanjanje nacionalnih podsticajnih mera.

- Nastavićemo da podržavamo oporavak, izbegavajući bilo kakvo prevremeno povlačenje mera podrške, istovremeno čuvajući finansijsku stabilnost i dugoročnu fiskalnu održivost i čuvajući se od

negativnih rizika i negativnih prelivanja - rekli su.

Što se tiče inflacije, centralne banke će pažljivo pratiti rast cena i reagovaće po potrebi. Lideri G20 su naglasili da će ostati na oprezu prema globalnim izazovima, kao što su poremećaji u lancima snabdevanja i nadgledaće kako se ekonomije oporavljaju. Složili su se da je okončanje pandemije ključno za uspostavljene lance snabdevanja. Da bi izbegli pritiske na trgovinske tokove, pozvali su privatni sektor da im se priključi u rešavanju problema kako bi smanjili zaostatke. Lideri G20 su se dogovorili da podstiču veću međunarodnu saradnju na kratkoročnim prekidima u lancima snabdevanja. Oni takođe planiraju da ojačaju i diversifikuju lance snabdevanja od oslanjanja na određene sirovine do proizvodnje i distribucije.

Vakcine i za najsiromašnije

Multinacionalizam je ocenjen kao jedini odgovor na pandemiju, sa neophodnom pomoći u finansiranju i distribuciji vakcina najsiromašnijima na svetu. To je urgentno jer postoje zemlje gde je vakcinisano samo tri odsto stanovništva, što je prihvaćeno jednoglasno od strane svih lidera, sa namerom da se pomogne i do kraja ove godine vakciniše 40 odsto stanovništva planete, a 70 odsto do kraja 2022. godine što dalje znači uvećanje proizvodnje vakcina, kao i transfer tehnologija proizvodnje.

Predsednici Kine i Rusije su se založili za međusobno priznavanje dostupnih vakcina protiv virusa Covid-19, posebno između zemalja članica grupe 20 industrijski najrazvijenijih zemalja.

Lideri 20 najvećih svetskih ekonomija podržali su ideju da se sa 300 na 100 dana smanji rok farmaceutskim kompanijama za razvoj novih vakcina, lekova i testova tokom pandemije virusa Covid-19. Jedna od mera koja se smatra ključnom za smanjenje vremena potrebnog za razvoj vakcina i lekova je skraćivanje kliničkih ispitivanja, što bi moglo biti ostvareno kroz olakšavanje saradnje u sprovođenju ispitivanja, uspostavljanje velikih registara za volontere i veće uključivanje regulatora tokom ispitivanja.

U znak podrške lideri G20 su se slikali sa lekarima i medicinskim osobljem rimske bolnice Spalancani, koja je bila i ostala sinonim za borbu protiv pandemije.

 IVANA LAZAREVIĆ

NiTechnoClima

Vitka Radenkovića 34
18240 Gadžin Han
063/405408
018/512076
office@nitechnoclima.com

PROIZVODNJA RASHLADNE I
VENTILACIONE OPREME I
OPREMA ZA KLIMATIZACIJU I
VENTILACIJU

pogrebnaoprema M.rs
U bolu, u tuzi, uvek uz Vas...

Prote Isakovića 17 34300 Arandjelovac
064/1612866, 064/8876486
matija.dragojevic82@gmail.com
www.pogrebnaopremam.rs

pogrebni kovčezi
sa svom pratećom opremom
prevoz pokojnika u zemlji i inostranstvu
štampa umrlica
venci i suze od prirodnog i veštačkog cveća
crnina
svećnjaci i sveće
restoran za ručavanje do 100 mesta
ketering služba
(isporuka hrane na adresu)

BROJ RADNIKA NA INTERNETU SE POVEĆAVA, ALI U REGIONU TRENUTNO NEMA VELIKIH PROMENA

TRŽIŠTE FRILENSERA U STAGNACIJI

IAKO ZEMLJE ČLANICE EU SA ALBANIJOM I CRNOM GOROM IMAJU PROSEČNU CENU RADA PO SATU KOJA JE VIŠA OD 20 DOLARA, U SVIMA NJIMA JE DOŠLO DO PADA. PAD JE BIO NAJIZRAŽENIJI U HRVATSKOJ – 72 CENTA PO SATU, A NAJMANJI U CRNOJ GORI – SVEGA 0,02 CENTA PO SATU. S DRUGE STRANE, OSTALE TRI ZEMLJE KOJE IMAJU I ZNAČAJNIJE NIŽE PROSEČNE CENE RADA ZABELEŽILE SU RAST – OD 0,81 CENT U BOSNI I HERCEGOVINI DO SKROMNIJEG RASTA U SEVERNOJ MAKEDONIJI (0,26 CENTI) I SRBIJI (0,19 CENTI)

Iako se globalno broj radnika na internetu povećava, najnovije merenje ukazuje da je tržište gig radnika u regionu, nakon snažne ekspanzije prethodnih godina, u svojevrsnoj stagnaciji, jer se populacija registrovanih frilensera smanjila za 2,15 odsto, pokazuje najnovije istraživanje Centra za istraživanje javnih politika.

- Posle negativnih trendova na početku pandemije, nastavljen je trend rasta udela žena na platformama i smanjenje jaza u zaradama između polova - navodi autor istraživanja, vanredni profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu i član tima Gigmetra centra Vladan Ivanović.

Vodeće globalne platforme u jugoistočnoj Evropi po broju registrovanih

gig radnika su Upwork, Freelancer i Guru, na kojima je u najnovijem merenju Gigmetra registrovano 104.988 korisnika u posmatranih devet zemalja regiona: Mađarskoj, Rumuniji, Bugarskoj, Severnoj Makedoniji, Albaniji, Crnoj Gori, Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.

Upwork najpopularnija platforma za frilensere u regionu

U odnosu na prethodno merenje iz februara 2021. godine, najnoviji podaci pokazuju značajne promene u pogledu udela tri dominantne platforme. Naime, na Freelanceru se drastično smanjio broj aktivnih gig radnika (17,1 odsto) što je, verovatno, rezultat delovanja više

faktora među kojima su promene u metodologiji same platforme u prikazivanju aktivnih gig radnika i potencijalno manja atraktivnost Freelancera u odnosu na druge platforme.

Nasuprot prethodnom merenju, gde je Guru ostvario značajniji rast u broju korisnika, on je u najnovijem merenju zabeležio neznatan rast (0,6 odsto), dok je dominantna platforma u ovom delu Evrope - Upwork - dodatno učvrstila svoju poziciju.

- Rast broja aktivnih korisnika na Upworku bio je značajan i u apsolutnom i u relativnom smislu - skoro 3.000 novih korisnika i rast od 7,1 odsto u odnosu na prethodno merenje. Ovakvi trendovi su doneli značajne promene u morfologiji tržišta. Upwork danas zauzima skoro 43 odsto tržišta, Freelancer je pao na 25 odsto, dok je Guru učvrstio poziciju drugog dominantnog igrača na tržištu, sa udelom od 32,3 odsto - objašnjava Ivanović.

Naš sagovornik naglašava da bez obzira na to što je Upwork imao najveći rast broja aktivnih korisnika u prethodnih šest meseci, on i dalje nije dominantna platforma u svim zemljama u regionu. U sedam od devet posmatranih zemalja - Srbiji, Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji, Crnoj Gori, Albaniji, Hrvatskoj i Bugarskoj - Upwork ima vodeću poziciju, dok je u Rumuniji i Mađarskoj ostao na trećem, odnosno drugom mestu.

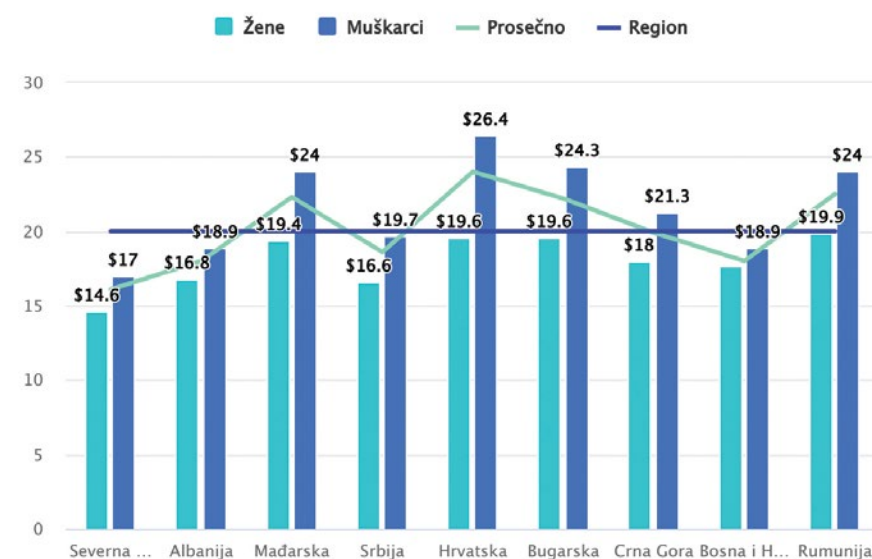
Međutim, i u Rumuniji i u Mađarskoj su njegovi tržišni udeli veoma značajni i povećani su za 3,3 odsto u slučaju Rumunije, odnosno 1,27 odsto u slučaju Mađarske. Ova platforma je stekla značajnu popularnost u Bosni i Hercegovini, gde je zabeležen rast korisnika od gotovo 10 odsto, dok je u Crnoj Gori on bio nešto veći od sedam odsto. Ostale zemlje, uz male varijacije, zabeležile su skroman rast.

Rast broja frilensera zabeležile sve zemlje regiona osim Bugarske

Najsvežiji podaci o radu frilensera u regionu pokazuju da je najveći broj gig radnika na dominantnoj platformi lociran u dve zemlje - Rumuniji i Srbiji, gde je aktivno 44,8 odsto ukupnog broja radnika u regionu koji rade na Upworku.

Kada je reč o kretanju broja radnika,

CENA RADA U REGIONU

IZVOR: CENTAR ZA ISTRAŽIVANJE JAVNIH POLITIKA

sve zemlje su, sa izuzetkom Bugarske, zabeležile rast u broju gig radnika – od 0,3 odsto u Mađarskoj i 0,6 odsto u Srbiji, do skoro 40 odsto u Bosni i Hercegovini. Vrlo veliki rast je zabeležila i Crna Gora sa 20,4 odsto. Izraženiji rast je imala i Hrvatska (12 odsto), Makedonija (8,4) i Albanija (6,6), ali i Rumunija – 5,6 odsto.

Merenje prema broju gig radnika na 100.000 stanovnika, na dominantnoj platformi najviše zaposlenih na gig tržištu ima Severna Makedonija.

- Sa 249 gig radnika na 100.000 stanovnika, odnosno 87 više od Srbije, koja je drugoplasirana sa 162 radnika, Severna Makedonija je i dalje na dominantnoj poziciji u regionu. Značajno učešće imaju još i Albanija i Crna Gora, dok ostale zemlje imaju drastično manje vrednosti ovog pokazatelja ocenjuje Vladan Ivanović.

- Brojnost populacije u ranijem periodu, u kombinaciji sa različitim dinamikom rasta u prethodnih šest meseci, uticala je i na relativne udele koje su zabeležile pojedine zemlje u najnovijem merenju na regionalnom nivou. Konkretno, Srbija je doživela najveći pad u udelu radnika u regionu (1,64 odsto), dok je pad udela ostalih zemalja skroman – od 0,7 odsto u Bugarskoj, 0,4 u Mađarskoj, 0,3 u Rumuniji, a u Albaniji (0,05 odsto) je stanje praktično nepromenjeno. Nasuprot tome, blagi rast su zabeležile Makedonija (0,1 odsto), Crna Gora (0,2 odsto), Hrvatska (0,3 odsto), dok je ogroman rast broja gig radnika u Bosni, приметно povećao i njen udeo u regionalnoj gig populaciji – za 2,4 odsto.

Najskuplju radnu snagu u regionu ima Hrvatska

Iako je tražena prosečna cena radnog sata nastavila sa daljim padom (0,02 centa po satu), taj pad je mali, što govori da je došlo do stabilizacije tržišta rada, makar kada je cena rada u pitanju.

Najskuplju radnu snagu i dalje ima Hrvatska (24,04 dolara po satu), dok je najniža cena rada i dalje u Severnoj Makedoniji (16,05 dolara za sat).

Iako zemlje članice EU plus Albanija i Crna Gora imaju prosečnu cenu rada po satu koja je viša od 20 dolara, u svima njima je došlo do pada prosečne cene rada. Pad je bio najizraženiji u Hrvatskoj – 72 centa po satu, a najmanji u Crnoj Gori –

DOMAĆI GIG RADNICI DOMINIRAJU U OBLASTIMA MULTIMEDIJE I KREATIVNIH USLUGA

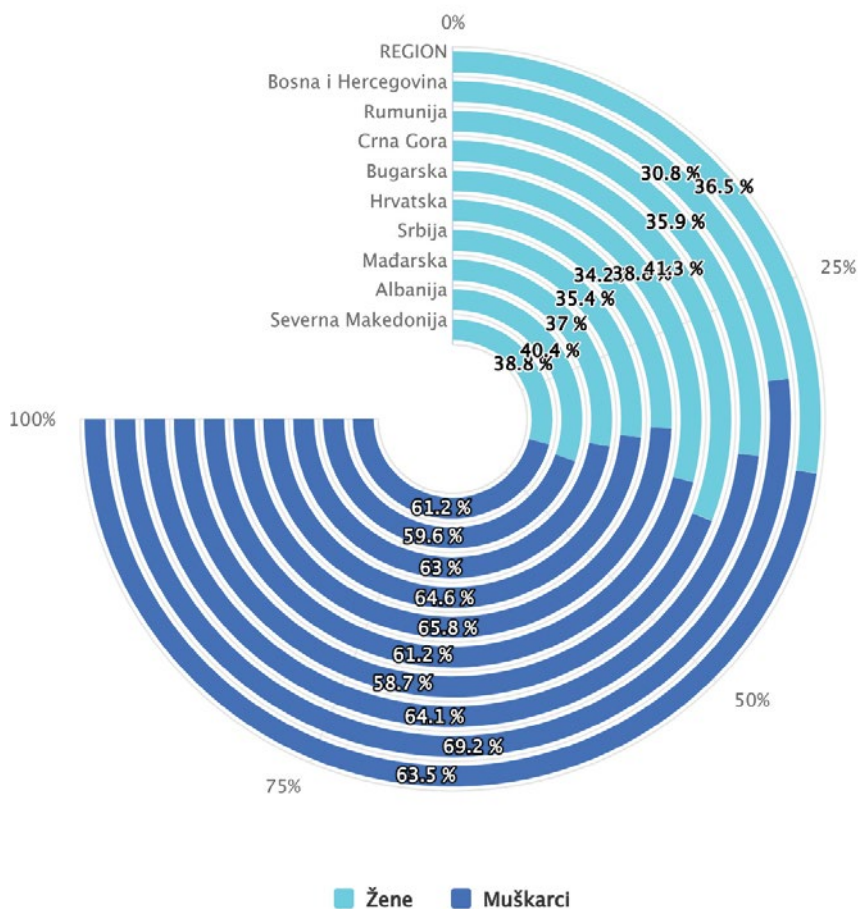
Albanija ima dve oblasti u kojima ima najveće vrednosti u odnosu na prosek regiona i u odnosu na sve ostale zemlje regiona – to su profesionalne usluge, što je nova oblast, i prodaja i marketing, što je bio slučaj i u prethodnom merenju. Po ovom obeležju je jedinstvena, jer nijedna druga zemlja nema dve oblasti u kojima ima izražene prednosti u odnosu na druge zemlje.

Ako se posmatraju sve profesije, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora i Hrvatska imaju najniži stepen specijalizacije, pošto u ovim zemljama ne postoje profesije koje imaju najviši udeo u odnosu na ostale zemlje regiona ili koje značajno odstupaju u odnosu na regionalni prosek.

Rumunija sa drugom najbrojnijom populacijom gig radnika se pojavila kao regionalni lider u domenu razvoja softvera – broj gig radnika u ovoj oblasti je vrlo blizu broju gig radnika u oblasti kreativnih usluga i multimedije, gde ih je najviše aktivno.

- U Severnoj Makedoniji postoji izražena komparativna prednost u oblasti unosa podataka i administrativnim uslugama. Srpski gig radnici i dalje dominiraju u oblasti multimedije i kreativnih usluga – najveći broj radnika je koncentrisan u ovoj oblasti – objašnjava autor istraživanja, vanredni profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu i član tima Gigmetra Vladan Ivanović.

RASPODELA POLOVA U REGIONU

IZVOR: CENTAR ZA ISTRAŽIVANJE JAVNIH POLITIKA

Vladan Ivanović

svega 0,02 centa po satu. S druge strane, ostale tri zemlje, koje imaju i značajnije niže prosečne cene rada zabeležile su rast – od 0,81 cent u Bosni i Hercegovini, do skromnijeg rasta u Severnoj Makedoniji (0,26 centi) i Srbiji (0,19 centi).

Neposredna posledica je konvergencija i smanjivanje jaza u zaradama koje ostvaruju gig radnici u zemljama regiona, iako su i dalje prisutne značajne razlike.

- Uočeni pozitivan uticaj pandemije identifikovan u prethodnom merenju, koji se odnosi na konvergenciju (prosečnih) zarada između muškaraca i žena, je nastavljen. Prosečna cena rada po satu je kod žena u najnovijem merenju porasla za 2,4 p.p, pa se može zaključiti da je definitivno nestao negativan inicijalni uticaj koji je pandemija imala na konvergenciju dohodaka, a koji je zabeležen u maju i oktobru 2020. godine – navodi naš sagovornik.

Najnovije merenje Gigmetera nam je donelo i nove mogućnosti posmatranja radnika koji su radili na projektima u trenutku merenja.

Prema rečima našeg sagovornika prosečna uposlenost gig radnika u regionu iznosila je 17,9 odsto – procenat gig radnika meren u odnosu na ukupnu popula-

ciju koji je u trenutku merenja radio na konkretnim projektima. Najveći procenat angažovanja je bio u Srbiji (23,8 odsto), dok je najmanji broj radno aktivnih u trenutku merenja bilo u Albaniji (10,4 odsto).

Neizvesna budućnost srpskih radnika na internetu

Problem sa kojim se od prošle godine suočavaju frilenseri u Srbiji i dalje je aktuelan.

Radna grupa koja bi trebalo da radi na nacrtu zakona koji bi konačno definisao status frilensera još uvek se ne sastaje redovno, što sve gig radnike drži u velikoj neizvesnosti s obzirom na to da bi od 1. januara sledeće godine, prema važećim Izmenama i dopunama zakona o porezu na dohodak građana, neoporezivi deo trebalo da bude duplo manji nego sada, samo 18.300 dinara, a normirani troškovi koji trenutno iznose 50 odsto bi trebalo da se potpuno ukinu.

Tamara Petrović iz Udruženja radnika na internetu (URI) kaže da njihova organizacija stalno podseća da je ostalo još malo vremena da se njihov status reši.

- Ponovo smo podsetili da je 1. januar blizu i da frilensere životno zanima da ne

budu oporezovani onako kako sada stoji u Zakonu o porezu na dohodak građana, jer 1. januara ističe povoljno poresko opterećenje, a počinje nikad gore, po kojem će ogroman broj frilensera morati da državi daje i 50 odsto svojih prihoda. Moramo da damo sve od sebe da se to ne dogodi – ističe Petrović.

Naša sagovornica naglašava da će se URI boriti da frilenseri u Srbiji nastave sa radom i da novi nameti budu „izdržljivi“ za većinu frilensera.

- U udruženju intenzivno razgovaramo sa članovima koji još uvek ne znaju kako da posluju, da li će im dolaziti naknadna poreska rešenja, kako da se prijave, da li se isplati da postanu preduzetnici. Takođe, potražnja za online poslovima je sve veća usled pandemije, dok su zarade sve manje - navodi Petrović.

Iako je prilikom postignutog sporazuma između predstavnika frilens zajednice i Vlade Srbije dogovoreno da će se od 1. januara primenjivati novi zakon na čijem nacrtu bi trebalo da radi formirana radna grupa, nakon prvog sastanka radne grupe nije bilo reči o Zakonu o fleksibilnim oblicima rada, već samo o rešenju statusa frilensera.

Koosnivačica i programska direktorka Centra za istraživanje javnih politika Branka Anđelković kaže da bi, prateći trendove kako u Evropi tako i globalno, tek sada bilo neodgovorno i kontraproduktivno razmatrati nestandardne forme rada van sistemskog Zakona o radu.

- Promena ovog zakona se već odavno očekuje. Radnici su već u slabijoj pregovaračkoj poziciji no ranije, ne treba im još i država koja će im dalje urušavati status u korist poslodavaca, bilo da su registrovani u zemlji, bilo van nje. Centar za istraživanje javnih politika se sve vreme zalaže za to da se razne fleksibilne forme rada razmatraju u kontekstu Zakona o radu i na toj poziciji čvrsto stoji – zaključuje Branka Anđelković.

Gigmetar je prvi instrument koji opisuje digitalnu geografiju Srbije i zemalja u regionu u odnosu na rod, zarade i profesije kojima se najčešće bave digitalni radnici. Nastao je u decembru 2019. godine kao rezultat napora Centra za istraživanje javnih politika da osvetli fenomen rada na online platformama u Srbiji i Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi.

 LJILJANA BEGOVIĆ

TWINNING PROJEKAT KAO SREDSTVO ZA JAČANJE INSTITUCIONALNIH KAPACITETA

SPROVOĐENJE ZAKONSKIH NORMI BITAN ČINILAC ZA ZAŠTITU POTROŠAČA

ŠIRA JAVNOST TREBA DA SE UPOZNA SA POTROŠAČKIM PRAVIMA I OBAVEZAMA TRGOVACA, KAO I SA ULOGOM UDRUŽENJA ZA ZAŠTITU POTROŠAČA NA LOKALNOM NIVOU. POSEBNA PAŽNJA JE POSVEĆENA IZGRADNJI ORGANIZACIONIH KAPACITETA KOJI BI PRATILI ECG-NET (MREŽA EVROPSKIH CENTARA ZA POTROŠAČE) I INFORMISANJU SREDNJOŠKOLACA I STUDENATA O OVOJ TEMI, IMAJUĆI NA UMU KONSTANTAN RAST ONLINE KUPOVINE, DRUŠTVENE MREŽE I INOVACIJE NA INTERNETU KOJE MLADI PRATE

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) Srbija je dobila status države pridružene Evropskoj uniji (EU). Dve najvažnije obaveze koje je naša zemlja preuzela potpisivanjem ovog dokumenta su uspostavljanje zone slobodne trgovine i usklađivanje zakonodavstva sa pravom EU, a uz ovaj sporazum Srbija ima i razne benefite. Među njima su veća bezbednost proizvoda i zaštita potrošača kao preduslov da

se izbegnu posledice po zdravlje stanovništva, zatim niže cene proizvoda i znatno veća mogućnost izbora usled liberalizacije trgovine sa EU. Srbija je dobila pristup tržištu od 490 miliona potrošača, što je rezultiralo konstantnim porastom izvoza iz Srbije i smanjivanjem trgovinskog deficita u trgovini sa EU.

Od 2001. godine, kroz nekoliko različitih instrumenata i fondova Evropska unija je obezbedila više od tri milijarde

evra bespovratnih sredstava za podršku reformama. Srbija je trenutno korisnik Instrumenta za pretprijetnu pomoć 2014-2020. (IPA II), iz kojeg je okvirno opredeljeno 1,5 milijardi evra kroz akcione programe. To je finansijski alat koji podržava strategiju proširenja EU, čija namena je da pruži pomoć zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima u procesu pristupanja EU. Među IPA projektima su i Twinning projekti koji državi korisnici obezbeđuju direktnu razmenu iskustva i informacija sa državama članicama EU.

U svetlu usvajanja i primene novog Zakona o zaštiti potrošača sprovodi se i Twinning projekat „Dalje jačanje zaštite potrošača u Srbiji u novim tržišnim uslovima“ u Sektoru za zaštitu potrošača Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija (MTTT). Projekat sprovodi konzorcijum Slovačke, Nemačke i Poljske, a partneri iz zemalja članica EU su Ministarstvo ekonomije Slovačke Republike, Nemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju i Kancelarija za konkurenciju i zaštitu potrošača iz Poljske.

- Cilj ove saradnje je da se ojačaju kapaciteti nadležnih institucija, među njima primarno Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija, kroz radionice, obuke i studijske posete, sa posebnim fokusom na obaveze koje ima institucija zadužena za zaštitu potrošača u prekograničnoj saradnji – kaže za Biznis.rs stalni savetnik na ovom projektu Ivan Majerčak iz Slovačke.

Unapređenje saradnje ministarstva i lokalnih samouprava

Iz ministarstva za naš mesečnik navode da su rezultati Twinning projekta raspoređeni u okviru sedam komponenti i usmereni na različite korisnike i različite komponente zaštite potrošača.

- Planirano je da u toku realizacije projekta eksperti daju podršku u harmonizovanju nacionalnog zakonodavstva sa evropskim pravom. Benefiti projekta su i u tome što će se unaprediti saradnja i pronaći najbolji model saradnje MTTT sa predstavnicima lokalne samouprave, u cilju angažovanijeg učešća istih u sistemu zaštite. Jedan od očekivanih rezultata je i stvaranje Intranet sistema, odnosno online platforme za razmenu informacija unutar resornog ministar-

stva kako bi se, u skladu sa zahtevima savremenog doba, uspostavila brža komunikacija i administrativna saradnja - kažu iz ovog ministarstva.

Projekat je započeo neposredno pred usvajanje novog Zakona o zaštiti potrošača i njegovo finansiranje je u iznosu od 1,5 miliona evra. On će direktno doprineti daljem razvoju integrisanog i koherentnog sistema zaštite potrošača putem primene zakonodavstva koje je usklađeno sa pravnim tekovinama Evropske unije, kao i putem osnaživanja kapaciteta i unapređenja saradnje svih institucija koje se bave zaštitom potrošača, posebno kroz osnaživanje partnerstva između MTTT i nevladinih organizacija.

- Konkretno, projekat se bavi prednostima i promovisanjem vansudskog rešavanja sporova u široj javnosti, zaštitom potrošača pri online transakcijama, jačanjem regionalno uravnoteženog pružanja zaštite potrošača, podizanjem svesti javnosti o potrošačkim pravima i osnaživanjem institucionalnih kapaciteta, kao i potrošačkih organizacija. Digitalno doba donosi nove izazove i nove procese u svakodnevnom životu, budući da smo svi potrošači. Šira javnost treba da se upozna sa potrošačkim pravima i obavezama trgovaca, kao i ulogom udruženja za zaštitu potrošača na lokalnom nivou. Posebna pažnja je posvećena izgradnji organizacionih kapaciteta koji bi pratili ECC-net (mreža evropskih centara za potrošače) i informisanju

ŠTA SU TWINNING PROJEKTI?

Twinning je instrument za izgradnju kapaciteta institucija koji je razvila Evropska komisija, a koji se zasniva na partnerskoj saradnji državnih uprava zemalja članica EU i zemlje korisnice radi ostvarenja obaveznih rezultata koji su dogovoreni zajedno sa Komisijom. Sama reč Twinning potiče od engleske reči twin – blizanac, što ukazuje na izjednačavanje praksi među državama partnerima i „blizanačku“ sličnost. To je alat namenjen izgradnji institucija kroz koji se stručno znanje iz državnih uprava zemalja članica prenosi državnim institucijama zemalja kandidata, potencijalnih kandidata i zemalja koje su obuhvaćene Politikom susedstva Evropske unije.

- Suština ovih projekata je da dovedu do operativnog rezultata u određenoj oblasti. Postizanje ovog rezultata zahteva dugu i temeljnu saradnju između zemlje korisnice i zemlje članice, kao i sprovođenje svih aktivnosti neophodnih za postizanje željenih ciljeva. Vrednost projekata se razlikuje u zavisnosti od trajanja, procenjenih potrebnih resursa, obima angažmana. Ovde nije reč o finansijskoj pomoći ili kupovini opreme, već je fokus na prenošenju znanja i iskustva iz administracija država članica, sa fokusom na izazove sa kojima su se suočavale na tom putu i izbegavanje grešaka koje su one napravile prilikom, na primer, usklađivanja zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije ili pri uspostavljanju određenih mehanizama, procedura... Uz brzu elektronizaciju državne administracije koja je u toku, kako u EU tako i u zemljama u pretpristupnom procesu, sve je češći slučaj da se kroz projekte planira nabavka softvera. Twinning kao takav ne može da obezbedi hardver/tehnički aspekt nekog projekta, ali sa druge strane može da pomogne u nabavci softverske opreme koja je daleko skuplja – objašnjava Ivan Majerčak. Dakle, finansiranje projekta obuhvata angažman eksperata iz država članica Evropske unije koji svoje znanje i ekspertizu prenose korisnicima projekta, a takođe su predviđene i studijske posete tokom kojih se korisnik projekta upoznaje sa primerima iz prakse.

srednjoškolaca i studenata o ovoj temi, imajući na umu konstantan rast online kupovine, društvene mreže i inovacije na internetu koje mladi prate – objašnjava Majerčak i dodaje da je, sa druge strane, pažnja usmerena ka potpunoj digitalizaciji procesa u okviru Sektora za zaštitu potrošača Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija.

- To vodi ka efektivnim elektronskim uslugama za građane u oblasti vansudskog rešavanja sporova, potrošačkih prigovora, širenja informacija o zaštiti potrošača, kao i usluga za e-trgovce koji pokušavaju da uspostave ili unaprede svoje poslovanje i tako uđu na zajedničko EU tržište - ističe naš sagovornik.

Novi Zakon o zaštiti potrošača

Kako kažu iz ministarstva, Zakon o zaštiti potrošača usklađen je sa 13 evropskih direktiva. Pored inkorporiranja odredbi evropskog zakonodavstva, jedan od bitnih činilaca za uspostavljanje efikasnog sistema zaštite potrošača jeste i sprovođenje zakonskih normi.

- Usled toga se konstantno jačaju kapaciteti institucija u kvantitativnom i kvalitativnom smislu. Projekti koje finansira Evropska unija fokusirani su na pružanje podrške zemlji kandidatu da se u prepristupnoj fazi uspostavi sistem koji može da odgovori zahtevima zajedničkog tržišta. Prepristupni pregovori su proces koji zahteva vreme i u okviru koga se prati stanje u pregovaračkim poglavljima i ocenjuje stepen napretka koji mora da zadovolji EU standarde. Kada je u pitanju siva ekonomija, a sa aspekta zaštite potrošača, resorno ministarstvo u različitim kampanjama u kojima se obraća potrošačima, kao i kroz različite medije – zvaničnu internet stranicu, televizijske kanale, kao i na YouTube-u – posebnu pažnju usmerava na angažovano ponašanje potrošača. Podsticanjem potrošača da imaju odgovoran pristup u svakoj transakciji (i online putem) i da poznaju svoja prava, na indirektnan način se utiče na sivu ekonomiju - ističu iz Ministarstva trgovine.

Podsetimo, Zakon o zaštiti potrošača usvojen je 9. septembra 2021. godine, a primena istog počinje 20. decembra, dok odredbe koje uređuju vansudsko rešavanje sporova počinju sa primenom od 20. marta 2022. godine.

- Novine ovog zakona odnose se, pored ostalog, na vansudsko rešavanje sporova, uvođenje registra „Ne zovi“, kao i na uvođenje prekršajnih naloga. Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donetih na osnovi istog vrši Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija, dok inspekcijски nadzor vrše Sektor tržišne inspekcije i Sektor turističke inspekcije. Procena Zakona o zaštiti potrošača može se vršiti nakon godinu dana primene, a na osnovu godišnjih izveštaja o radu inspekcije koji se izrađuju na osnovu Zakona o inspekcijском nadzoru. Godišnji izveštaji o radu inspekcije, u skladu sa navedenim zakonom, sadrže obavezne elemente, iz-

među ostalog, preventivno i korektivno delovanje inspekcije.

Iz ministarstva za Biznis.rs nisu mogli da kažu kakvi su efekti prethodnog zakona, odnosno koliki su gubici zbog nedostataka mehanizama za određivanje sankcija zbog nepoštovanja primene zakona.

- U procesu izrade propisa obavezno se sprovodi analiza efekata propisa koja sadrži ključna pitanja za analizu finansijskih efekata propisa. U okviru analize nisu rađeni parametri koji su ukazivali na finansijske efekte primene Zakona o zaštiti potrošača, koji je usvojen 2014. godine, ali su navedeni efekti odredaba novog zakona. Između ostalog, navedeno je da, i pored činjenice da će postupak vansudskog rešavanja spora biti obavezan za trgovce, privredni subjekti

neće imati dodatna finansijska opterećenja, s obzirom na to da će resorno ministarstvo podsticati i pružati podršku osnivanju i radu tela za vansudsko rešavanje potrošačkih sporova. Isto tako, institut prekršajnog naloga koji je propisan za određene prekršaje, propisan je tako da ne bude restriktivan za trgovce koji naprave određeni prekršaj, a koji priznaju odgovornost - objašnjavaju iz Ministarstva trgovine.

U tom slučaju, trgovci koji prihvataju odgovornost za prekršaj plaćanjem polovine izrečene kazne u roku od osam dana od dana prijema prekršajnog naloga oslobađaju se plaćanja druge polovine izrečene kazne (pravno lice – 50.000 dinara, odgovorno lice u pravnom licu – 8.000 dinara i preduzetnik – 30.000 dinara).

MILJAN PAUNOVIĆ

САМОСТАЛНИ СИНДИКАТ
ЕСТРАДНИХ УМЕТНИКА
И ИЗВОЂАЧА СРБИЈЕ

Dečanska 14, 11000 Beograd, 011 323 92 60, sin.estradesrbije@gmail.com

www.sindikatestrade.org.rs

Agencija za knjigovodstvene usluge

SAVETI SB D.O.O.

Blagojevićeva 15, 25000 Sombor
Tel: 025 415 766 Mob: 063 533 161
svetlana@savetisb.com
www.savetisb.com

**KNJIGOVODSTVENE I
RAČUNOVODSTVENE
USLUGE**

POLJOPRIVREDNI REZULTATI OVE GODINE DALEKO OD REKORDNIH, ALI NISU LOŠI

MANJI PROIZVOĐAČI MORAJU DA SE OKRENU VISOKOPRINOSNIM KULTURAMA

SVAKAKO TREBA RAZMIŠLJATI O TRŽIŠTIMA KINE, SAD, JUGOISTOČNE AZIJE, JER SU ONA OGROMNA I IMAJU VELIKI POTENCIJAL, ŠTO DODATNO DOLAZI DO IZRAŽAJA U VREME EKSPANZIJE E-COMMERCE PLATFORMI. VIDLJIVOST SVIH VRSTA ROBE, PA I HRANE I PREHRAMBENIH PROIZVODA, ZNAČAJNO JE PORASLA ZAHVALJUJUĆI INTERNET SERVISIMA. SADA STRANCI LAKO MOGU DA SAZNAJU ZA SRPSKI AJVAR, ALI ISTOVREMNO DOMAĆI MALI PROIZVOĐAČI MORAJU DA UVIDE DA IM JE TU ŠANSA. NAŠE CENE SU VEOMA KONKURENTNE, A POJEDINI PROIZVODI VEOMA KVALITETNI

Iako je ovogodišnja poljoprivredna sezona bila problematična kada je reč o vremenskim uslovima, njen krajnji rezultat, u suštini, nije bio loš. Problem je ukoliko se njeni rezultati porede sa prošlogodišnjim, koji su pak nadmašili višegodišnje proseke i postavili nekoliko rekorda u našoj zemlji. S druge strane, manji prinosi pojedinih kultura delimično su nadomešteni rastom cena.

Cena soje je još u maju dosegla desetogodišnji maksimum sa oko 85 dinara po kilogramu, dok su tokom godine jači cenovni rast beležili i pšenica, kukuruz, suncokret...

- Kada se posmatra na godišnjem nivou, cena svih žitarica je otišla naviše, čak i 50-55 odsto. Iako bi proizvođači rekli da nijedna cena nije dovoljno dobra, istorijski gledano, oni su ove sezone postigli dobre otkupne cene. Što se tiče prinosa, kod primarnih poljoprivrednih kultura žitarica i uljarica zbog sušnog perioda nisu ostvareni lanjski rezultati, ali su se kretali u granicama proseka, osim soje, kod koje je zabeležen za trećinu manji rod od oko 2,1 tonu po hektaru, umesto godišnjeg proseka od tri tone. Međutim, kod ove uljarice je cena donekle kompenzovala nizak prinos, pa smo bili svedoci čak i da je uvezena jedna manja količina – što je paradoksalno,

ali ne i neviđeno u praksi – kako bi došlo do kratkotrajne korekcije i stabilizovanja cene, što se na kraju i desilo – objašnjava u razgovoru za Biznis.rs koordinator projekata Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija (UN FAO) i Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) u Srbiji Miloš Milovanović.

Prema njegovim rečima, rezultati su takvi da letine ima dovoljno za domaće potrošače, te da neće biti potrebe za uvozom. Naravno, tržište je slobodno i uvek postoji opcija da se neka firma odluči za uvoz određene količine, ali najpre u funkciji pomenute stabilizacije tržišta.

Kukuruz je tradicionalno kultura koja je najviše posejana, na oko milion hektara. I on je ostvario pad prinosa, pa je na osnovu podataka od 75 odsto izvršene žetve, dostignut prinos od šest do 6,1 tone po hektaru, naspram prošlogodišnjih izuzetnih osam tona po hektaru. No, čak i sa tom količinom našim proizvođačima ostaće oko dva miliona tona za izvoz, što nije malo. Trenutna cena kukuruza je oko 27 dinara po kilogramu.

Šansa na novim tržištima

Naša zemlja i te kako ima šta da ponudi u poljoprivrednom izvozu, a u poslednjih nekoliko godina otvoreni su novi

kanali ka nekim od najvećih svetskih tržišta. Primera radi, posle dobijanja dozvola za izvoz pšenice i kukuruza u Egipat, sada je odobrena i sva neophodna regulativa za ulazak na teritoriju Kine.

- Srbija možda nije veliki proizvođač, poput Ukrajine, i niko ne treba da gaji pretenziju da ćemo moći da zadovoljimo potrebe tolikog tržišta kao što je kinesko, ali dobro je da taj kanal postoji. U kojoj meri i kada će se on kapitalizovati, te koliko će se izvesti i po kojim cenama, niko ne može sa sigurnošću da zna – opcija je otvorena i sada je sve prepušteno zakonitostima tržišta – komentariše Milovanović.

Svedoci smo da je glavna tema u svetskim medijima ovih dana prekid u lancima snabdevanja. To su prepoznali i FAO, OECD i Svetska banka. Zastoji u snabdevanju hranom izazivaju lančane reakcije, pogotovo na uvoznim tržištima.

- Kad govorimo o snabdevenosti domaćeg tržišta, imamo više nego dovoljno za nas, a biće i za izvoz, i to po cenama koje bi trebalo da budu dovoljne za proizvođače, u poređenju sa prethodnim periodom. Ono što njih u ovom trenutku najviše zabrinjava je cena mineralnog đubriva, koja je tesno skopčana sa cenom energenata. To ne dotiče njihovu ovogodišnju proizvodnju, jer je ona ba-

zirana na cenama energenata iz ranijeg perioda ove godine, već će je uračunati za narednu godinu. A niko ne zna sa sigurnošću da li će cene goriva nastaviti da rastu, a lančano i svega ostalog – objašnjava naš sagovornik.

Na pitanje u kojoj meri naši proizvođači koriste pomenute nove mogućnosti za izvoz, a pre svega primarnih poljoprivrednih proizvoda, Milovanović kaže da treba imati na umu da gro srpskog izvoza u ovoj oblasti ide Dunavom do rumunske luke Konstanca, gde se onda pretovaruje na veće brodove i upućuje na krajnje destinacije.

- Količine koje pojedinačno odlaze odavde su male, iz luka u Novom Sadu ili Bogojevu, na primer, jer ni plovila koja se koriste nisu velika. U Konstanci se ti tovari "konsoliduju", odnosno pakuju u veće isporuke obima do 50.000 tona za udaljena tržišta. Sada postoji legalna mogućnost da se naša roba, recimo pšenica, konsoliduje sa pšenicom iz neke druge zemlje i šalje kao deo jednog velikog tovara u Egipat ili Kinu, za koje smo uspeali da dobijemo fitosanitarna i carinska odobrenja – napominje poljoprivredni ekspert.

Milovanović, međutim, ističe da je reč o sektorima u kojima zarada nije velika, osim u pitanju zaista velikih količina. Marže koje proizvođači i trgovci poljoprivrednim sirovinama, odnosno, žitarcama i uljaricama, danas beleže mnogo su manje nego pre desetak godina. U međuvremenu je povećana konkurencija i značajno poraslo učešće transporta u finalnoj ceni.

- Iako proizvođačima možda ne deluje tako, njihova situacija je u principu najlagodnija – oni prodaju robu za gotovinu na svom kućnom pragu i za njih se priča tu završava. E sad, za izvoznike i logističare je već druga priča – oni moraju da preuzmu veliki rizik, organizuju skladišta, osiguranje, transport i dopremu, i još da brzo reaguju na tržišne promene. Ako kukuruz na berzi u Roterdamu košta 37 dinara po kilogramu, a kod nas 28, onda mora na domaću cenu da se uračuna i cenu transporta i skladištenja, pa tek onda da se sagleda da li je tako dobitni rezultat ostao konkurentan – slikovito objašnjava Milovanović.

U smislu ponude i strukture tržišta malo toga se promenilo u poslednjih nekoliko godina. Od ukupnog srpskog

Miloš Milovanović

FOTO: PRIVATNA ARHIVA

izvoza, oko 50 odsto odlazi u Evropsku uniju (EU), 30-35 odsto ka zemljama regiona, to jest u potpisnice CEFTA sporazuma, do 10 odsto u Rusiju, a preostala roba ide u ostatak sveta. S jedne strane, ovakva podela jeste razumljiva, s obzirom na to da treba najpre da trgujemo sa geografski bližim teritorijama i onima sa kojima imamo trgovinske sporazume, ali s druge strane pokazuje da na svetskom tržištu i dalje nedovoljno iskorišćavamo brojne prilike.

Za poslednjih deset godina u Kini je 480 miliona potrošača prešlo iz niske u srednju kupovnu moć – to su tektonski poremećaji na tržištu hrane, jer oni sada traže kvalitetniju hranu. I tu leži naša glavna šansa, napominje Milovanović.

- Svakako treba razmišljati o tržištima Kine, Sjedinjenih Američkih Država (SAD), jugoistočne Azije, jer su ona ogromna i imaju veliki potencijal, što dodatno dolazi do izražaja u vreme ekspanzije e-commerce platformi. Vidljivost svih vrsta robe, pa i hrane i prehrambenih proizvoda, je značajno porasla zahvaljujući internet servisima. Sada stranci lako mogu da saznaju za srpski ajvar, ali istovremeno domaći mali proizvođači moraju da uvide da im je tu šansa. Za srpske specijalitete nisu više zainteresovani samo pripadnici naše dijaspore – prosečan Amerikanac će rado dati stotinak dolara da proba neki delikates sa ovih prostora. Naše cene su veoma konkurentne, a pojedini proizvodi veoma kvalitetni – smatra

Milovanović.

Upravo iz tih razloga, FAO u našoj zemlji, zajedno sa Razvojnomošću agencijom Srbije (RAS), promovise diverzifikaciju ponude na „netradicionalnim tržištima“. U sklopu te inicijative napravljen je vodič na četrdesetak strana za mala i srednja preduzeća koja se bave proizvodnjom hrane, u kojem su izlistani i pojašnjeni svi koraci koje treba da preduku kako bi se njihovi proizvodi našli na američkim rafovima. Pored toga, na sajtu RAS-a postavljena su i kratka video-pojašnjenja šest eksperata iz različitih oblasti (za regulativu Food and Drug Administration, logistiku, kvalitet, marketing, branding i dizajn, e-commerce).

Klimatske promene ostavljaju očigledan trag

Ekstremni meteorološki događaji sve češće se smenjuju na našim prostorima – jake suše kasnije, kao po pravilu, prate poplavni talasi. Trendovi su neumitni.

Prema statističkim podacima kojima raspolaže FAO, prosečna godišnja temperatura vazduha u Srbiji raste 0,57 stepena Celzijusa po deceniji od 1980. godine do danas – više od dva stepena za četrdeset godina. Ekstremne temperature ostaju na istim nivoima (-16,3 stepena i 36,6 u proseku), ali u okviru njih dolazi do pomaka na više, odnosno sve je manje ledenih dana, a sve više vreljih, zbog čega posledično dolazi i do pomaka poljoprivredne sezone.

- Sezona sada počinje dva dana ranije, a završava se tri dana kasnije u proseku.

FOTO: PHERE

Pored direktnog efekta koje to pomera- nje ima na prinos, ono može uticati na pojavu novih zaraza, bolesti ili štetočina. Dugoročne projekcije kažu da će Balkan, ne samo Srbija, sve više poprimati klimu severne Afrike. Ovi efekti doneće najveće promene u planinskim i brdskim krajevima iznad hiljadu metara nadmorske visine. Biće potrebne veće investicije za navodnjavanje, odbrane od poplava, grada, mraza... to su cela nova polja investicija gde u Srbiji mora da se ulaže, što opet vodi ka tome da mora uporedo da se menja struktura proizvodnje, ka nekim drugim kulturama i široj lepezi

ponude – upozorava Milovanović.

Do kraja godine trebalo bi da bude završen nacrt nacionalne Strategije za navodnjavanje, na kome zajedno sa Vladom Srbije, odnosno Direkcijom za vode Ministarstva poljoprivrede, rade FAO i EBRD. Već više od godinu i po dana u izradu nacrtu uključeni su eksperti Srbije, Vojvodinavode, kao i domaće akademske zajednice.

- Naša ideja je da se izradom strategije analitički osvrnemo na sadašnje i buduće potrebe, potom izradimo adekvatan akcioni i investicioni plan – gde su te potrebe najveće, za kakvim tačno

sistemima i koliko oni koštaju, kako bismo pripremili odgovarajući okvir za rešavanje problema. Velika je razlika u izgradnji ad hoc sistema za navodnjavanje i ekonomski rentabilnog sistema za navodnjavanje, i bilo je slučajeva širom sveta da su neki od njih napravljeni samo da bi godinama stajali neiskorišćeni, što predstavlja gubitak javnog novca, odnosno sredstava poreskih obveznika. Ti sistemi moraju da budu isplativi u onom vremenskom roku u kome će biti korišćeni i tehnički izvodljivi. Drugo, mišljenje eksperata je da poljoprivredna proizvodnja u našoj zemlji mora da vodi ka diverzifikaciji sa niskoprinisnih (i niskoprofitabilnih) kultura kao što su žitarice i uljarice, ka visokoprinisnim kulturama, kao što su voće i povrće. Tu je komparativna prednost Srbije - zaključuje Miloš Milovanović.

Naša zemlja mora da iskoristi ono čime raspolaže u klimatskom i prirodnom aspektu, a to u krajnjoj liniji nije malo. Kada se tome doda mala prosečna veličina poljoprivrednih gazdinstava, koje takođe ide u prilog gajenju voća i povrća, uz adekvatnu primenu agrarnih mera i pametan nastup na stranim tržištima, domaći manji proizvođači imaju prostora za ostvarivanje i te kako pristojnih prihoda.

 MARKO MILADINOVIC

STANJE U SVETU: U DOGLEDNO VREME NEĆE BITI JEFTINE HRANE

Prognoze Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija (UN FAO) govore da će se cene stabilizovati u srednjem roku do pet godina, uključujući tu i cene osnovnih poljoprivrednih proizvoda i sirovina, ali da će se potom teško vratiti na nizak nivo koji je zabeležen 2015. godine. Tako jeftine hrane neće biti u dogledno vreme, zaključuje se u zvaničnom dokumentu UN FAO.

- Nekoliko je razloga za takvo očekivanje. Poremećaji i prekidu u lancima snabdevanja, rast tražnje za mesom i stočnom hranom na tržištu Kine koji kao posledicu ima skuplju hranu animalnog porekla, uz već očekivana ciklična kretanja na tržištu, povezani su sa krizom izazvanom pandemijom. Istovremeno će se prvo desiti skok cena i tražnje, a onda će doći do postepenog smirivanja – sve se to i ranije dešavalo nakon velikih ekonomskih poremećaja, kada se uporede istorijski podaci – objašnjava Miloš Milovanović.

Prema najnovijem izveštaju FAO indeks cena hrane u svetu zaključno sa oktobrom porastao je 13 meseci zaredom, što je rezultat bez presedana, a u međuvremenu su premašeni cenovni vrhunci dostignuti pre nešto više od deset godina.

SIBI MAX

adaptacija poslovnih
prostora i objekata

Plantaška 2a 11130 Beograd, Kaluderica
011 747 84 99 063 419 427
sibi-max@sbb.rs

Kačerač STR SUPERMARKET PRODAJA VOĆA I POVRĆA

Zeleni Venac bb
14240 Ljig

014/3445779
063/376604

strkacerac@gmail.com

DA LI SU VISOKE CENE KVADRATA ODRŽIVE NA DUŽI ROK I KADA JE PRAVI TRENUTAK ZA KUPOVINU

SRPSKOM TRŽIŠTU NEKRETNINA NEDOSTAJE JOŠ STANOVA

UKUPAN OBIM NOVČANIH SREDSTAVA NA TRŽIŠTU NEPOKRETNOSTI U SRBIJI U TREĆEM KVARTALU 2021. GODINE IZNOSIO JE 1,5 MILIJARDI EVRA, ŠTO PREDSTAVLJA POVEĆANJE OD 27 ODSO U ODNOSU NA ISTI PERIOD 2020. GODINE, ODNOSNO 74 ODSO U ODNOSU NA TREĆI KVARTAL 2018. GODINE. POTRAŽNJA I DALJE PREMAŠUJE PONUDU, ALI SE KUPCI IPAK NADAJU "PUČANJU BALONA" I PADU CENA, DOK STRUČNJACI ISTIČU DA SVE ZAVISI OD TRŽIŠTA, ALI DA BI VISOKE CENE MOGLE DA POTRAJU BAR JOŠ NEKO VREME

Tržište nekretnina ne posustaje uprkos pandemiji. Potražnja ne jenjava, a cene kvadrata konstantno rastu u svim većim gradovima Srbije, na čelu sa Beogradom. I dok se kupci ipak nadaju da će "naduvani balon" uskoro pući, a cene pasti, stručnjaci smatraju da je ogromna količina novca na tržištu posledica viška kapitala koji građani masovno ulažu u sigurnu opciju – nekretnine.

Ono što naročito privlači pažnju je da u samom prometu, uprkos povoljnim zajmovima, uglavnom učestvuje gotov novac i da je kupovina "za keš" i dalje neuporedivo veća u odnosu na kredite poslovnih banaka.

Ukupan obim novčanih sredstava na tržištu nepokretnosti u Srbiji u trećem kvartalu 2021. godine iznosio je 1,5 milijardi evra, što predstavlja povećanje od 27 odsto u odnosu na isti kvartal 2020. godine, odnosno 74 odsto u odnosu na treći kvartal 2018. godine, pokazuje izveštaj Republičkog geodetskog zavoda (RGZ). Na osnovu prikupljenih podataka iz kupoprodajnih ugovora, u trećem kvartalu 2021. godine samo 14 odsto nepokretnosti plaćeno je iz kreditnih sredstava, a 86 procenata gotovinom.

Za stambene objekte (kuće, vikendice i stambene zgrade) izdvojeno je 160,6 miliona evra (11 odsto), za građevinsko zemljište 118,1 miliona evra (osam odsto), za poslovne prostore 58 miliona evra (četiri odsto), a za poljoprivredno zemljište 46,1 milion evra (tri odsto).

Od Beograda preko Niša do Kragujevca najveća pomama za stanovima

Najveći udeo u ukupnim novčanim sredstvima u trećem kvartalu, čak 56 odsto, imao je promet stanova (841,1 milion evra), od čega je u Gradu Beogradu za stanove izdvojeno 524,7 miliona evra.

Enormne cene kvadrata u srpskoj prestonici nisu novost, naročito kada se u obzir uzme da su sve traženiji stanovi u takozvanim kondominijumima u kojima stanari na raspolaganju imaju različite sadržaje, od igrališta za decu, bazena, teretana, recepcije, pa do profesionalnog održavanja.

Cene stanova u novogradnji su šarenolike, pretežno zavise od lokacije i kreću se od 600 evra po kvadratu, za koliko se može naći nekretnina u rubnim gradskim opštinama, pa do 9.245 evra, koliko košta kvadrat u stambenom kompleksu Beograda na vodi. Visoke cene novogradnje prate i cene u starogradnji, pa se najjeftiniji kvadrat

može naći za 400 evra, a najskuplji za 2.208 evra.

Cenovni rast beogradskih nekretnina poput domino efekta preliva se i na druge veće gradove. Tako se cene kvadrata u Novom Sadu za starogradnju kreću od 445 do 2.208 evra, a za novogradnju od 550 do 2.607 evra. Nešto jeftiniji stanovi mogu se naći u Nišu, gde se cene za starogradnju kreću od 405 do 1.478 evra, dok se stan u novogradnji može naći po ceni od 455 do 1.435 evra. Prema podacima Republičkog geodetskog zavoda, cene rastu i u centralnom delu Šumadije, pa je za kvadrat starogradnje u Kragujevcu neophodno izdvojiti od 310 do 1.285 evra, dok je novogradnja skuplja i cene se kreću od 607 do 1.413 evra.

Prosečna kamata na stambene kredite oko 2,8 odsto

Generalni sekretar Udruženja banaka Srbije (UBS) Vladimir Vasić smatra da osnovni razlog rasta cena leži u činjenici da na tržištu postoji tražnja za velikim brojem nekretnina, pre svega stanova.

- Iako se građevinski sektor reaktivirao u poslednjih nekoliko godina, očito je gradnja nedovoljna da zadovolji potrebe različitih grupa kupaca. Osim toga, očigledno je i da postoje određene količine novca, koje su na raspolaganju za ulaganje u nekretnine. Posebno je uočljivo da je reč o gotovom novcu, jer je kupovina 'za keš' i dalje neuporedivo češća praksa nego kupovina kroz kredite poslovnih banaka - ističe Vasić u razgovoru za Biznis.rs.

Kada je reč o učešću stambenih u ukupnim kreditima građana, generalni sekretar UBS navodi da stambeni krediti čine 41 odsto ukupne sume kredita koje koriste građani.

NOVOGRADNJA POGURALA I CENE U STAROGRADNJI

Kao neko ko dobro poznaje celokupno tržište nepokretnosti, Kaća Lazarević smatra da je upravo veliko interesovanje za novogradnju "poguralo" starogradnju. Zbog nedostatka stanova u novogradnji ljudi su se okrenuli starogradnji. Počeli su masovno da je kupuju i renoviraju.

- Tako je cena starogradnje počela da raste, pa je došla vrlo blizu novogradnje. Kada uzmemo u obzir da je udeo stanova na tržištu nekretnina čak 56 odsto u ukupnom prometu, možemo da kažemo da je opšta nestašica stanova, jer se najveći procenat ulaganja upravo vrti oko ove vrste nekretnina - ističe Lazarević.

Period	„Starogradnja“					„Novogradnja“				
	Prosečna cena	Raspon cena		Broj podataka	Trend %	Prosečna cena	Raspon cena		Broj podataka	Trend %
		Min. cena uzeta za proračun statistika	Maks. cena uzeta za proračun statistika				Min. cena uzeta za proračun statistika	Maks. cena uzeta za proračun statistika		
	[EUR/m ²]	[EUR/m ²]	[EUR/m ²]			[EUR/m ²]	[EUR/m ²]	[EUR/m ²]		
Grad Beograd (17 opština)										
III-2020	1.371	400	4.301	2.338	6	1.821	613	9.195	1.671	12
III-2021	1.545	400	4.107	2.441	13	2.080	600	9.245	2.097	14
Novi Sad										
III-2020	1.225	315	2.276	788	10	1.261	500	2.413	572	6
III-2021	1.366	445	2.208	835	12	1.421	550	2.607	635	13
Grad NIŠ (5 opština)										
III-2020	792	313	1.368	308	9	937	494	1.333	162	6
III-2021	923	405	1.478	264	17	1.057	455	1.435	225	13
Kragujevac										
III-2020	758	294	1.136	170	6	966	467	1.271	171	-2
III-2021	820	310	1.285	193	8	1.057	607	1.413	80	9

- Po obimu je to druga vrsta kredita, najveći deo odlazi na gotovinske kredite koji čine 47 odsto. Na dan 30. septembra 2021. godine preostali dug po stambenim kreditima građana iznosio je 532 milijarde dinara, što je 16,2 odsto više nego u istom periodu prethodne godine – kaže Vasić.

Uslovi kreditiranja, prema njegovim rečima, povoljniji su nego ikada. Što se cena nekretnina tiče, iako određeni krugovi već duže vreme govore o “balonu cena” koje će morati da padnu, očigledno je da interesovanje za stanove ne jenjava, a cene ne padaju, tako da je veliko pitanje koliko čekanje na duži rok ima smisla.

- Prosečna kamatna stopa na stambene kredite u Srbiji je oko 2,8 odsto i to je bolje u poređenju sa drugim zemljama i bolje u odnosu na sva ranija iskustva kod nas. Po pravilu su ovi krediti obezbeđeni hipotekom, koja se najčešće

stavlja na nekretninu koja je predmet kupoprodaje. O konkretnim uslovima svakako treba razgovarati sa bankom – napominje Vasić.

Na pitanje koliko banaka u Srbiji je usvojilo preporuku Narodne banke Srbije (NBS) da se učešće u stambenim kreditima sa 20 odsto smanji na deset odsto i o kojim bankama je reč, generalni sekretar Udruženja banaka ističe da je reč o preporuci i da je to samo mogućnost koju je NBS dala poslovnim bankama.

- Znamo da niže učešće može da zvuči primamljivo, ali klijenti moraju da znaju da niže učešće znači i veću sumu koju pozajmljujemo od banke, samim tim i veću mesečnu ratu i veću ukupnu kamatu koju plaćamo. Trenutno kredite sa deset odsto učešća daje pet-šest banaka. Banke nerado izlaze sa ovim podatkom u javnost i više vole da se o visini učešća dogovore sa klijentom, za-

visno od toga kolika je vrednost i koja je vrsta stambene nekretnine koja je predmet hipoteke – zaključuje Vasić.

Nekretnine kao najsigurnija investicija

Jedan od glavnih uzroka rasta cena svakako je pandemija korona virusa koja je prouzrokovala da sve više ljudi ulaže svoj novac u nekretnine kao kapital koji uvek može da se vrati sa zaradom, smatra agent i vlasnik agencije za nekretnine Kaća Lazarević.

Kako je rekla u razgovoru za Biznis.rs, veliki broj naših ljudi koji je završio svoj radni vek u inostranstvu sada se vraća u Srbiju. Oni više ne ulažu u izgradnju velikih kuća, već masovno kupuju nekretnine za sebe, ali i za izdavanje, a pored njih srpsko tržište masovno privlači i strance koji ovde žele da ulažu.

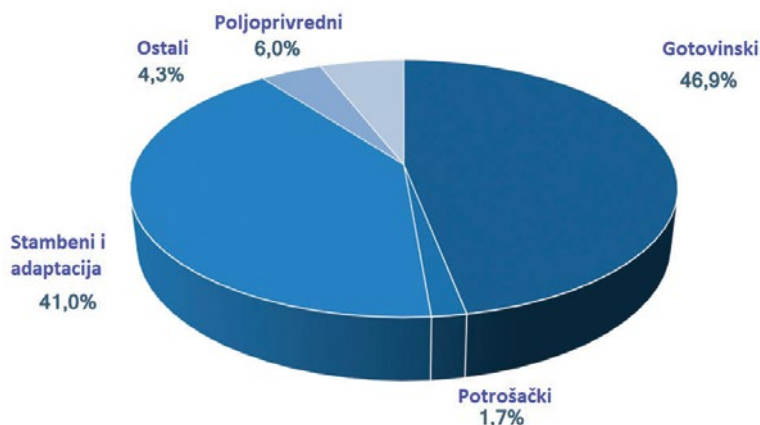
- Ljudi koji imaju novca jednostavno su se okrenuli ulaganju kapitala ovde u Srbiji, jer nekretnine uvek predstavljaju nešto sigurno u šta novac treba investirati, a što može u svakom momentu da se vrati. Zbog toga je krenula ogromna potražnja za nekretninama jer su one zapravo najsigurnija investicija – smatra Lazarević.

Na pitanje da li je povoljan trenutak za kupovinu stana, ona napominje da sve što se sada kupi vredi barem 10 ili 20 odsto više za nekoliko meseci. Iako je Beograd na top-listi kada je reč o cenama, Novi Sad ga prati, a ne zaostaju ni Niš ni Kragujevac.

- Jedno vreme smo imali strašnu ekspanziju ka Beogradu, sada prodaja raste i u ostalim velikim gradovima. To znači da je potražnja dobra i da, očigledno, ljudi u velikim gradovima dobijaju poslove zbog kojih u njima ostaju. Takođe, i kod nas je bilo prodaje firmi i čitavih biznisa. Novac se vrti, kao i svuda u svetu, ali za razliku od drugih zemalja u Evropi, mi smo specifično tržište – smatra Lazarević i dodaje da sada u prestonici imamo Beograd na vodi koji je jedno malo tržište.

- Na toj lokaciji prodaju se stanovi koji tek treba da se zidaju, ali i oni koji su kupljeni pre godinu-dve, što znači da je to druga ili treća ruka. Novi Sad ima jako puno investitora, dobro tržište i promet. Iako je u ostalim gradovima nešto niže, i tamo su se cene podigle i prodaja dobro ide. Isti slučaj je i kada je

Udeo pojedinih vrsta kredita u preostalom dugu kredita stanovništva na dan 30.09.2021. godine

IZVOR: UDRUŽENJE BANAKA SRBIJE

Naziv stambenog kompleksa	„Novogradnja“		
	Prosečna cena	Raspon cena	
		Min. cena uzeta za proračun statistika	Maks. cena uzeta za proračun statistika
[EUR/m ²]	[EUR/m ²]	[EUR/m ²]	
West 65	3.328	2.861	3.936
Beograd na vodi	3.291	2.652	9.245
Novi Dorćol	2.930	2.220	3.587
K district	2.686	1.992	3.745
Merin Hill (Voždovac)	2.381	1.777	2.735
Taurunum XXI (Zemun)	2.342	2.089	2.592
Park vila residence (Voždovac)	2.318	2.212	2.475
New Minel	2.291	1.650	2.519
Voždove kapije	2.282	2.022	2.474
Green Residence	2.090	1.752	2.431
Plato Bežanija	2.075	1.785	2.271
Zemunske kapije	1.901	1.714	2.023
Avenia Garden Residence (Novi Sad)	1.465	1.095	1.719
Kej Garden Residence (Novi Sad)	1.400	1.287	1.834

IZVOR: RGZ

reč o banjama širom Srbije. Recimo, Vrnjačka banja je praktično grad u gradu, gde su apartmani jako skupi. Nju prate Banja Koviljača i Sokobanja. Sve to je pokazatelj da tržište nekretnina ide u nekom drugom pravcu, što je dobro – navodi ona.

Komentarišući odnos “keš” i kreditnih kupaca naša sagovornica objašnjava da se taj odnos menja i da je to znak da se ljudi koji su kreditno sposobni plaše krize i jednostavno ne kupuju nekretnine putem kredita, već na drugi način rešavaju to pitanje. Sa druge strane, ljudi koji imaju “keš” uvek prilikom kupovine stanova mogu da dobiju određeni popust, dok svakom investitoru više odgovara da dobije gotov novac odmah, jer to pretače u drugu lokaciju ili zgradu koju gradi.

Prema rečima naše sagovornice, tržištu nedostaju dobri kvalitetni stanovi sa garažom. Takve nekretnine od 100 do 150 kvadrata u Beogradu se izdaju za 3.000-4.000 evra. Masovna je i potražnja za takozvanim saloncima, odnosno stanovima građenim pre Drugog svetskog rata, ali i za malim stanovima od 40 do 50 kvadrata čija cena ide i preko 3.000 evra jer su u deficitu.

- Znači, sve je krenulo. Pitanje od milion dolara je – odakle, i na to ne mogu da odgovorim jer ja samo znam ko su klijenti. U Beogradu cene novogradnje idu od 2.500 pa do 5.000-6.000 evra

u proseku. Stari grad, Vračar i Savski venac prednjače u cenama i prati ih jedan deo Novog Beograda. U luksuznim novoizgrađenim kompleksima cene po kvadratu idu i do 8.000-9.000 evra i to se jako dobro prodaje, što je neverovatno. Ono što je nekada u širem centru glavnog grada moglo da se nađe po ceni od 800-900 evra, sada je nemoguće naći. U svim prigradskim naseljima, poput Ledina i Mirijeva, cene su skočile. Beograd više nije Beograd, već metropola – zaključuje Lazarević.

Rast cena građevinskog materijala biće nastavljen i sledeće godine

Iako se cene stanova formiraju po zakonu ponude i potražnje, odnosno dokaz su da je potražnja veća od ponude, sa druge strane prisutan je i strah ljudi koji ulažu u nekretnine kako bi osigurali svoj novac, ocenjuje potpredsednik Građevinske komore Srbije Goran Rodić.

- Zbog nesigurnosti i očekivane inflacije ljudi poučeni ranijom propalom štednjom sve što imaju ulažu u nekretnine. Takođe, imamo i situaciju da firme kupuju po više stanova kako bi na taj način osigurala novac koji imaju. Zato je tolika jagma za stanovima, a same cene će biti na ovom nivou dokle god tržište može da trpi – ističe Rodić.

Iako se puno gradi u celoj Srbiji, to ipak nije veliki broj stanova, kaže on

i dodaje da lokacija diktira cenu, a da kvalitetnih i dobrih stanova ima i u Novom Sadu i Nišu, gde su cene daleko niže nego u prestonici.

- U Beogradu je nekoliko stanova došlo do cene preko 3.000 evra i nije to tako čest slučaj, ali je očigledno da fali najveći broj stanova po ceni između 1.200 i 1.500 evra po kvadratu. I o tome budući investitori moraju da povedu računa.

Kada je reč o cenama građevinskog materijala, potpredsednik Građevinske komore Srbije smatra da su cene skočile zbog “ubrizganog” novca, da su pojedini materijali poskupeli od 30, pa do preko 100 odsto i da će taj rast biti nastavljen i sledeće godine.

- Kada uzmemo u obzir ove činjenice normalno je da se građevinska industrija, koja je motor kompletne industrije sveta pokrenula. Čim je ona krenula, krenula je cena nafte, prevoza, sirovina, repromaterijala i pojedinih građevinskih materijala koji su poskupeli od 30 do preko 100 odsto, sa tendencijom da će u manjem obimu da rastu i sledeće godine – kaže naš sagovornik.

On smatra da smo mi mala zemlja u kojoj su inflatorna kretanja prisutna, i zato misli da je dobro vreme da ljudi koji imaju novca ulažu u nekretnine kako bi osigurali novac.

- Da li će oni profitirati ili ne, to je ipak jedna vrsta rizika, jer ukoliko kod nas bude primenjena legalizacija za objekte koji su rešeni, a nisu u prometu, vrlo brzo bi se i cene na neki način stabilizovale, čak i otišle dole – kaže Rodić.

Cene u svetu zavise od repromaterijala, odnosno cene nafte i gasa koji su indikatori pokretanja privrede i najviše utiču na celokupni rast cena, pa samim tim investitori po kvadratu u velikim zemljama ne zarađuju 1.000 evra, već od sedam do deset odsto, da pokriju svoje troškove i “okrenu” novac, dok je kod nas interesantno da su na nekim lokacijama zarade enormne, ukazuje naš sagovornik.

- Izgradnja je svuda ista, cigla i crep isti su i u sedmoj i u prvoj zoni, ali je cena sasvim nešto drugo. Dokle god je za investitore privlačno oni će da ulažu i drže cenu, jer je zakon profita svuda na prvom mestu – zaključuje potpredsednik Građevinske komore Srbije.

 MARIJA JOVANOVIĆ

**Fish &
ЗЕЛЕНИШ**

Skerlićeva 2, Novi Sad
Projekat 72, Kosovska 15
Centralna kuhinja
Kosovska 18, Novi Sad

021/452002
062/258452
office@fishizelenis.com
www.fishizelenis.com
f Fish i Zelenish
📍 Fish i Zelenish Novi Sad
📺 Fish & Zelenish

sivčević

**MAŠINSKA IZRADA
CEMENTNIH KOŠULJICA**

**ZAVRŠNI
GRAĐEVINSKI RADOVI**

Drinska 19
21239 Žabalj, Đurđevo
060/550 99 90
063/811 72 02
sivcevic@mts.rs

FOTO: FREPK

INVESTICIONI POTENCIJALI MANJE RAZVIJENIH PODRUČJA

Grlište, jezero nadomak Zaječara

TURIZAM, ZDRAVA HRANA I DIJASPORA GLAVNI ADUTI ISTOČNE SRBIJE

Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije (RARIS) predstavila je nedavno portal „Invest East Serbia“ sa više od 40 investicionih mogućnosti, projekata i lokacija u osam gradova i opština. Privrednicima i predstavnicima stranih ambasada su, na događaju „Investicioni potencijali istočne Srbije“, predstavljene ključne mogućnosti za ulaganje u ovaj deo Srbije.

Sredinom novembra RARIS će predstaviti investicione potencijale regiona i na prvoj međunarodnoj konferenciji o investicijama – „Ključni čimbenici privlačenja investitora“ u Hrvatskoj.

Opštine u istočnoj Srbiji spadaju u grupu nerazvijenih, a prema poslednjim podacima Republičkog zavoda za statistiku (RGZ), u publikaciji "Regionalni bruto domaći proizvod", oba okruga koja čine istočnu Srbiju imaju mali procenat učešća u BDV (bruto dodatna vrednost). Zaječarski okrug ima jedan od najmanjih procenata – samo 0,8 odsto učešća, dok malo bolju poziciju ima Borski okrug sa 1,9 odsto udela.

Kako privući investicije, stvoriti bolju poslovnu klimu i unaprediti život građana, ali i iskoristiti prirodne potencijale koje istočna Srbija ima, pitali smo Vlada-

LJUDI ĆE SE SVE VIŠE VRAĆATI PRIRODI, A OČUVANA PRIRODA JE JEDAN OD NAJVAŽNIJIH RESURSA KOJIMA ISTOČNA SRBIJA OBILUJE NA SVOJIH 713.000 HEKTARA. VIŠE OD 30.000 LJUDI IZ OVOG REGIONA JE U DIJASPORI I TREBA IH OHRABRITI I REALNO PODRŽATI DA DEO SVOG ZNANJA, ISKUSTVA, NOVCA I KONTAKATA INVESTIRAJU U REGION IZ KOJEG POTIČU

na Jeremića, direktora Regionalne razvojne agencije istočne Srbije, i Sašu Nikolića, predsednika opštine Kladovo.

Dobra lokacija za investitore

Vladan Jeremić, direktor RARIS-a, u razgovoru za Biznis.rs navodi tri ključne reči kada su u pitanju potencijali ovog kraja – turizam, zdrava hrana, dijaspora.

- Glavni investicioni potencijali regiona, srednjoročno gledano, su turizam i prehrambena industrija bazirani na očuvanoj prirodi, ali i transferu biznisa naše mnogobrojne dijaspori. Ljudi će se sve

više vraćati prirodi, a očuvana priroda je jedan od najvažnijih resursa kojima istočna Srbija obiluje na svojih 713.000 hektara. Više od 30.000 ljudi iz našeg regiona je u dijaspori i treba ih ohrabriti i realno podržati da deo svog znanja, iskustva, novca, kontakata investiraju u region iz kojeg potiču – kaže naš sagovornik.

Blizina autoputa ne mora nužno da bude odlučujući faktor za privatne investicije, i u tom pravcu Jeremić ističe da je Istočna Srbija dobra za sve koji žele lokaciju sa dobrim saobraćajnicama, gde još uvek nema velike konkurencije stranih investitora.

ĐERDAP KAO TURISTIČKA ATRAKCIJA

Prema Strategiji razvoja Republike Srbije za period 2016-2025. u Donjem Podunavlju, čiji prostorni okvir obuhvata i opštinu Kladovo, kao ključne vrednosti i atrakcije, navode se kulturno nasleđe, prirodna bogatstva, Dunav i Nacionalni park Đerdap. Kao ključni proizvodi koje je potrebno imati u vidu prilikom budućih ulaganja i razvojnih ideja navode se nautika, eko-turizam, etno-turizam, kulturno tematske rute, manifestacije na Dunavu. Iz tih razloga, Kladovo predstavlja značajan turistički lokalitet, ne samo u Đerdapu, već i na 588 km dugom toku Dunava kroz Srbiju.

Golubac, tvrđava

- To je lokacija sa kvalifikovanim radnicima, velikim izborom lokalnih dobavljača gde će vas lokalna zajednica dočekati raširenih ruku i prema vama se odnositi zaista fer – ističe direktor RARIS-a.

U toku su obimne intervencije na glavnim putnim pravcima u regionu i za godinu-dve će putevi u istočnoj Srbiji biti iznad proseka cele zemlje. Vladan Jeremić kao veliki plus navodi raznolikost ponude istočne Srbije.

- Na primer, istog dana možete da peccate ili jedrite na Dunavu, relaksirate se u nekoj od banja ili skijate na 2.169 metara nadmorske visine na Staroj planini (Knjaževac), a zatim za nekoliko sati siđete skoro na nivoa mora u Negotinskoj niziji (Negotin) – navodi Jeremić.

Sve više povratnika u Kladovo

Saša Nikolić, predsednik opštine Kladovo, takođe vidi glavne investicione potencijale opštine Kladovo u oblasti turizma i poljoprivrede i dodaje da Kladovo, kao mala i udaljena opština na Dunavu, želi da postane opština sa visokim životnim standardom.

- Kladovo je poznato po mnogobrojnoj dijaspori i zainteresovanost tih ljudi za ulaganja u opštinu Kladovo je u poslednje vreme izraženija. Većinom ih zanimaju manje rizične investicije, ulaganja u organsku proizvodnju i turizam – kaže Nikolić i navodi primere mladih obrazovanih ljudi koji su se tokom ove godine vratili iz

„NE IDITE U ISTOČNU SRBIJU“

RARIS promoviše region na sveobuhvatan način, koristeći više različitih alata i platformi. Tako se turizam promoviše preko Regionalne turističke platforme Visit East Serbia i stranica na društvenim mrežama sa više od 60.000 pratilaca. Ekonomska saradnja sa dijasporom se promoviše preko platforme Dijaspore Biznis Info i istoimene Viber zajednice. Investicije se promovišu kroz investicioni portal istočne Srbije Invest East Serbia. Ovde su predstavljene ključne činjenice, ekonomski pokazatelji i najveći investitori, kao i glavne prednosti poslovanja u ovom regionu. Na investicionom portalu koji je dostupan na srpskom, engleskom i nemačkom jeziku trenutno je predstavljeno više od 40 investicionih projekata i mogućnosti i njihov broj se stalno povećava.

Poslednji primer koji je izazvao veliku pažnju je „kontrareklama“ i promotivni film „Ne idite u istočnu Srbiju“.

inostranstva, otvorili firme i upisali decu u škole.

On ističe da je za razvoj turizma neophodna infrastruktura, uslovi za razvoj usluga, ali i pozicioniranje kroz izgrađen imidž turističke destinacije.

- U poslednje četiri godine, zahvaljujući pre svega stabilnoj razvojnoj politici koju sprovodi država, povratili smo samopouzdanje izgubljeno višedecenijskim propadanjem. Danas se na teritoriji opštine grade putevi koji su neophodan uslov razvoja privrede. Uz pomoć države, obnavljamo javne objekte, uređujemo javne površine, gradimo nedostajuću komunalnu infrastrukturu. Bogatstvo kulturnog nasleđa počeli smo da posmatramo kao mogućnost, i projekti koje realizujemo i planiramo usmereni su na zaštitu i prezentovanje, ali i valorizaciju u funkciji turizma.

Naša obaveza je da po prioritetima i programu razvoja opštine, priprema- mo projektne dokumentacije i budemo spremni za javne pozive i programe resornih ministarstava i EU fondova – zaključuje Saša Nikolić.

Predsednik opštine Kladovo ukazuje i na značaj saradnje sa privrednicima. On kaže da komunikacija mora biti otvorena, uz kompromise i rešenja kojima se može obezbediti ekonomska stabilnost, povoljniji uslovi i okruženje sa mogućnostima za rast poslovanja. Takođe, dodaje da su otvoreni za inovativne, nove ideje i tehnologije koje ne predstavljaju pretnju prirodnom okruženju.

Kladovo je nedavno započelo i proces brendiranja mesta kao turističke destinacije, a u ovaj proces uključeni su građani, privreda, turisti...

 JELENA MIHAJLOVIĆ-TANASIJEVIĆ

FOTO: TRASH HERO AKCIJA, PRIVATNA ARHIVA DRAGANE KATIĆ

ORGANIZACIJA TRASH HERO KROZ AKCIJE OKUPILA 4.000 VOLONTERA I UKLONILA VIŠE OD 35 TONA OTPADA

GRAĐANI SAMI SAKUPLJAJU SMEĆE I DAJU PRIMER DRUGIMA

DRAGANA KATIĆ KAŽE DA NIJE IMALA ODREĐEN PLAN I CILJ, NIJE IMALA NIKAKVO ISKUSTVO U ORGANIZACIJAMA, A PO FORMALNOM OBRAZOVANJU I POSLOVNOM ISKUSTVU NEMA DIREKTNE VEZE SA EKOLOGIJOM. SAMO JE SMATRALA DA SAV TAJ OTPAD KOJI ONA VIDI NA SVE STRANE VEROVATNO VIDE I OSTALI, I SIGURNO NIKO NIJE SREĆAN ŠTO NAM TAKO IZGLEDAJU ULICE I PARKOVI, I ZAPITALA SE ŠTA NEDOSTAJE

Aktivistkinja Dragana Katić, po zvanju japanolog i joga instruktor, a zaposlena u IT kompaniji, većinu svog slobodnog vremena posvećuje akcijama čišćenja Srbije. Organizacija Trash Hero u našoj zemlji postoji od marta 2018. godine i do sada su u Beogradu sprovedene 43 akcije čišćenja na kojima je sakupljeno više od 24 tone otpada.

Ukupno su u Srbiji realizovane 83 akcije na kojima je sakupljeno više od 35 tona otpada. Blizu 4.000 volontera je učestvovalo u akcijama, a od toga više od 400 dece, u čemu naša sagovornica vidi poseban značaj.

- Priča je počela naivno. Nisam imala određen plan i cilj, nisam imala nikakvo iskustvo u organizacijama, a po formalnom obrazovanju i poslovnom iskustvu nisam imala direktne veze sa ekologi-

Dragana Katić

FOTO: TRASH HERO AKCIJA, PRIVATNA ARHIVA DRAGANE KATIĆ

jom. Samo sam smatrala da sav taj otpad koji ja vidim na sve strane verovatno vide i ostali, i sigurno niko nije srećan što nam tako izgledaju ulice i parkovi, i pitala sam se šta nedostaje, zašto na nešto što smeta svima niko ne reaguje. Ili i ako reaguje, zašto se uvek završava na konstataciji da se „ništa tu ne može“ i kritikovanju na društvenim mrežama – objašnjava u razgovoru za Biznis.rs Dragana Katić.

Kako kaže, na početku nije očekivala ništa specijalno, bila je radoznala da vidi koliko će ljudi da dođe i pridruži se takvim akcijama.

- Moj dečko Boris Nikolić mi je od početka najveća podrška. Uvek smo znali da i ako ne dođe niko drugi – tu smo uvek bar nas dvoje. Na akcije je vremenom dolazilo sve više ljudi, a mi smo sve više shvatali da osnovni problem nije samo nedovoljna svesnost ljudi,

već nedostatak sistemskih rešenja za tretiranje otpada, višedecenijsko zapostavljanje upravljanja otpadom, nepripremljenost postojećih zakona, neprepoznavanje okvira nadležnosti javnih institucija i slično, pa smo i aktivnosti sprovedili tako da adresiraju uzroke problema, a ne posledice – otkriva naša sagovornica.

Prema njenim rečima, jedna važna uloga organizacije Trash Hero za društvo jeste vraćanje osećaja da obični građani imaju moć da makar malo promene ono što im se ne dopada.

- Trash Hero igra veliku ulogu u vraćanju nade u građanske inicijative i solidarnost, koja je karakteristična za naš narod kada imamo zajedničkog neprijatelja, a u ovom slučaju je to otpad i njegov uticaj na ljudsko zdravlje i životnu sredinu. Svako ko želi da čisti – i treba to da radi. Naš moto je od

početka “Svako može biti heroj“, čime smo želeli da kažemo da nam nikad nije bila ideja da mi budemo ekipa koju pozivate da vam očisti park, nego neko ko primerom pokazuje nešto što bi svako mogao i trebalo da uradi – ističe Katić.

Upozorila je da se ponekad dešavaju zloupotrebe te čiste ideje, poput situacija kada kompanije, koje su najveći zagađivači, navodno takođe prave akcije čišćenja.

- To je veoma očigledan primer zelenih obmana (greenwashing) i nikome više ne treba posebno objašnjavati da nema potrebe da zagađivači prave akcije čišćenja, već da promene načine svog poslovanja i investiraju u ekološka rešenja za svoje proizvode – napominje aktivistkinja.

Dodaje da od početka ima podršku porodice i prijatelja, a da je naj mudrija stvar bila odluka da organizaciju više ne vodi sama, pa se od marta ove godine timu pridružilo još devet volontera.

- Sada imamo mogućnost da spovedemo i neke veće ideje. Trenutno prevodimo knjigu za decu, pokrećemo inicijativu „Oslobodimo se plastike“ (BreakFreeFromPlastic), planiramo za proleće neke edukativne radionice i radujemo se da budemo promena koju želimo da vidimo u društvu – zaključila je naša sagovornica.

 JULIJANA VINCAN

NAJVEĆA INVESTICIJA SU VREME I ENERGIJA

Kada je reč o biznis planu, organizacija Trash Hero ga nema pošto nije ni orijentisana ka biznisu.

- Svi u Trash Hero smo volonteri i verujemo da je ovo važno za ekološki aktivizam, jer nam obezbeđuje i osigurava neutralnost. Ne prihvatamo ni donacije u novcu, već samo u materijalima za rad. Za akcije čišćenja nisu potrebna velika novčana sredstva. Potrebne su rukavice i kese, i to nam neko uvek rado donira. Od volontera koji dolaze na akcije dobili smo i lopate i grabulje, skoro smo dobili i bockalice. Najveće ulaganje su vreme i energija, jer osim organizovanja samih akcija čišćenja, tu ima i jako mnogo nevidljivog posla – naglasila je Katić.

INOVATIVNI BIZNIS NASTAO IZ LIČNE POTREBE

BEOGRADSKI STARTAP UNIKATNIM ORTOPEDSKIM POMAGALOM STIGAO DO SVETSKOG TRŽIŠTA

IDEJA IM JE DA U BUDUĆNOSTI SARADUJU SA RAZLIČITIM MODNIM DIZAJNERIMA U STVARANJU KOLEKCIJA I TAKO POSTANU PRVI PROIZVOĐAČI ESTETSKIH OBLOGA KOJI SU POVEZANI SA MODNOM INDUSTRIJOM. PORED BRZOG I LAKOG MONTIRANJA, JEDAN OD VELIKIH PLUSEVA JE ŠTO CEO SISTEM MOŽE DA SE SPAKUJE U PROSEČAN KOFER I PONESE NA PUT, DOK SA PROIZVODIMA KONKURENCIJE TO NIJE BAŠ MOGUĆE

Beogradski startap Pirate art nastao je iz susreta strukovnog inženjera elektrotehnike Nikole Matića i bivšeg člana parakajšačke reprezentacije Srbije Arsena Arsenovića, koji je doživio nesreću sa 19 godina. Za njegove lične potrebe, ova dvojica kolega i prijatelja konstruisali su i napravili estetsku oblogu za protezu, iz čega je nastala ozbiljna biznis priča koja je nailazila na veliku podršku kroz više različitih grantova, inkubatora i takmičenja, a njihova ideja naišla je i na veliko odobravanje i interesovanje šire javnosti.

- Nas dvojica smo gajili slična interesovanja, a jedno od glavnih bila je 3D štampa, koja je pre pet godina postajala sve aktuelnija tema. Pošto je Arsen osoba sa invaliditetom i korisnik proteze, došao je na ideju da konstruiše sebi estetsku oblogu za svoju protezu, poput onih koje je viđao kod paraolimpijaca u inostran-

stvu. Shvativši koliko je proizvod koji smo dobili zanimljiv i inovativan, sa još nekoliko prijatelja se prijavljujemo za Takmičenje za najbolju startap ideju 2017. godine i osvajamo prvo mesto, što nas dovodi u Naučno-tehnološki park (NTP) Beograd, u kojem i dalje radimo i razvijamo naše proizvode – priseća se za Biznis.rs suosnivač startapa Pirate art, Nikola Matić.

Godinu dana kasnije Arsen i on osnovali su firmu Pirate art sa idejom da nastave sa radom na razvoju estetskih obloga za proteze.

- Sa tehnološke strane, razvoj smo počeli sa 3D štampanim kaverima, ali smo posle nekog vremena uvideli da 3D štampa ima svojih nedostataka i tražili smo rešenja koja bi nas izdvojila od konkurencije u pogledu lakoće montiranja, praktičnosti korišćenja i dugotrajnosti. Sledeća faza razvoja bila je okrenuta

CNC obradi i termoformiranju. Plastične ploče se opsecaju i graviraju na CNC-u, a zatim se savijaju oko kalupa koji je napravljen po karakteristikama proteze i željenim dimenzijama budućeg proizvoda. Ovim rešenjem smo mnogo dobili na lakoći i dugotrajnosti proizvoda, ali smo želeli da nastavimo dalje sa unapređenjem – objašnjava naš sagovornik.

Početakom 2020. godine projektu se pridružuje industrijski dizajner Danko Radulović, koji donosi novi talas u sagledavanju cele problematike njihovog proizvoda i tu se rađaju nove ideje.

- Estetska obloga se razdvaja na kaver (dugotrajni komad plastike koji ima anatomske oblike lista noge i koji se kači direktno na protezu), i skin (aksesoar koji izrađuju modni dizajneri i koji se kao komad odeće oblači preko kavera). Sle-

JEDINSTVENI U SVETU

Estetske obloge razvijaju od početka 2017. godine i svaka nova verzija bila je uspeh za sebe.

- Preloman momenat je kraj 2020. godine kada smo shvatili da koncept 'kavera' i 'skina' odlično funkcioniše, i što je najvažnije, da niko u svetu ne pravi ništa slično. U svetu startapa je jako važno biti fleksibilan, isto tako i biznis plan koji smo postavili početkom ove godine konstantno trpi manje korekcije, jako je teško sa ovako specifičnim proizvodom predvideti sve moguće faktore koji tokom vremena utiču na poslovanje. Kao konkurenciju prvo vidimo klasične sundere koji se stavljaju preko proteza, što su rešenja koja u protetici postoje više od 70 godina i stvarno je došlo vreme da se potisnu – otkriva Nikola Matić.

deća osoba koju smo priključili projektu je stilistkinja Olja Marković, koja nam je bila glavna sprega između našeg startapa i modne industrije i pomogla nam u pronalazanju adekvatnih rešenja za načine šivenja i materijala koji se mogu koristiti. Kada smo tehnički uspeli da rešimo skin, prešli smo na istraživanje različitih metoda za apliciranje grafika na tekstil. Sva znanja su sakupljena i predata dizajnerima kao inputi koje mogu koristiti pri radu – istakao je Matić.

Timu su se potom priključile Nevena

FOTO: PIRATE ART

FOTO: PIRATE-ART

Ivanović NEO i Tatjana Ostojić, i zajedno sa Dankom i Oljom, Arsen i Nikola su stvorili prve prve kolekcije koje su krajem leta predstavljene tržištu.

- Ideja je da u budućnosti saradujemo sa različitim modnim dizajnerima u stvaranju kolekcija i tako postanemo prvi proizvođači estetskih obloga koji su povezani sa modnom industrijom. Pored brzog i lakog montiranja kavera i skinova, korisnici kupovinom našeg proizvoda dobijaju još mnogo benefita. Sa ekonomske strane, korisnik proteze ako želi da ima dva izgleda estetskih obloga mora da kupi dva kavera, a sa našim sistemom za istu sumu novca kupuje jedan kaver i šest do sedam skinova u zavisnosti od toga za koji se dizajn odluči, plus ceo sistem može da spakuje u jedan prosečan kofer i ponese sa sobom na put, dok sa proizvodima konkurencije to nije baš moguće – priča Nikola.

Prema njegovim rečima, kada korisnik jednom kupi njihov kaver, on kupuje „ulaznicu u svet brenda Pirate art i skinovi posle toga postaju deo njegovog stila, kao i svi drugi komadi odeće u ormanu.

- Možete zamisliti da naši korisnici mogu preko dana da nose jedan 'skin' dok im je drugi u torbi, i u zavisnosti od prilike mogu da promene 'skin' lakše i brže nego što bi, na primer, promenili obuću koju nose. Pored estetskih obloga, koje su naš primarni proizvod, Pirate art se bavi i razvojem drugih vrsta hardvera – specijalizovani smo za 3D skeniranje, 3D štampu i odlično se slu-

žimo CAD-CAM tehnologijama (kompjuterski podržana proizvodnja). Uglavnom radimo sa domaćim firmama, ali težimo povezivanju sa inostranstvom – naglasio je suosnivač startapa Pirate Art.

Na lokalnom tržištu, kako kaže, ne postoje firme koje razvijaju proizvode slične njihovim, dok su svetski lideri u ovoj oblasti Alleles, UNYQ, Art for leg, a izdvaja ih već pomenuti koncept kavera i skina, koji daje novu dimenziju tretiranja celog izazova.

- Što se ulaganja tiče, najveći deo sredstava za razvoj smo prikupili preko različitih grantova, inkubatora i takmičenja. Kredite još nismo uzimali, a što se tiče našeg novca, gledali smo da ga

ulažemo samo u hitnim situacijama. U poslednjih nekoliko godina imali smo veliku podršku lokalnih konkursa. Social impact award nam je pomogao u kupovini prvog štampača, „ENECA - pokreni se za posao“ nam je obezbedila drugi štampač, i onda su se nizale – „Najbolja tehnološka inovacija“ 2019. godine (polufinalisti), „Generator fluo konkurs“, Konkurs grada Beograda za pomoć startapovima i kao kruna priče Mini grant Fonda za inovacionu delatnost koji nam je obezbedio najveći deo sredstava utrošenih za razvoj poslednje verzije proizvoda i kupovinu potrebne opreme za proizvodnju – napomenuo je naš sagovornik.

Kao najveći problem njihovog biznisa Matić ističe to što je njihova ciljna grupa veoma mala i svuda rasprostranjena, tako da se do nje teško dolazi.

- Naš startap je orijentisan na globalnu prodaju, potencijalne korisnike tražimo u svim ćoškovima sveta gde ima ljudi koji ne vole izgled svoje proteze, ali svaki startap kreće prvo iz svog okruženja, tako da smo u proteklih nekoliko godina razvoja prethodne verzije proizvoda plasirali isključivo na području Balkana. Stvarajući bazu korisnika, stvorili smo i bazu utisaka i povratnih informacija, jer razvoj najbolje funkcioniše kada proizilazi iz iskustava korisnika. U proteklih nekoliko godina plasirali smo više od 40 proizvoda na lokalno tržište i veoma smo zadovoljni reakcijama koje dobijamo – zaključio je Nikola Matić.

JULIJANA VINCAN

FOTO: PIRATE-ART

TERMOING

TERMOTEHNIKA
TERMOENERGETIKA
PROCESNA I GASNA TEHNIKA
ELABORATI ENERGETSKE EFIKASNOSTI

Trg Svetog Dimitrija 42/2
22000 Sremska Mitrovica
022/639134, 063/250725
dobric2101@gmail.com

PERFORIRANI LIMOVI

Kralja Aleksandra 12
31210 Požega

031 829 428
069 42 94 909

office@titanpozega.rs
www.titanpozega.rs

UKRASNA
PERFORACIJA

PERFORACIJA
METALA

GAZIŠTA

ZAVISNOST BIZNISA OD TEHNOLOŠKIH PLATFORMI

DA LI JE FEJSBUKOV METAVERZUM “MATRIKS” U REALNOM ŽIVOTU?

MEĐU VELIKIM TEHNOLOŠKIM IGRAČIMA TRENUTNO JE AKTUELNA TEMA KO ĆE PONUDITI PLATFORMU KOJU ĆE KORISTITI NAJVEĆI BROJ POTROŠAČA. U TOM KONTEKSTU, KORISNICI ĆE NJIMA PLATITI SVOJE PRISUSTVO. KORISTEĆI VELIKI BROJ INFORMACIJA O POTROŠAČIMA, VELIKI I MALI BIZNISI ĆE MOĆI DA NAPRAVE TAKAV ARANŽMAN DA ĆE KOMPANIJE BITI NA GUBITKU AKO SE NE POJAVE TU GDE SU POTROŠAČI

Osniivač Facebooka Mark Zuckerberg najavio je na nedavno održanoj virtualnoj konferenciji “Facebook Connect” da će kompanija ubuduće, pored razvoja društvenih mreža, raditi i na stvaranju i unapređenju platformi kao što je metaverzum “Horizon”.

Kakve će implikacije imati ovakvo trasiiranje poslovanja koje proističe iz želje da kompanija ne bude poznata samo po Facebooku već kao brend koji će biti vlasnik Facebooka, Instagrama, WhatsAppa, Horizonta i mnogih drugih platformi u budućnosti? Koliko je vremena potrebno da se stvori metaverzum i hoće li svet nakon toga biti radikalno izmenjen?

Kako u razgovoru za Biznis.rs kaže direktor za e-diplomatiju i programe sajber bezbednosti u DiploFoundation Vladimir Radunović, metaverzum bismo mogli da definišemo kao nadogradnju servisa koje danas imamo na Facebooku na viši nivo virtualne stvarnosti.

On pravi analogiju sa SMS porukama. Kaže da smo nekad njima komunicirali, pa su nam one bile eksterni svet van fizičke realnosti, nakon čega su došle društvene mreže koje su ovaj proces učinile virtualnijim, a vrhunac tog lanca bio bi

metaverzum, koji podrazumeva da se iz realnog sveta izmestimo ne samo vizuelno već i drugim čulima.

- U praksi to znači da bi sa nekim sedeli na kafi, iako niste na kafi. Ja sam kod kuće, sagovornik je kod kuće, ali mi bismo imali osećaj da smo u kaficu oko kojeg prolaze neki ljudi. Ja vas vidim, vi mene vidite, da li u obliku avatara ili bukvalno, u obliku neke hologramske projekcije, a zapravo se nismo nigde mrdnuli iz kuće – objašnjava Radunović kako bi sve moglo da izgleda.

Sličan opis metaverzuma daje i direktor ICT Hub-a Kosta Andrić, koji ističe da smo se mi mnogo više preselili u online prostor nego što to želimo sebi da priznamo. Kao što ta selidba nije došla preko noći, tako će i metaverzum, prema njegovim rečima, postepeno nastajati. Slikovitim primerom da sada možemo da kupimo cipele u radnji, ali i da ih pogledamo na mobilnom telefonu i vidimo kako nam stoje, Andrić sledeću fazu u ovoj gradaciji ostavlja upravo za metaverzum, kojem naruku idu trenutne okolnosti na globalnom nivou.

- Mislim da je pandemijska situacija u velikoj meri ubrzala taj proces. Njemu svakako pogoduje činjenica da su gene-

racije naših budućih potrošača i klijenata spremne za novine, jer im digitalni svet nije stran. Oni su se u njemu rodili. Oni nisu takozvana analogno-digitalna generacija, već su rođeni kao digitalni. U tom kontekstu, cilj koji je Zuckerberg postavio je legitiman. Na stranu šta svako od nas misli o tome, rezultat će biti da se gotovo sve stvari koje sada radimo u fizičkom prostoru, a koje je moguće raditi u virtualnom svetu, tamo i prenesu – dodaje Andrić u razgovoru za Biznis.rs.

Prednosti i mane metaverzuma

Kada je reč o tome šta ko misli o čitavoj stvari, Radunović za sebe kaže da je redak primer onih koji kritikuju virtualnu stvarnost, nazivajući je čak “Matriksom”. Za razliku od njega, kako je dodao, većina ljudi iz sveta biznisa nije saglasna sa ovakvim opisom.

- Dakle, ja namerno navodim primer “Matriksa” jer to funkcionalno jeste tako. Ja sedim u fotelji i život je potpuno virtualan, sva moja čula su izmeštena u drugi svet, a ja samo fizički sedim u nekom prostoru, ali se sve ostalo dešava na potpuno izmenjen način, i to konceptualno jeste “Matriks” – objašnjava on, upozoravajući da su i pretnje koje dolaze iz čitavog ovog sistema matriksovske.

Radunović ne negira i prednosti koje metaverzum sa sobom može doneti, što potkrepljuje primerom koji bi mogao da se primeni u aktuelnoj pandemijskoj situaciji. Dakle, u momentu kada je neko sprečen da fizički putuje po svetu, on može otputovati na neko mesto u virtualnom svetu.

Ali, kako je dodao, ipak je to novi svet koji ne postoji ovde. Sličnih pokušaja je, kako je rekao, bio i ranije sa video-igricama, navodeći primer poznate igrice “Second life”. Razlika je što u vreme popularnosti ove igrice nije bilo naočara, već se pratila preko ekrana. Ipak, novac zarađen u toj igrici je mogao da se koristi u kafici-ima što, kako je naveo, jeste vrsta virtualne realnosti.

- Ali, kad stavite na sve to ne samo naočare već i pomagala za ostala čula, jer u budućnosti se čak očekuje i učešće čula mirisa, kao i taktilnih čula, vi ćete bukvalno biti prebačeni u drugi univerzum. Trenutno se to dešava kad gledamo u telefon, jer smo suštinski mentalno negde drugde – objašnjava Radunović.

BUDUĆNOST: ZAVISNOST BIZNISA OD TEHNOLOŠKIH PLATFORMI

U kontekstu najava koje dolaze iz kuhinje Facebooka, postavlja se pitanje na koji način će se ovaj metaverzum odraziti na sve one koji ovu mrežu koriste kao alat uz pomoć kojeg dolaze ne samo do velikog broja potrošača već i do informacija o njima. Međutim, Radunović smatra da je ovo jedno od pitanja na koja se ne može odgovoriti konkretno i koncizno zbog toga što je put tehnoloških informacija uglavnom nepredvidiv.

- Za gomilu tehnologije koju smo napravili, poput blockchain tehnologije i virtualne stvarnosti donekle, ne znamo šta bi sve potencijalno mogla da donese. Razlog tome je što ne proizvodimo tehnologiju sa određenom svrhom, već je tražimo kada imamo gotov proizvod - naveo je on.

Prema njegovim rečima, trenutno se online kupovina obavlja tako što potrošači gledaju fotografije i video-zapise koji prikazuju predmete koji se prodaju, dok će virtualna stvarnost koju nudi metaverzum stvoriti jedan drugačiji pristup.

- Tamo ćete moći da se reklamirate kroz interakciju koja stvara utisak da ste uživo pored predmeta koji se reklamira. Dakle, ako prodajete neko medicinsko pomagalo, vi ćete pred mojim očima da ga napravite, a onda ćete mi pokazati kako funkcioniše u praksi kada ga koristite na pacijentu, dok ja sve vreme posmatram - objašnjava on.

Prema mišljenju Koste Andrića, kada se radi o ekonomskom aspektu, rezultat novih trendova biće taj da će svi biznisi koji u poslovanju koriste internet morati da prilagode svoje usluge, proizvode i način komunikacije sa kupcima u okviru takvog digitalnog sveta.

- Među velikim tehnološkim igračima trenutno je aktuelna tema ko će da ponudi platformu koju će koristiti najveći broj potrošača. U tom kontekstu, vi ćete njima platiti svoje prisustvo. Koristeći veliki broj informacija o potrošačima, veliki i mali biznisi će moći da naprave takav aranžman da će kompanije biti na gubitku ako se ne pojave tu gde su potrošači. U prevodu, to je dodatna moć za velike igrače - ako sve to zamislimo kao sajam, njegov vlasnik će odrediti uslove kako će se i po kojoj ceni predstaviti svako od izlagača. Sve to ima za rezultat stvaranje još veće zavisnosti biznisa od tehnoloških platformi - naglašava Andrić, dodajući da će ovo biti slučaj u svim biznisima, jer će mladi ljudi, kako je naveo, na metaverzum gledati kao što mi gledamo na svakodnevni fizički svet.

FOTO: FLOKRA @ TEVE JURVESTON

CRVENA I PLAVA PILULA IZ "MATRIKSA"

Vladimir Radunović ističe da se niko iz industrije i društva do danas nije suočio sa rizicima koji prete. Prema njegovim rečima, mi stvaramo inovacije samo radi inovacija, a trebalo bi da ih stvaramo sa nekom drugom svrhom. Niko se ne bavi pitanjem šta time dobijamo, a šta gubimo.

- Mi nismo u stanju da stanemo na loptu i prvo se zapitamo da li nam nešto zaista treba, koje su opasnosti toga i kako da ih predupredimo prilikom stvaranja nečeg novog. Ovo jeste mračna projekcija, ali su sve druge projekcije pozitivne, što je odlično. One će vam reći o svim mogućim prednostima, a da li će ih društvo zaista koristiti tako da ćemo ući u neku distopiju gde će bilo koje kompanije ili države još više moći da upravljaju nama - crvena i plava pilula iz "Matriksa". To su ozbiljne opasnosti - zaključuje Radunović.

Virtualni prostor donosi i digitalni novac

Ovakvo stanje stvari će nam, prema Andrićevim rečima, omogućiti da uradimo mnogo više stvari za manje vremena. A pošto, prema narodnoj izreci, vreme ide uporedo sa novcem, novac će, paralelno sa aktivnostima koje iz svakodnevnog života prelaze u virtualni prostor, preći iz štamparija u digitalni oblik.

- Uveliko svedočimo da države regulišu digitalnu imovinu, a samim tim i digitalni novac. Mislim da mi sada prisustvujemo prapočetku onoga što će se desiti. Banalno rečeno, mladi su kroz igrice upoznati sa digitalnim novcem i nemaju problem sa njim. Naprotiv, oni navijaju za decentralizovanost i odvojenost od državnog sistema, te to govori da će digitalni novac u nekim aspektima zameniti fizički, ali to se neće desiti u roku od šest meseci - objašnjava Andrić.

Kako kaže naš sagovornik, ukoliko su kompanije zainteresovane da budu pristupne na tržištu, za njih bi bilo pametno da ulazu i prate sve trendove, kako bi se prilagodile novonastalim okolnostima kada tehnologija podigne zastavu za početak utakmice.

- Tri glavne odrednice metaekonomije su još veća zavisnost biznisa od tehnolo-

ških igrača, imperativ za biznis da se prilagodi nečemu novom i merenje stvari prema budućoj, a ne prema sadašnjoj generaciji - zaključuje Andrić.

Ipak, postavlja se pitanje koliko je koncept prilagođavanja u eri interneta postao fleksibilan. Prema oceni Vladimira Radunovića, iako internet ima 60 i više godina, mi se problemima koje on ima bavimo ne zbog njega, već zbog ljudi i činjenice da društvo nije u stanju da ga iskoristi na najbolji mogući način. To što nam toliko vremena treba da reagujemo na probleme, smatra on, samo govori koliko će virtualna realnost učiniti situaciju složenijom.

- Zamislite taj skok koji se, naravno, neće desiti sutra već za 10 i više godina. Ali, to bukvalno jeste slika "Matriksa". Pogledajte ponovo ovaj film i videćete kako sve funkcioniše. Zato se postavlja pitanje smisla našeg života i celog društva, koje će odjednom biti premešteno u jednu potpuno virtualnu stvarnost, a sa druge strane će samo vegetirati. Naravno, govorim o najradikalnijem mogućem scenariju koji ne mora nužno da se desi, ali stvari idu u tom pravcu - upozorio je Radunović, dodajući da se ne razmišlja preterano o posledicama na ljudsku psihu, već samo o prednostima koje razvoj tehnologije nosi sa sobom.

STEFAN PETROVIĆ

SGR Dejan Petković

Petra Živkovića 5
11309 Beograd, Leštane
063/658300 060/3956344
dpetkovic007@gmail.com

GRAĐEVINSKI RADOVI
◆ ◆ ◆
IZNAJMLJIVANJE SKELA

NAMEŠTAJ EUREZ DANEC

Bresno Polje BB
37242 Trstenik, Bresno Polje
065 29 24 581
eurez.danec@gmail.com

MINEX INŽENJERING BUŠENJE I MINIRANJE

Vidikovački Venac 12e 11090 Beograd, Rakovica
Prijem pošte: Ulcinjska 25/13, Beograd 11050
063/8372685, 064/9869351, 011/4050876
office@minex.co.rs

ZAVISNOST OD PALMINOG ULJA NEGATIVNO UTIČE NA SVETSKE EKOSISTEME

FOTO: PIXABAY

Pre sedamnaest godina jedan od najvažnijih održivih ciljeva za svetsku proizvodnju hrane bilo je sprečavanje širenja plantaža za proizvodnju palminog ulja, koje su nastajale uništavanjem kišnih šuma. Sada statistike pokazuju da 80 odsto ovog tržišta ostaje netaknuto naporima ekološke zajednice, jer niko ne želi da plati za proizvod sa sertifikatom održivosti.

Gotovo petina palminog ulja proizvedenog 2020. godine ima sertifikat organizacija poput Okruglog stola za održivo palmino ulje (RSPO), ali potrošači kupuju samo polovinu istog. Ostatok, revidiran i nezavisno verifikovan, prodaje se prehrambenim kompanijama i drugim kupcima bez premije na održivost kao nesertifikovano ulje, navodi direktor United Plantations Bhd. Karl Bek Nilsen, čija je firma prva dobila sertifikat 2008. godine. Kako kaže Bek Nilsen, podrazumevalo se i postojala je vrsta verbalnog dogovora da će,

ukoliko uzgajivači palmi proizvode sertifikovano palmino ulje pod okriljem RSPO, postojati tržište za ovo ulje. Ipak, potrošači i veliki proizvođači hrane, uključujući i evropske maloprodaje, nisu spremni da plate više za ovaj tip proizvoda, piše Bloomberg.

Razlozi koji su doveli do neuspeha uzgajivača, prodavaca i potrošača da naprave tržište za ulje koje nije nauštrb šuma i biodiverziteta su mnogi i raznovrsni, počevši manjih farmi koje proizvode dve petine globalnih zaliha, pa sve do kupaca koji nisu svesni šta kupuju.

Palmino ulje je jeftino, ima ga u izobilju i verovatno je najraznovrsnije od svih proizvoda velike poljoprivrede. Kao što se sirova nafta prerađuje u druge vrste goriva, plastiku i petrohemiju i palmino ulje se rafiniše, destiluje, filtrira i meša sa brojnim čvrstim i tečnim proizvodima koji prave penu u sapunu, fiksiraju boju karmina, čine krofne hrskavijim, umekšavaju hleb i čine čokoladu finijom i sjajnijom.

Većina nas u proseku konzumira oko osam kilograma palminog ulja svake godine, a veći deo vremena nismo ni svesni da to što jedemo ili mirišemo sadrži supstance crvenog voća sa palminog drveta. Razlog je to što ulje i njegovi derivati mogu da se pojave na listi sastojaka pod više od 200 imena, navodi ekološka grupa Orangutan Alliance.

Specifični uslovi potrebni za uzgajanje palmi, koje vode poreklo iz zapadnog dela Afrike, doveli su do deforestacije velikih površina kišnih šuma. Podaci satelita Svetske šumske straže pokazuju da je od 2002. do 2020. godine nestalo 17 odsto kišnih šuma u Maleziji i 10 odsto u Indoneziji.

Internacionalni savet za čist saobraćaj procenjuje da farme palmi u Indoneziji i Maleziji emituju oko 500 miliona tona ugljen-dioksida godišnje, i tako doprinose globalnim emisijama ugljenika sa 1,4 odsto, što je gotovo isti procenat kao u sektoru avijacije.

KAKVA ĆE BITI OVOGODIŠNJA SEZONA PRAZNIČNIH KUPOVINA

Period koji obuhvata nešto više od poslednjih mesec dana u godini odavno nije rezervisan samo u razvijenim zapadnim ekonomijama za „lov na poklone“, već se u eri nekontrolisanog konzumerizma tokom poslednjih decenija proširio na sve svetske meridijane. Ove godine će, dođuše, poraniti, i to iz više razloga.

Pišući o trendovima koji će obeležiti ovogodišnju kupoholičarsku sezonu, američki magazin Forbes na prvom mestu ističe korisničko iskustvo, ali u jednom izmenjenom modelu koji uključuje i poboljšano iskustvo zaposlenih, podjednako u online i offline prodaji. Nedostaje tražene radne snage – od 31. jula 2021. godine broj otvorenih radnih mesta u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) porastao je na više od 10 miliona prema američkom Birou za statistiku rada. Pored pokušaja da se privuče novo osoblje beneficijama poput potpisivanja bonusa i pogodnosti za zaposlene, od ključne je važnosti da poslodavci neguju kulturu u kojoj se osoblje oseća cenjeno i bezbedno.

A uspešno korisničko iskustvo u uslovima pandemije, između ostalog, podrazumeva pronalaženje svog „plena“ na vreme, što ove godine znači i mnogo ranije nego prethodnih sezona.

Većina potrošača je svesna izazova u lancu snabdevanja koji utiču na mnoge industrije, od nestašice automobilskih mikročipova do igračaka. Kupci su u suštini pripremljeni – ako ničim drugim, a onda napisima u medijima – da očekuju kašnjenja širom sveta.

Ovi trendovi će uticati na obrasce kupovine i verovatno navesti potrošače da kupuju ranije u predstojećoj prazničnoj sezoni. Već je u novembru 2020. godine došlo do povećanja potrošnje na praznične kupovine u odnosu na 2019. godinu za osam odsto krajem oktobra i tokom novembra, dok je decembarsko poređenje otprilike bilo istovetno.

Ove sezone su pojedini američki i britanski maloprodajni lanci i zvanično otpočeli prazničnu sezonu čak mesec dana pre njenog tradicionalnog starta na Crni petak, koji će se ove godine desiti 26. novembra.

Neka deca će ove Nove godine ostati bez poklona, konstatuje engleski Guardian. Ali ne zato što su bila, ne daj bože, nevaljala, već zato što njihovi roditelji nisu razmišljali na vreme i mesecima unapred poručili fudbalsku loptu koja se proizvodi u Kini ili najnoviju gejmersku konzolu čiji čipovi se proizvode u Tajvanu, ili par blještavih patika koje se šiju u Bangladešu...

Analitička kuća McKinsey u najnovijoj prognozi pretpostavlja da će praznična kupovina porasti za sedam odsto u odnosu na rezultate iz prošle godine, a devet odsto naspram 2019. godine. Dakle, nije došlo do zastoja u rastu tražnje, obima i rezultata praznične kupovine ni tokom pandemije.

SOS AL MIŠEL LJUBOJEVIĆ

Mrčajevci BB 32210 Čačak, Mrčajevci
064/1311098
ljmihajlo@gmail.com

**PROIZVODNJA I
UGRADNJA
PVC I ALU
STOLARIJE**

**JOGURTI I KISELO
MLEKO OD SOJE**
ULJARICA PLUS DOO BEOGRAD

Leposave Mihailović 39,
11030 Beograd, Čukarica
063/282350
uljaricaplus@yahoo.com

 Biznis.rs

BIRA

99 NAJUSPEŠNIJIH KOMPANIJA

99
najuspešnijih

